

Tisdagen den 21 maj

Kl. 10.00

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Förhandlingarna leddes till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1 Justerades protokollet för den 13 innevarande månad.

§ 2 Meddelande ang. plenum onsdagen den 22 maj

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Kammarens plenum i morgon, onsdagen den 22 maj, kommer såsom tidigare meddelats inte att fortsättas på kvällen. Sammanträdet börjar kl. 9.00 och ärendebehandlingen avslutas omkring kl. 17.30. Därefter besvaras fem interpellationer.

§ 3 Föredrogs, men bordlades åter skatteutskottets betänkande nr 39, lagutskottets betänkande nr 26, kulturutskottets betänkanden nr 11 och 15, utbildningsutskottets betänkanden nr 27 och 28 samt civilutskottets betänkande nr 30.

§ 4 Granskning av statsrådets ämbetsutövning m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande nr 22 med anledning av granskning av statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning.

I detta betänkande hade utskottet beträffande omfattningen och inriktningen av arbetet med granskning av de protokoll som förts i statsrådet under år 1973 anfört följande:

”Som aviserades i samband med 1973 års granskning av statsrådsprotokollen har utskottet företagit en större undersökning -- som nu redovisas -- av frågor om statsdepartementens organisation, ärendefördelningen mellan olika departement, personalutvecklingen inom departementen och decentraliseringsåtgärder m. m.

Den s. k. IB-affären, som tidigare varit föremål för riksdagens uppmärksamhet särskilt med anledning av den granskning av den militära underrättelsetjänsten som försvarsutskottet i december förra året redovisade i sitt betänkande FöU 1973:25, har behandlats av utskottet från konstitutionella synpunkter. Vidare har utskottet granskat regeringens åtgärder i samband med det uppmärksammade bankdramat vid Norrmalmstorg i Stockholm i augusti förra året.

Oljekrisens verkningar för vårt land har studerats av utskottet såvitt gäller regeringens beslutsunderlag för införande av drivmedelsransonering

Tisdagen den
21 maj 1974

Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.

m. m. Även formerna för regeringens tillkännagivande i slutet av januari innevarande år av förslag till särskilda konjunkturstimulerande åtgärder har granskats av utskottet.

Beträffande administrativ praxis har utskottet i likhet med tidigare år ägnat uppmärksamhet åt frågor om offentlighet och sekretess, bl. a. diarieföring, inom statsdepartementen m. m. Utskottet har vidare företagit undersökningar beträffande regeringens praxis i ärenden om ersättning av allmänna medel för personskada med anledning av brott samt i frågor om befrielse från aktievinstbeskattnings i samband med strukturrationalisering. Såsom förra året har utskottet följt utvecklingen beträffande den numera fakultativa lagrådsgranskningen.

På sedvanligt sätt har utskottets granskning även i år avsett författningarnas utgivning och behandlingen av riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t. I sistnämnda hänseende har utskottet bl. a. granskat regeringens åtgärder med anledning av riksdagsbeslut avseende inrättandet av en fond för stöd till industriellt utvecklingsarbete, Sveriges lantbruksrepresentation i utlandet och verkningarna för lärarpersonal vid universitetet till följd av minskad studenttillströmning. Utskottet har vidare behandlat frågor om distributionen av granskningsexemplar av böcker m. m. till universitetsbiblioteket i Umeå samt om regler för föreningsverksamhet i myndighets lokaler. Härutöver har utskottet granskat regeringens handläggning av ett antal andra frågor, vilka redovisas under rubriken Övriga frågor sist i betänkandet."

Utskottet hade för riksdagen anmält den granskning som utförts samt resultatet därav.

Vid betänkandet hade angivits följande reservationer och särskilda yttranden:

Beträffande punkten 2. Den s. k. IB-affären

A. Reservation av herr Måbrink (vpk) beträffande handläggningen inom regeringen av militära underrättelsefrågor.

B. Reservation av herrar Hernelius (m) och Björck i Nässjö (m), vilka ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

C. Reservation av herr Molin (fp), som ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanten angiven lydelse.

D. Reservation av herr Måbrink (vpk), som ansett att utskottets yttrande beträffande tryckfrihetsfrågorna skulle ha av reservanten angiven lydelse.

E. Reservation av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Björck i Nässjö (m), Jonnergård (c), Hernelius (m), Molin (fp) och Nordin (c), vilka ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

F. Reservation av herrar Hernelius (m) och Björck i Nässjö (m), vilka ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

G. Särskilt yttrande i vad avsåg frågan om beslag av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Jonnergård (c), Molin (fp) och Nordin (c).

Beträffande punkten 4. Beslut om införande av drivmedelsransonering m. m.

H. Reservation av herrar Werner i Malmö (m), Hernelius (m) och Lindahl i Hamburgsund (fp), vilka ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

Beträffande punkten 5. Regeringens tillkännagivande av förslag till särskilda konjunkturstimulerande åtgärder m. m.

I. Reservation av herrar Pettersson i Örebro (c), Björck i Nässjö (m), Jonnergård (c), Hernelius (m), Nordin (c), Josefson (c) och Lindahl i Hamburgsund (fp), vilka ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

Beträffande punkten 7. Befrielse från aktievinstbeskattning

J. Reservation av herrar Werner i Malmö (m), Björck i Nässjö (m) och Molin (fp), vilka ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

Beträffande punkten 8. Remisser till lagrådet

K. Särskilt yttrande av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Björck i Nässjö (m), Jonnergård (c), Molin (fp) och Nordin (c) samt fru Jacobsson (m).

Beträffande punkten 9. Riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t

L. Reservation av herrar Boo (c), Pettersson i Örebro (c), Björck i Nässjö (m), Jonnergård (c), Hernelius (m), Nordin (c) och Lindahl i Hamburgsund (fp), vilka ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg inrättandet av en fond för stöd till industriellt utvecklingsarbete skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

M. Reservation av herrar Boo (c), Pettersson i Örebro (c), Björck i Nässjö (m), Jonnergård (c), Hernelius (m), Nordin (c) och Lindahl i Hamburgsund (fp), vilka ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg Sveriges lantbruksrepresentation i utlandet skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

Beträffande punkten 10. Vissa frågor om diarieföring inom statsdepartementen

N. Reservation av herrar Boo (c), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c), Björck i Nässjö (m), Jonnergård (c), Molin (fp) och Nordin (c), vilka ansett att utskottets yttrande skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

Beträffande punkten 15. Övriga frågor

O. Reservation av herrar Boo (c), Pettersson i Örebro (c), Björck i Nässjö (m), Jonnergård (c), Hernelius (m), Nordin (c) och Lindahl i

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

Hamburgsund (fp), vilka ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg utanordnande av arvode m. m. för visst utredningsuppdrag skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

P. Reservation av herrar Boo (c), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c), Björck i Nässjö (m), Jonnergård (c), Nordin (c) och Lindahl i Hamburgsund (fp), vilka ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg handläggningen av viss fråga rörande näringshjälp m. m. skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

Q. Särskilt yttrande såvitt avsåg kungörelsen om skyldighet för statliga myndigheter att anlita flygbolaget Crownair AB av herrar Werner i Malmö (m), Björck i Nässjö (m) och Lindahl i Hamburgsund (fp).

R. Reservation av herrar Boo (c), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c), Björck i Nässjö (m), Jonnergård (c), Nordin (c) och Lindahl i Hamburgsund (fp), vilka ansett att utskottets yttrande såvitt avsåg upphandling från ARE-bolagen av vissa konsulttjänster skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN yttrade:

Dechargede-batten uppdelas liksom tidigare år efter den i konstitutionsutskottets betänkande tillämpade indelningen. Varje avsnitt behandlas som ett självständigt ärende, och talarlistan för de olika avsnitten kan alltså utökas med ytterligare talare. Då alla under ett avsnitt anmälda talare haft ordet övergår kammaren omedelbart till att debattera nästa avsnitt. Voteringarna äger alltså rum i ett sammanhang sedan samtliga avsnitt slutdebatterats.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Det centrala i årets granskningsbetänkande från konstitutionsutskottet är en större undersökning om statsdepartementens organisation och verksamhet. Den blir kanske inte föremål för någon mer ingående diskussion här i kammaren. Utskottet är nämligen enigt i sina kommentarer till denna undersökning. Enligt min mening har den betydande intresse, och jag hoppas att många skall studera den. Med den fullföljer utskottet den undersökning som utskottet utförde 1967. Denna gång är undersökningen dock betydligt mer omfattande än vad som var möjligt att göra den 1967. Jag hoppas att utskottet med några års mellanrum skall kunna återkomma med sådana undersökningar av statsdepartementen. Med detta fullgör utskottet en mycket viktig del av sin uppgift att granska handläggningen av regeringsärendena.

Man kan knyta en rad kommentarer till denna undersökning. I stort sett talar den dock för sig själv. Man kan konstatera att det pågår ett fortlöpande arbete inom statsrådsberedningen beträffande decentralisering av beslutanderätt till underlydande myndigheter. En rad ämnesgrupper har också flyttats ut till sådana myndigheter. De motsvarar ungefär 7 700 konseljären den årligen. Utskottet anser det vara värdefullt om denna utflyttning kan fortsätta. När det gäller större grupper av ärenden förutsätter utskottet att regeringen liksom hittills underställer förslagen riksdagens prövning.

Trots denna betydande decentralisering av konseljären den har dock

antalet ökat under de senaste åren. I förhållande till tidigare perioder har det likväl skett en minskning. År 1964 var antalet konseljärenden 35 100, och 1973 hade antalet gått ned till 26 150. Till en del är denna ökning ett uttryck för den aktivitet som regeringen utvecklar. En annan anledning till ökningen är att enskilda personer i ökad utsträckning vänder sig till regeringen i besvärärenden och nådeärenden. Tillsammans ökade denna typ av ärenden med 817 mellan åren 1971 och 1972.

Också riksdagsmännens egen aktivitet ökar arbetsvolymen inom kanslihuset. Det gäller inte minst arbetet med besvarande av interpellationer och enkla frågor. Antalet interpellationer visar en tendens till minskning, från 278 år 1967 till 164 år 1973. Antalet enkla frågor pendlar kring 350 under hela undersökningsperioden, med en topp 1971 med 410 frågor. Beredningen av dessa ärenden kräver ofta stora insatser. Inte minst gäller detta besvarandet av de enkla frågorna, eftersom det normalt skall ske inom en vecka.

Fördelningen av interpellationer och enkla frågor inom de olika departementen varierar självfallet från år till år. Det är dock intressant att observera att under 1973 kommunikationsministern hade ett betydligt större antal enkla frågor och interpellationer att besvara än något annat statsråd. Han besvarade 72 enkla frågor och 18 interpellationer, medan exempelvis handelsministern svarade på 18 enkla frågor och 9 interpellationer och civilministern på 13 enkla frågor och 13 interpellationer.

I fjol diskuterades, framför allt inom pressen, förekomsten av politiska rådgivare inom departementen. I detta sammanhang blev det även en diskussion om ökningen av antalet sakkunniga inom departementen. Undersökningen visar att antalet sakkunniga har ökat kraftigt. År 1956 var antalet 45 och 1973 220. Denna ökning har varit större än personalökningen i sin helhet. Antalet sakkunniga är störst inom justitie-, finans- och industridepartementen. Inom justitiedepartementet var det den 1 november i fjol 41, inom finansdepartementet 30 och inom industridepartementet 27. Relativt sett var antalet störst inom civildepartementet, där det utgjorde 32 procent av de anställda, och inom justitiedepartementet, där det var 30 procent av de anställda. Till detta kommer justitiedepartementet med 28 procent av samtliga anställda.

Förklaringen till det stora antalet sakkunniga inom justitie- och finansdepartementen är att personalen inom lagstiftningsenheterna nästan undantagslöst är anställda som sakkunniga. De kommer inom justitiedepartementet normalt från hovrätterna och inom finansdepartementet från kammarrätterna. I övrigt är de sakkunniga personer som utför arbete av mera tillfällig natur. Vid undersökningstillfället gällde detta inom civildepartementet personer som var engagerade i arbetet med den fysiska riksplaneringen, inom inrikesdepartementet fanns en expertgrupp för regional utvecklingsplanering osv. Inom industridepartementet hade de sakkunniga speciella uppgifter, som hör samman med departementets arbetsinriktning.

Sakkunniguppdragen är många gånger rekryteringstjänster. Nyrekryterade handläggare anställs under en provperiod som sakkunniga och får därefter en fastare tjänst inom departementet. Det alldeles övervägande antalet sakkunniga kan sålunda inte betecknas som politiska rådgivare.

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

Det finns dock ett mindre antal tjänstemän med arbetsuppgifter av mera utpräglad politisk karaktär. Bland de sakkunniga fanns sex riksdagsledamöter. Informationssekreterarna är i allmänhet anställda som sakkunniga. Efter denna undersökning, som jag i övrigt hänvisar den intresserade till att läsa, måste man mot bakgrunden av fjolårets debatt säga att märkvärdigare var det inte.

I år har utskottet gått igenom regeringens praxis i ärenden om ersättning av allmänna medel för personskada med anledning av brott. Denna genomgång har inte föranlett någon erinran från utskottets sida. Liksom i fjol har utskottet följt utvecklingen av den fakultativa lagrådsgranskningen. Denna fråga kommer att bli föremål för en särskild debatt senare i dag. På sedvanligt sätt har utskottet granskat bl. a. utgivningen av Svensk författningssamling och liksom vid andra tillfällen gått igenom remissbehandlingen vid för sent inkomna besvär. Denna genomgång av administrativ praxis har sin stora betydelse. Med tillfredsställelse kan vi konstatera att påpekanden från utskottets sida vunnit beaktande.

Denna undersökning av allmän praxis vid handläggning av regeringsärenden innebär att man varje år tar upp någon eller några grupper av regeringsärenden till en mer ingående, systematisk behandling. Denna mycket värdefulla granskning kan dock komma att skjutas åt sidan, om den tendens som kännetecknar reservationerna i år slår igenom. Det finns nämligen en påtaglig risk för att arbetet inom konstitutionsutskottet kommer att riktas in på enskilda fall. Vi kommer då tillbaka i den granskningspraxis som fanns tidigare men som upphörde under senare delen av 1960-talet. Det blir inte samma tid för mer systematiska undersökningar. Det finns också andra risker med en stark inriktning på enskilda beslut och händelser. Jag vill peka på fyra sådana risker.

Den första är så påtaglig att jag endast behöver nämna den, nämligen risken att man från enskilda fall drar generella slutsatser som materialet inte bär.

Den andra faran är att man blir efterklok. Förutsättningarna är ofta inte desamma när man granskar och när man beslutar. Många gånger sitter vi i konstitutionsutskottet med facit i hand. Vi vet hur bankdramat vid Norrmalmstorg slutade. Vi känner oljekrisen i dess helhet. I maj 1974 har vi helt andra kunskaper i IB-frågan än i maj 1973. Som en illustration till risken för efterkloshet vill jag läsa ett uttalande som görs i den gemensamma borgerliga reservationen i IB-ärendet:

”Utskottet vill understryka att en anmälan om tryckfrihetsåtal och domstolsprövning enligt TF redan våren 1973 sannolikt hade varit ägnad att förhindra den olyckliga utveckling IB-affären kom att få bl. a. genom att väsentliga uppgifter om vår militära underrättelsetjänst kom att röjas.”

Det ligger nära till hands att fråga de utskottskamrater som står för denna reservation, om någon av dem trädde upp här i kammarens talarstol i maj 1973 och talade om, att Peter Bratt i september 1973 skulle ge ut en bok och att denna skulle innehålla uppgifter som kunde bedömas vara till men för rikets säkerhet.

En tredje risk är att man trampar in på andra utskotts områden. Årets

granskningsbetänkande illustrerar denna risk på ett påtagligt sätt. De uttalanden som reservanterna gör beträffande fonden för stöd till industriellt utvecklingsarbete och Sveriges lantbruksrepresentation i utlandet strider mot de resultat som näringsutskottet respektive jordbruksutskottet har kommit fram till. När det gäller utvecklingsfonden fanns det en reservation, som väsentligen sammanföll med den reservation som avgivits inom konstitutionsutskottet. I torsdags avvisades den i kammaren med mycket stor majoritet; siffrorna var 267 mot 43. Frågan om lantbruksrepresentationen behandlades för några veckor sedan, och då fanns det en mycket stor majoritet för den ståndpunkt majoriteten inom konstitutionsutskottet har kommit fram till. Eftersom dessa frågor närmare kommer att behandlas i den följande debatten skall jag nöja mig med detta, men jag kan inte dölja att det är med stor spänning jag ser fram emot hur de enskilda ledamöterna här i kammaren kommer att rösta.

En fjärde risk är att konstitutionsutskottets granskning får något av hackspettspolitik över sig. Man utnyttjar från oppositionens sida konstitutionsutskottet för att hacka på regeringen i stället för att systematiskt granska vissa kategorier av ärenden. Reservationerna i år för tanken till 1920-talet. Då förekom det en rad detaljmärkningar. Minoritetsparlamentarismen frestar lätt till en sådan uppläggning av granskningsverksamheten. Det kan inte hjälpas: De borgerliga utskottskamraterna har fallit för denna frestelse i år.

Författningsutredningen skisserade på sin tid en ny ordning för granskningen inom konstitutionsutskottet. Bakom detta förslag stod personer med mycket stor erfarenhet av granskningsarbetet inom utskottet. Till dem hörde utskottets mångåriga ordförande Harald Hallén. Denna förändring av granskningen inom konstitutionsutskottet godtogs allmänt. Vid 1967 års riksdag gjorde utskottet ett försök att arbeta efter de linjer som författningsutredningen hade dragit upp. Det rådde fullständig enighet om detta inom utskottet och, såvitt jag förstår, inom riksdagen i dess helhet. Under 1968 arbetade utskottet efter samma principer, även denna gång i fullständig enighet. När utskottet samma år behandlade den partiella författningsreformen, skrev det om sin egen granskningsverksamhet: "Grundtanken är att granskningen skall vara administrativt och inte politiskt inriktad."

Under några år följde utskottet denna arbetslinje. Åren 1967, 1968 och 1969 fanns inte heller några reservationer. År 1970 fanns en reservation mot ett uttalande, och den avgavs av de socialdemokratiska ledamöterna. Tidigare hade det alltid funnits ett betydande antal reservationer. År 1957 var det 15, och under de närmast följande åren varierade antalet mellan 4 och 9.

År 1971 fick vi ett misstroendeförklaringsinstitut. Inom konstitutionsutskottet fortsatte granskningen av administrativ praxis. Samtidigt kan man emellertid konstatera en återgång till den politiska granskning som hade förekommit före år 1967. Detta återspeglas också i antalet reservationer – år 1971 var det 5, år 1972 var det 8, år 1973 likaledes 8, och i år är det uppe i 15. I år framträder även den politiska granskningen långt tydligare än tidigare år. Det nya är också att centerpartisterna

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

hänger på de erinringar man gör från moderathåll eller från moderat- och folkpartihåll. År 1972 fanns det 5 gemensamma borgerliga reservationer, 1973 2 och i år är det som bekant 8. Fortsätter denna tendens, kommer vi tillbaka till den situation som vi hade under 1920-talet och början av 1930-talet.

Det är självfallet frestande för oppositionspartier att handla på det sätt som skett i år. Men det står inte i överensstämmelse med den nya praxis som växte fram vid mitten av 1960-talet och som kom till uttryck i 1967 års dechargememorial från konstitutionsutskottet och bekräftades i samband med 1968 års grundlagsreform.

Samtidigt som jag sålunda inte kan komma ifrån att man hänger sig åt hackspettspolitik vill jag gärna säga att man tonat ned de politiska angreppen inom konstitutionsutskottet.

Nedtoningen yttrar sig bl. a. i att det endast är herr Måbrink som i en av sina reservationer riktar en direkt anmärkning mot ett statsråd. Låt mig också få erinra om att utskottet blivit enigt vid bedömningen av bankdramat vid Norrmalmstorg och att reservationerna i IB-affären med undantag för herr Måbrinks båda reservationer kännetecknas av en betydande försiktighet.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka att utskottets anmälan lägges till handlingarna i sin helhet.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Konstitutionsutskottet skall, enligt såväl den gamla som den nya författningen, granska regeringens arbete och rapportera till riksdagen vad utskottet därvidlag funnit förtjäna uppmärksamhet. Denna granskning, som jag av olika skäl anser vara viktig och värdefull, tar en betydande del av utskottets energi och tid i anspråk, och tendensen under de år jag haft förmånen att delta i granskningsarbetet har varit att rapporteringen till riksdagen och därmed också till allmänheten har blivit alltmer omfattande och alltmer innehållsrik.

Det är väl inte säkert att årets rekorddiga betänkande kommer att överträffas de närmaste åren, och detta är naturligtvis heller ingen målsättning i sig. Men jag är övertygad om att de, som inför beslutet 1969 rörande omläggningen av granskningsarbetet och införandet av ett nytt politiskt misstroendeförklaringsinstitut trodde att konstitutionsutskottets granskning skulle bli helt intresselös, definitivt tog miste. Inte minst årets granskningsbetänkande är ett bevis på detta. Här behandlas, förutom ett stort antal mindre ärenden, flera av de stora och mest uppmärksammade politiska tilldragelserna under det gångna året.

Utöver den fortlöpande konfrontationen i politiska sakfrågor mellan regering och opposition i utskott och kammare och utöver den särskilda möjligheten till direkta förtroendeomröstningar finns det uppenbarligen ett betydande utrymme för den speciella form av granskning av regeringsarbetet som konstitutionsutskottet är ålagt att genomföra. Denna granskning är enligt min mening viktig ur olika aspekter. Således bör själva förekomsten av utskottets granskningsbefogenheter bidra till ett korrekt handhavande av ämbetsuppgifterna från regeringens och enskilda statsråds sida. Den bör alltså fungera som ett slags allmänpreven-

tion mot frestelser för de högsta makthavarna i förvaltningssystemet att gå tvärsöver. regelsystem och vedertagen praxis. Det som göms under löpande dagshändelser, under retorik och sekretess, kan alltid letas fram i efterhand, om utskottet sig därom bemödar. Vetskapen om detta bör vara ett visst, om än ingalunda fullkomligt eller ensamt verkande skydd mot olämpligt beteende. Den irritation som man ibland kan förmärka bland regeringssidans vapendragare vid handläggningen av granskningsärenden – en irritation som också i viss mån präglade det anförande som utskottets ordförande nyss höll – förvånar mig fördenskull. Det bör självfallet vara i allas och inte minst i regeringssidans intresse att regeringen ständigt vandrar dygdens väg. Dithän syftar ju konstitutionsutskottets granskning.

Utskottets ordförande sade att han tyckte sig kunna konstatera en förändring av inriktningen av granskningen inom utskottet under de senaste åren. Jag har ju inte så långt perspektiv på de här frågorna, så jag kan inte göra någon längre historisk jämförelse, men under de år jag varit med har jag inte kunnat finna att det har inträffat någon principiell förändring. Och det är ganska givet att den omständigheten att vi har ett jämviktsläge i riksdagen i och för sig inte kan påverka själva uppläggningsen av granskningsarbetet. I så fall skulle ju konstitutionsutskottet i ett visst givet läge inte fylla de uppgifter som utskottet har sig ålagda.

Vidare klagade utskottsordföranden över att det var litet fler reservationer i år än tidigare. Man kan väl säga att det är inte ens fel att två träter. Som jag bedömt det hade det bort finnas goda möjligheter för regeringssidan att biträda de på vissa punkter mycket hovsamma erinringar som oppositionen har velat göra.

Från riksdagens synpunkt är det naturligtvis viktigt att utskottet i enskilda ärenden kan följa upp och undersöka det sätt på vilket regeringen har efterkommit riksdagens beslut. Det har vid upprepade tillfällen – även i år – förekommit fall där man kan ifrågasätta om regeringens agerande överensstämmer med intentionerna i riksdagens beslut. En del av dessa fall kommer att tas upp senare i debatten. Jag tycker det är betydelsefullt i en parlamentarisk demokrati att sådana fall kan tas upp till förnyad och ingående granskning. Här är det inte i första hand fråga om efterklokhet, utan det gäller att möjliggöra ett återkommande resonemang om regeringsmaktens gränser och en markering av riksdagens överhöghet som beslutsorgan.

Som utskottets ordförande var inne på, ägnas en betydande del av utskottets granskningsverksamhet helt naturligt åt att syna den administrativa praxis som tillämpas av regeringen inom olika områden samt att dra fram i ljuset de brister och inadvartenser som härvidlag kan uppenbaras. Denna del av granskningsverksamheten är också ett viktigt led i vakthållningen kring rättstryggheten. Utskottsbetänkandet innehåller flera genomgångar i stort och smått av denna administrativa praxis. Utskottets ordförande har berört en hel del, och jag skall här inte ta upp dem alla. En del kommer att ventileras senare i debatten under särskilda rubriker. Jag vill här bara fästa uppmärksamheten på ett par tre frågor som inte senare i dag kommer att beröras av företrädare för mitt parti.

Utskottet har i tidigare betänkanden, senast i fjolårets, haft anledning

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

uppmärksamma frågor som har betydelse för offentlighetsprincipens upprätthållande. I följd gällde det registreringen av handlingar i hemliga diarium inom departementen, en fråga som är viktig ur offentlighetssynpunkt och som ännu inte har fått någon tillfredsställande slutgiltig lösning. I år har uppmärksammats principerna för diariumföringen över huvud taget i anledning av att några brev till statsråd personligen inte har diariumförts. Inkomna handlingar som berör handläggningen av ärenden bör enligt min mening undantagslöst registreras oavsett hur de är adresserade. I annat fall försvåras åtkomligheten och därmed kommer också offentlighetsprincipen i kläm. Detta understryks särskilt i reservationen N, som jag anslutit mig till.

Utskottet har också fortsatt granskningen av utgivningen av Svensk författningssamling och konstaterat vissa brister. För att myndigheter och enskilda skall ha en rimlig chans att efterfölja bestämmelserna i lagar och förordningar är det självfallet av största vikt att författningarna kommer ut av trycket i god tid innan de skall träda i kraft. Det är naturligtvis i högsta grad otillfredsställande att -- som har skett i en del fall trots tidigare påpekanden av konstitutionsutskottet -- författningar träder i kraft innan de har kommit ut av trycket. Inte heller är det tillfredsställande att man som skett i allt större utsträckning på grund av felaktigheter i den första versionen tvingas korrigera redan publicerade författningar med rättelseblad. Det skapar osäkerhet om vad som verkligen gäller och försvårar rättstillämpningen. Utskottet framhåller också att större omsorg bör visas för att undvika fel i författningsarbetet, och man understryker att det arbetet inte får forceras så att tilliten till den publicerade texten minskar. Det är således en välmotiverad uppmaning till ytterligare skärpning på det området.

Även beträffande en del andra ärenden, där utskottet kunnat konstatera otillfredsställande praxis, har det i år varit möjligt att uppnå en enhällig utskottsskrivning. Detta gäller t. ex. i fråga om de spårlöst försvunna böcker som redovisas under punkten 13, bilaga 13, i utskottets betänkande. Grundläggande fakta i det målet är följande. Regeringen beslöt själv genom en förordning 1966 att de s. k. granskningsexemplar som enligt gällande tryckfrihetsförordning flyter in till justitiedepartementet -- det gäller i princip ett exemplar av varje tryckt skrift som framställs i riket -- skulle vidarebefordras till det nygrundade universitetet i Umeå för att därmed verksamt bidra till den fortsatta uppbyggnaden av universitetets bibliotek. Det verkade bra och rimligt, alldeles särskilt som de andra universitetsbiblioteken i landet sedan gammalt får biblioteksexemplar direkt från boktryckarna.

Det visade sig emellertid omgående att det av regeringen förordnade systemet inte fungerade. Endast ungefär hälften av bokproduktionen har kommit universitetsbiblioteket i Umeå till handa. En särskild benägenhet att hamna vid sidan av den utstakade allfarvägen har böcker i prisklassen 50 kronor och därutöver haft. Först 1972 lyckades det att med nöd och näppe pressa upp leveransen av dessa kostbara verk över 50-procentsstrecket -- allt detta enligt stapeldiagrammet på s. 278 i utskottets betänkande.

Utbildningsutskottet fick ögonen på sakernas märkliga tillstånd förra

Tisdagen den
21 maj 1974*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.**Årets gransknings-
arbete*

året och tyckte för sin del att det var anmärkningsvärt att Kungl. Maj:ts beslut inte efterlevs. Konstitutionsutskottet tycker i stort sett detsamma och uppmanar Kungl. Maj:t att ta de ytterligare initiativ som krävs för att få ordning på leveranserna. Man får hoppas att detta nu sker, Kungl. Maj:t till heder och Umeå universitet till gagn.

Andra fall av otillfredsställande praxis kommer ytterligare att uppmärksammas i den följande debatten. Jag skall i detta inledande anförande, herr talman, endast beröra ännu ett par aspekter av granskningsarbetet som jag anser vara av betydelse.

Det varierade -- enligt utskottets ordförande alltför varierade -- urval av regeringsärenden som konstitutionsutskottet är efter år redovisar i sitt granskningsbetänkande ger onekligen en fortlöpande, om än en stickprovsmässig inblick i hur regeringsarbetet bedrivs, hur det givna regelsystemet tillämpas, hur regler och praxis korresponderar och ibland kolliderar. Granskningen ger således en viss insyn i och offentlighet åt det interna arbetet i det demokratiska beslutsorgan -- regeringen -- som annars som helhet är det mest slutna av alla för den som inte tillhör statsråds-kretsen eller tjänstemannakåren i kanslihuset.

Flera avsnitt i årets granskningsbetänkande fyller uppenbarligen även den funktionen. I några fall, som jag inte nu särskilt skall ta upp, redovisas regeringens handlande i trängda lägen och extraordinära situationer. Jag tänker på handläggningen av oljekrisen och bankdramat vid Norrmalmstorg -- även IB-affären kan kanske räknas hit.

Men utöver vad som framkommit om regeringens arbete vid granskningen av särskilda sakärenden är det naturligtvis av stort värde, även för utskottets egen granskning, att regeringens och departementens organisation och verksamhetsformer mera allmänt, helt eller delvis kartläggs med inte alltför långa intervaller. Jag blev därför litet häpen när jag förra året fick ett granskningsförslag med det syftet avvisat av den socialdemokratiska majoriteten i utskottet. Det gällde den gången, som utskottets ordförande nu också har berört, de s. k. politiska rådgivarnas ställning och arbetsuppgifter inom departementen -- en fråga som socialdemokraterna av någon anledning tydligen ansåg vara besvärande.

Mitt initiativ hade dock det goda med sig att utskottet beslöt att i nästa års granskningsbetänkande redovisa en mera allmän genomgång av departementen. Den finns nu i en omfattande bilaga -- bilaga 3 -- till utskottsbetänkandet. Det är enligt min mening en mycket värdefull kartläggning som här har gjorts. Den bör verksamt bidra till ökad kunskap om regeringsmaskineriet och den bör inte minst kunna vara en tillgång för läroboksförfattare och lärare i ämnet samhällskunskap.

Konstitutionsutskottets ordförande har utförligt uppehållit sig vid vissa delar av denna utredning. Det är uteslutet att jag här mera ingående skulle diskutera det som framkommit genom departementsutredningen. Det bör noteras att utrikesdepartementet inte har innefattats i undersökningen och att utskottet lovar återkomma till detta.

Statsrådsberedningen och dess av allt att döma allt viktigare funktion inom regeringen behandlas mycket rapsodiskt, och jag förutsätter att utskottet återkommer även till detta organ. De av mig uppmärksammade politiska rådgivarnas ställning och uppgifter behandlas mycket kortfattat,

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

och det kan finnas anledning att ånyo aktualisera den frågan.

Ett par grupper sakuppgifter kan dock förtjäna att särskilt lyftas fram ur det omfattande utredningsmaterialet, eftersom de har särskild betydelse för riksdagsarbetet. Den ena gäller vad man kan kalla den tilltagande departementaliseringen av utredningsväsendet. Avsnittet Departementens medverkan i utredningsarbetet, på s. 129 och följande, visar att år 1973 var 28 procent av samtliga i riksdagsberättelsen redovisade betänkanden utarbetade i departementen. 1964 var motsvarande procentandel 9. Det rör sig om mer än en tredubbling under en tioårsperiod.

Vidare framgår det att andelen departementstjänstemän i utredningarna är mycket stor. Således var departementen 1973 representerade i 72 procent av samtliga utredningar. 304 personer från departementen var engagerade. Det innebär naturligtvis en omfattande direktstyrning av utredningarnas verksamhet. Särskilt övergripande verkar kontrollen vara från finansdepartementets sida. Således hade tjänstemän i finansdepartementet 47 uppdrag i utredningar utom det egna departementets ämnesområde.

Konstitutionsutskottet har utlovat en bredare kartläggning av utredningsväsendet, och jag förutsätter att bl. a. de uppgifter som jag här fäst uppmärksamheten på tas in och värderas när utskottet återkommer med en mer omfattande redovisning.

Den andra gruppen sakuppgifter som jag vill fästa uppmärksamheten på gäller propositionsavlämnandet. Av tabellen på s. 141 framgår klart att de klagomål som ofta förekommit i riksdagen är väl berättigade. Ett stort antal propositioner avlämnas mycket sent under vårsessionen, och någon bättring kan inte skönjas. År 1973 avlämnades således inte mindre än 29 propositioner under den sista veckan av propositionstiden, och 19 av dessa avlämnades den sista propositionsdagen. Detta är illa nog, men det hela förvärras ytterligare av att inte mindre än 16 propositioner avlämnades efter den ordinarie propositionstidens utgång. Vi känner alla till vilka svårigheter det sena propositionsavlämnandet vållar riksdagen – både partierna och de enskilda riksdagsledamöterna. Det är, herr talman, uppenbart att utredningen om riksdagens arbetsformer, som nu börjat komma i gång med sin verksamhet, inte kan undgå att ta in propositionsplaneringen och propositionsavlämnandet i sina överväganden, om det över huvud taget skall vara möjligt att få fram en bättre arbetsplanering och en jämnare arbetsbelastning i riksdagen.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Konstitutionsutskottets herr ordförande beklagade att granskningsarbetet hade fått en politisk inriktning – en ny inriktning. Han talade om hackspettspolitik och annat. Därom är dock meningarna delade. Jag läste en presentation av den här debatten, och där hette det ungefär: Dechargedebatten har med åren blivit tandlös. Jag undrar om det inte stämmer litet bättre än ordförandens beskrivning. Sedan vi år 1971 infört misstroendevotum är inte uppgiften här att pricka enskilt statsråd. Som tidigare talare har sagt är konstitutionsutskottets huvudsakliga arbete inriktat på att studera den administrativa praxis som är rådande inom departementen. Men det finns självfallet också anledning

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

att registrera försenade, försummade och helt onödiga åtgärder från regeringens sida. Årets granskning ger en rad exempel på detta. Att ta upp sådana ärenden kallar herr ordföranden att vara efterklok, men hur i all världen skall konstitutionsutskottet kunna agera annat än med efterklokhet? Det ligger ju i själva begreppet granskning. Att det anmälts en rad sådana ärenden behöver inte bero på att oppositionen skärpt sig över hövan, utan det kan också faktiskt bero på att regeringen har gjort motsatsen.

Det är inga sensationer som presenteras i dag, och därför blir det väl heller ingen särskilt dramatisk debatt -- men därom kan man förstås inte sia. Den kan ändå ha sitt intresse, och för en regering måste det ha sin betydelse inte bara att det finns en opposition i riksdagen utan också att det finns en institution som granskar dess fögderi och, i vart fall i någon mån, hindrar frestelser till självvård och godtycke. Ingen är ju fullkomlig, inte ens ett statsråd.

Tyvärr har det blivit så, att politikern och kanske i all synnerhet toppolitikern lätt ger sken av att vara perfekt: han gör aldrig fel. Det hör på något sätt till god politisk ton att inte tillstå fel.

Men naturligtvis gör alla fel någon gång. Det är förvisso mänskligt att fela. Därför tycker jag det är märkligt att regeringspartiets representanter i konstitutionsutskottet alltid uppträder som regeringens eller enskilda regeringsledamöters försvarsadvokater. Någon gång skulle man väl kunna anmäla ett kritiskt granskningsärende. Jag vet att det tas upp ärenden av annat slag - herr ordföranden har själv initierat frågan om ersättning för personskada genom brott - men när det gäller en kritisk granskning förekommer inte sådant från den sidan. Vid granskningsdebatterna i utskottet har det omedelbart blivit en uppdelning i en svarandesida och en kärandesida. De socialdemokratiska ledamöterna har aldrig börjat debatten med att försöka förstå kritikernas synpunkter. Det borde väl inte vara främmande att också se kritiskt på sina egna. Det borde vara ett samfällt konstitutionsutskott och inte bara ett halvt utskott som granskade regeringens fögderi också i dessa enskilda frågor.

Nåväl, jag skall genast erkänna att utskottet i år har blivit enigt i en rad punkter att göra vissa påpekanden för regeringen, även i de enskilda ärenden som herr ordföranden inte uppskattar. De 15 reservationerna gäller inte alla kritiska punkter i granskningsarbetet, utan det finns en rad andra, där vi som sagt har skrivit oss samman. Den skrivningen är som regel ganska blek - det blir den lätt när det gäller kompromisser. Enigheten gäller i första hand de gamla, ständigt återkommande ärendena, t. ex. publiceringen av konseljbeslut i förvaltningsärenden. Utskottet erinrar också i år om att man inte fått till stånd publicering av konseljbeslut i förvaltningsärenden enligt de riktlinjer som utarbetats av statsrådsberedningen. Det gäller vidare utgivandet av Svensk författningssamling. Tidigare talare har varit inne på det också. Här har i många år rätt besvärande förhållanden. Författningar träder i kraft innan de blivit publicerade, alltså innan folk vet om dem. Det är medborgarens plikt att känna till lagar och förordningar, men denna plikt blir ju meningslös om lagen har trätt i kraft redan innan den publicerats. Information är A och O i alla sammanhang och får naturligtvis inte

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

nonchaleras på högsta ort.

Nu har det 1973 blivit något bättre, men fortfarande har ett 80-tal författningar trätt i kraft redan dagen efter det de kommit från trycket och fortfarande har några trätt i kraft innan de blivit publicerade. Det är helt otillfredsställande. Det är inte så märkligt att utskottet kunnat bli enigt om att så bör det inte vara.

Att remissbehandlingen av för sent inkomna besvär är ganska meningslös var det naturligtvis heller inte svårt att bli överens om. Det måste vara fullständigt onödigt med en tidsödande och kostsam remissbehandling av besvärssärenden som av formella skäl, t. ex. för att de kommit in för sent, ändå inte tas upp till prövning. Det är mera underligt att sådant över huvud taget förekommer. Och det har 1973 gällt ett stort antal sådana remisser. Det verkar som om den ena handen inte visste vad den andra handen gjorde. Det är visserligen en god biblisk regel, men den är inte avsedd tillämpas i förvaltningstekniken.

Vi har också blivit överens om det oriktiga i förfarandet att dröja så länge med tillsättandet av landshövdingeposten i Kopparbergs län. Att länet var utan chef i fyra månader har påtalats. Det är en försummelse som inte kan ursäktas. Den tidigare landshövdingen annonserade sin avgång nästan ett år tidigare. Regeringen hade alltså god tid på sig att utse en efterträdare. Utskottet är som sagt enigt om att regeringens handläggning inte var särskilt lyckad.

Jag vill också föra på tal det exempel som herr L'iskesjö nämnde — granskningsexemplaren som är avsedda för Umeå universitetsbibliotek och som bara kommer fram till 50 procent. Det uttalande som gjorts i det sammanhanget är utskottet också enigt om. Redan utbildningsutskottet fann det i fjol anmärkningsvärt att så stort svinn kunde uppkomma på vägen mellan tryckfrihetsombuden, justitiedepartementet och universitetsbiblioteket i Umeå. Någon bättring har det inte blivit trots utbildningsutskottets påpekanden och trots att justitiedepartementet gjort en översyn av "rutinerna för kontroll av leveranserna från tryckfrihetsombuden". Det tarvas tydligen någon undersökning inom justitiedepartementet också.

En stor del av betänkandet upptas av en grundlig genomgång av departementens organisation, ärendefördelning och personalutveckling. Det är en synnerligen instruktiv läsning. Sekretariatets arbete med denna publikation, bilaga 3, är verkligen berömvärdt och bilagan kan rekommenderas till benäget studium i sommar. Bland mycket annat har man anledning att lägga märke till den tilltagande ökningen av antalet konseljärenden, vilket ordföranden också förde på tal. Trots den decentralisering av beslutsfattandet som har kommit till stånd genom departementsutredningens initiativ och senare statsrådsberedningens åtgärder har antalet konseljärenden ökat de senaste åren, så att antalet nu är uppe i 28 000. Kammaren har väl anledning att vara tacksam mot utskottet för att det inte minutiöst har granskat dessa 28 000 ärenden. I sammanhanget är det värt att erinra om att ett väsentligt granskningsarbete kontinuerligt utförs av dagspressen, och inte sällan bringas ärenden den vägen till konstitutionsutskottets och andras kännedom.

Man har också anledning att fästa sig vid den snabba personalökningen

inom Kungl. Maj:ts kansli. Det är 91 procents ökning mellan åren 1956 och 1973. Det betyder 1 344 anställda under förlidet år. Däri ingår de som tidigare nämnts -- sakkunniga och kommittéanställda. I den första gruppen ingår de s. k. politiska rådgivarna som herr Fiskesjö hade ett och annat att säga om.

Man eftersträvar att åstadkomma flexibilitet mellan de olika sakenheterna när det gäller personalresurserna. Man har ett cirkulationssystem som ger vederbörande tjänsteman en bredare erfarenhet, men det är också ett arrangemang som naturligt nog kan komma i konflikt med behovet av specialisering. Det är ganska olika praxis inom departementen i vad gäller denna flexibilitet.

Det stora och dominerande enskilda arbetet under granskningen har förstås utgjorts av den s. k. IB-affären, där oppositionen i gemen ställde sig kritisk till regeringens handläggning. Vi menar att ett snabbt ingripande, inte minst med stöd av tryckfrihetsförordningen, skulle avsevärt ha begränsat de skador som spionaffären nu ledde till för vårt försvar. Ärendet kommer att behandlas i nästa debattomgång. Likaledes kommer bankrånet på Norrmalmstorg att behandlas senare. Ärendet har fått en alldeles speciell accentuering genom det som i går skedde på apoteket Måsen i Göteborg. Båda dessa händelser bör för regeringen vara relativt pinsamma påminnelser om de krav som konstitutionsutskottet reste i samband med flygplanskapningen på Bulltofta året dessförinnan, nämligen om en utredning av det regelsystem som regeringen skulle kunna stödja sig på när det gäller brådskande beslut i dylika katastroflägen. Att regeringen som nu måste handla utan lagligt stöd i konstitutionen är, trots den lyckade utgången, inte försvarbart. Här är också utskottet enigt om att en sådan undersökning av vårt regelsystem skall komma till stånd.

Herr talman! Jag hänvisar för övrigt till de olika rubriker som kommer att passera i debatten. Jag vill nu bara yrka att utskottets anmälan skall läggas till handlingarna.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Konstitutionsutskottets granskningsarbete har i år varit ovanligt omfattande. Det har bl. a. lett till att en stor mängd värdefullt faktamaterial har ställts samman i bilagorna, och jag tror att dessa kan vara värdefulla studieobjekt i framtiden.

Utskottets ordförande var en smula irriterad över att granskningsarbetets omfattning hade lett till ett ovanligt stort antal reservationer. Han menade att det var en följd av att oppositionen bedrev en illvillig hackspetspolitik. En annan — i varje fall möjlig — förklaring till det stora antalet reservationer med kritiska synpunkter på regeringens handlande skulle ju kunna vara regeringens handlande. Jag vet inte om det är en tanke som slagit konstitutionsutskottets ordförande!

För folkpartiets del har en huvudmålsättning för dechargearbetet alltid varit att se efter huruvida riksdagens beslut har förverkligats i enlighet med riksdagens vilja eller om regeringen i efterhand har försökt retuschera riksdagens mening. Det är naturligtvis särskilt viktigt att en sådan granskning sker i ett läge där man som nu har en ren minoritetsregering.

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

Under tidigare år har reservanter i konstitutionsutskottet kunnat visa på hur regeringen har nonchalerat eller i efterhand ändrat riksdagens beslut. Jag kan påminna om praktiktiden i socionomutbildningen och inriktningen av länsberedningens arbete.

Jag utvecklade i 1972 års dechargedebatt tämligen utförligt min syn på dessa frågor och vill här endast göra en kort sammanfattning. Vårt statsskick, byggt på folksuveränitetens principer och på parlamentarisk praxis, förutsätter att riksdagens primat ständigt upprätthålles. Det är inte längre i vårt demokratiska statsskick möjligt för regeringen att välja mellan att följa riksdagens meningsyttring eller ej. Det må gälla faktiska ändringar av propositioner, tillkännagivanden från utskott eller utredningsönskemål. I ett parlamentariskt demokratiskt statsskick är det regeringens skyldighet att tillse att riksdagens vilja förverkligas. Det måste gälla alldeles oberoende av vad man senare avser att föreslå riksdagen. Det är en huvuduppgift för konstitutionsutskottet att tillse att regeringen verkligen gör det. Däri ligger, som jag ser det, ett centralt inslag i det allmänna granskningsarbetet.

Jag vill tillfoga att detta naturligtvis också förutsätter att konstitutionsutskottet följer upp sina egna påpekanden i dechargebetänkandet, så att inte regeringen struntar även i dessa riksdagens meningsyttringar. Herr ordföranden underströk att regeringen i många fall följer påpekandena från konstitutionsutskottet. Givetvis är det då utskottsmajoritetens förslag som vinner riksdagens bifall. Får jag ta ett exempel på ett påpekande från ett enhälligt konstitutionsutskott.

1971 framhöll konstitutionsutskottet de stora olägenheter som anhopningen av propositioner till vissa tider i april innebar för riksdagens arbete. Utskottet fann detta otillfredsställande och krävde att regeringen i fortsättningen skulle beakta påpekandet vid planeringen av sitt arbete. Har regeringen nu gjort det? Har den brytt sig om detta påpekande från ett enhälligt konstitutionsutskott för tre år sedan? Årets vårsession ger knappast bilden av en regering, som har försökt hjälpa riksdagen genom att sprida propositionerna över året på ett bättre sätt. Kanske vi av regeringen kan få veta hur den har reagerat på detta uttalande från konstitutionsutskottet, om man nu inom regeringen intresserar sig så mycket för riksdagens arbete att man lyssnar på denna debatt.

Herr talman! Dechargegranskningen gäller också praxis inom kanslihuset. Liksom tidigare år gör utskottet – eller reservanterna i utskottet – kritiska påpekanden om nu tillämpad praxis. Jag inser att man kan ha delade meningar om vad som är lämplig praxis inom kanslihuset, men jag skulle önska att konstitutionsutskottets påpekanden hade någon synlig effekt, i varje fall då utskottets framställning är enhällig. T. ex. önskemålet från förra året om särskilda regler för regeringens handlande i nödsituationer har inte givit något synligt resultat. Också denna fråga gäller ytterst respekten för folkrepresentationen, för riksdagen.

Får jag, herr talman, till sist påpeka en nyhet i årets dechargegranskning. För första gången sedan enkammarriksdagens tillkomst har vänsterpartiet kommunisterna deltagit i granskningsarbetet. Jag måste säga att kommunisterna här som aldrig tidigare har levt upp till rollen som den socialdemokratiska regeringens trogna vapendragare. Vänsterpartiet kom-

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

ministerna godkänner att regeringsledamöter låter bli att diarieföra brev från AMS-chefen under hänvisning till att breven är personligt adresserade. Vpk godkänner att regeringen betalar ut pengar till enmansbolag utan att kontrollera bolagets verksamhet. Kommunisterna är nöjda med att regeringen ändrar riksdagens beslut om utlandsplacering av lantbruksattachéer. Vpk godkänner att regeringen förbigår upphandlingsförordningen för att därigenom gynna ett det socialdemokratiska partiet närstående bolag. Och man skulle kunna fortsätta.

Av 13 granskningspunkter har vänsterpartiet kommunisterna kritik mot regeringen bara på en punkt, nämligen IB. Jag vill därför avsluta med att gratulera regeringen till att ha en så trogen och självuppoffrande bundsförvant som vänsterpartiet kommunisternas riksdagsgrupp.

Herr MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Innan kammaren debatterar de olika ärenden som utskotts granskning av statsrådets ämbetsutövning omfattar är det tydligen kutym att de olika partiernas representanter gör en s. k. inledningsrunda. Jag skall begränsa mitt inlägg i denna runda till en fråga – IB, som är den avgjort viktigaste frågan i konstitutionsutskottets betänkande.

Utskottet redovisade i ett pressmeddelande en statistik som verkar imponerande. 29 sammanträden, varav 21 behandlat IB. En rad utfrågningar har ägt rum, enbart med personer som haft ansvar för IB och dess verksamhet. Flera av de 21 sammanträdena har behandlat IB så enkelt att man enbart fattat beslut om att bordlägga frågan till ett kommande sammanträde. Jag vill nämna detta för att undvika att allmänheten bibringas den uppfattningen att IB grundligt behandlats i utskottet.

Konstitutionsutskottet har till uppgift att granska statsrådets ämbetsutövning. Den punkt som gäller IB avser handläggningen inom regeringen och tryckfrihetsaspekten. Man kan då inte, som utskottsmajoriteten gjort, från granskningen koppla bort den operativa verksamhet som IB bedrivit. De grava anklagelserna mot IB, av vilka flera är bekräftade, andra däremot fortfarande obesvarade, har av utskottets majoritet helt förbigåtts. Brott mot den av riksdagen deklarerade alliansfrihets- och neutralitetspolitiken, brott mot mötes-, organisations- och yttrandefriheten är enligt utskottet frågor som inte faller under dess ansvar att granska. Vad bygger majoriteten detta beslut på? Vad jag kan förstå, finns det ingen motivering. Det finns ingen bestämmelse som säger att konstitutionsutskottet inte har att granska de nämnda anklagelserna.

Det är bara att konstatera att de tre borgerliga partierna samt socialdemokraterna i konstitutionsutskottet använt samma metoder som använts av dessa partier under hela den tid som IB-debatten pågått, nämligen att sopa de känsliga frågorna under mattan för att på så sätt skydda de ansvariga. IB:s operativa verksamhet är enligt vpk:s mening i högsta grad en konstitutionell fråga. IB lyder under försvarsstaben, vilken i sin tur lyder under försvarsdepartementet. Departementschef under den aktuella tiden var nuvarande utrikesministern Sven Andersson.

Konstitutionsutskottet måste enligt vår uppfattning arbeta minst lika noggrant som en vanlig domstol. Det första som då måste göras är att

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

samla in och ta del av allt det källmaterial som finns. Detta har konstitutionsutskottet inte intresserat sig för. På ett mycket tidigt stadium begärde jag att utskottet skulle ta del av ÖB:s meninlaga till tingsrätten, rättens förhör med Håkan Isacson, chefsåklagare Roberts förhör med två IB-agenter angående inbrottet på egyptiska ambassaden, SÄPO-förhör med två av IB:s chefer angående Ekbergs bombhot mot ett israeliskt passagerarplan samt att Paues, Ekberg och Håkan Isacson skulle kallas till utskottet för utfrågning. Konstitutionsutskottet sade nej.

Trots att utskottet förhindrat en fullödig konstitutionell granskning av särskilda verksamheter eller IB har sådana uppgifter under IB-debatten framkommit som gör att utskottet inte kan skiljas från frågan med mindre än att anmärkning riktas mot f. d. försvarsministern Sven Andersson.

Jag skall utveckla denna fråga i mitt kommande inlägg som gäller IB:s operativa verksamhet. Till frågan om tryckfrihetsaspekten kommer min partikamrat Jörn Svensson att redogöra för vpk:s reservation i denna del.

Herr MOSSBERG (s):

Herr talman! Herr Fiskesjö berörde i sitt inledningsanförande frågan om leverans av granskningsexemplar till universitetsbiblioteket i Umeå. Då jag nu tar till orda är det inte i någon avsikt att försöka polemisera mot herr Fiskesjö. Jag vill emellertid tillägga några synpunkter på den frågan, eftersom den ändå i någon mån togs upp av herr Fiskesjö.

Enligt den s. k. leveranslagen är boktryckare skyldiga leverera ett exemplar av tryckta skrifter till universiteten i Uppsala, Lund och Göteborg. Under tiden 1950--1966 överlämnades granskningsexemplar till stadsbiblioteket i Umeå. I november 1966 förordnade regeringen att granskningsexemplar fr. o. m. den 1 januari 1967 tills vidare skulle överlämnas till universitetsbiblioteket i Umeå. Herr Fiskesjö menar att regeringens förordnande inte har fungerat bra. Det är väl riktigt så långt att *hela* bokproduktionen inte har kommit universitetsbiblioteket till handa.

Det är klart att det inte är tillfredsställande att nämnda bibliotek trots regeringsbeslut inte får fullgod försörjning med svenskt tryck. Vad är då orsaken till att universitetet i Umeå inte erhåller det tryck som universitetet rätteligen skulle ha?

I tryckfrihetsförordningen föreskrivs, som jag nyss nämnde, att boktryckare av varje tryckt skrift skall för granskning avlämna ett exemplar till de lokala tryckfrihetsombuden, vilka har som uppgift att vidarebefordra exemplaren till justitiedepartementet. Tryckfrihetsombuden skall arbeta efter en instruktion som är fastställd av chefen för justitiedepartementet. Enligt den instruktionen skall ombuden, en var inom sitt verksamhetsområde, vaka över tryckfrihetsförordningens efterlevnad. Tryckta skrifter, som inte redan i samband med granskningen insänts, skall månadsvis levereras till justitiedepartementet.

Sändningar från tryckfrihetsombuden mottas på departementets tryckfrihetsexpedition. I kontrollerande syfte noteras då varje ombudsliverans och dagen för densamma. På tryckfrihetsexpeditionen sorteras inkomna skrifter. Småskrifter, facklitteratur och dylikt översändes

successivt till Umeå. Skönlitteratur går till departementets bibliotek för förvaring under viss tid, varefter inkomna böcker skickas till biblioteket i Umeå.

Tryckfrihetsombudens instruktion har tyvärr inte alltid följts. Vissa ombud har inte insänt något tryckalster under långa tider medan andra ombud mer eller mindre oregelbundet levererat sitt tryck till departementet. Det har alltså förekommit, dess värre också i inte ringa omfattning, att tryckfrihetsombudens leveranser inte fullgjorts i behörig ordning.

Dessa brister har av justitiedepartementet vid flera tillfällen påtalats för tryckfrihetsombuden i avsikt att få till stånd en bättre tingens ordning. Självfallet kan det under sådana förhållanden synas vara svårt att utöva en effektiv kontroll. Men då uppstår ju osökt frågan: Vad görs för att om möjligt få till stånd en bättre tillsyn? Ja, departementet har nyligen sett över rutinerna för handhavandet av böckerna inom departementet och stramat upp tillämpningen i tillsynsarbetet. Böckernas utlåning och hantering kommer sålunda att ske under ökad kontroll. Varje ombudsleverans kommer att kontinuerligt bevakas. Dessutom är instruktionen till tryckfrihetsombuden för närvarande föremål för en översyn.

Jag skall sluta med att säga att det självfallet inte är tillfredsställande att Umeå universitetsbibliotek varit styvmoderligt behandlat. Men jag tror att vårt nordligaste universitet nu kan räkna med att få arbeta under villkor som är mera likvärdiga de övriga universitetens än hittills. Det förutsätter i varje fall ett enigt utskott.

Herr Fiskesjö slutade sitt anförande i denna del med att säga att denna fråga till heder för regering och till gagn för Umeå skulle lösas på det sätt som utskottet önskar. Jag tror att det kommer att bli på det sättet. Jag yrkar därför bifall till utskottets förslag på denna punkt.

Herr FISKESJÖ (c) kort genmäle:

Herr talman! Bara en kort randanmärkning till herr Mossbergs anförande. Han instämde ju i sak i den kritik som jag gav uttryck åt i mitt första anförande. Varken herr Mossberg eller någon annan kan rimligen komma ifrån för det första att böckerna enligt gällande förordning skall levereras till Umeå universitetsbibliotek, för det andra att endast omkring hälften av böckerna kommit fram, för det tredje att detta missförhållande rått och varit känt under flera år och för det fjärde att det varit justitiedepartementet som haft ansvaret för att gällande förordning inte följts.

Herr MOSSBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har erkänt att rådande förhållanden inte till alla delar är tillfredsställande. Men ibland har det också antytts att det enbart skulle vara regeringens fel att det är som det är. Jag vill med anledning härav säga att det såvitt jag förstår är flera olyckliga faktorer som har bidragit till att Umeå universitet drabbats på det sätt som skett. Jag tror dock att vi nu kan vara övertygade om att det blir en bättre tingens ordning i detta avseende.

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

Tisdagen den
21 maj 1974

Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.

Årets gransknings-
arbete

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Jag skall i ett senare inlägg svara herr Måbrink
beträffande IB.

Herr Fiskesjö talar om att vi alla skulle vara angelägna om att se till att
regeringen vandrade dygdens väg. Jag vill gärna instämma i detta. Kanske
jag får tillägga med instämmande av herr Fiskesjö att det också är
angeläget att konstitutionsutskottet vandrar samma väg. Det konstateran-
det leder mig fram till slutsatsen att det är mycket angeläget att vi
diskuterar med varandra hur granskningen skall inriktas.

Vi är alla överens om att konstitutionsutskottets granskning är viktig.
Låt oss emellertid hålla i minnet att granskningen av administrativ praxis
endast utförs av utskottet. Däremot är det riktigt som några av de
föregående talarna påpekat, att regeringens politik i stort bevakas av en
rad instanser i samhället.

Det talas om min irritation. Jag är inte alls irriterad över den här
uppläggningsen, men jag måste peka på den eftersom den leder till att
granskningen av administrativ praxis skjutes åt sidan.

Herr Fiskesjö tyckte sig inte ha sett någonting nytt i årets gransknings-
arbete, utan det hade varit precis sådant som de tidigare år han deltagit i
det. Samtidigt lät han förstå att hans erfarenhet var begränsad. De år som
jag pekade på, då man hade en stark inriktning på den administrativa
granskningen, låg före den tidpunkt då vi fick glädjen att se herr Fiskesjö
i konstitutionsutskottet; det var under slutet av 1960-talet. Men jag vill
inte påstå att det var när herr Fiskesjö kom till konstitutionsutskottet
som det blev en ny inriktning. Det är bara något som sammanfaller i
tiden; det finns inte något sådant orsakssammanhang.

Jag är angelägen om att man i fortsättningen får utrymme inom
konstitutionsutskottet för en generell genomgång av stora komplex av
frågor, och jag skall för min del lägga fram förslag som riktar in
granskningen åt det hållet. Såvitt jag förstår efter de inlägg som har gjorts
här får jag väl då hjälp och stöd av de föregående talarna.

Herr Werner i Malmö förklarade att det var beklagligt att det var ett
halvt utskott som granskade. Orden föll väl litet olyckligt för herr
Werner, för han är ju medveten om att vi allesammans deltar i detta
granskningsarbete, även om vi sedan kommer till olika resultat i det. När
herr Werner i Malmö sedan utvecklade sina synpunkter tog han fram en
rad fall där utskottet är enigt. Men just de exempel som herr Werner
ställde fram inför kammaren visar att det inte förhåller sig så som han
påstod till en början, nämligen att det endast var halva utskottet som
utförde granskningen.

Då faller herr Werner i Malmö tillbaka på påståendet att vi från
socialdemokratiskt håll inte tar upp vissa frågor, som vi från början skulle
räkna med kunde innebära en kritik mot regeringen. Under någon ledig
stund kanske herr Mårten Werner kunde plocka fram de gamla
dechargememorials från konstitutionsutskottet under den tid då det
fanns en högerregering här i landet och räkna ut hur många reservations-
anmärkningar som framfördes mot denna regering av högerledamöterna i
konstitutionsutskottet. Kanske han också kunde ta reda på vilka initiativ
till anmärkningar mot en högerminister som högerledamöterna tog.

Tisdagen den
21 maj 1974*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.**Årets gransknings-
arbete*

I vissa fall har jag också svårt att förstå att någon kan begära att vi skall rikta kritik mot regeringen. Jag vill ta ett konkret exempel. Det gäller förslaget till särskilda konjunkturstimulerande åtgärder. Är det inte bra mycket begärt av oss socialdemokrater att vi skall väcka ett förslag om att riksdagen skall uttala sig mot formerna för presentationen av detta? Det står ju uttryckligen i reservationen:

”Beträffande tillkännagivandet av regeringsförslaget om de ekonomisk-politiska åtgärderna vid den allmänpolitiska debatten anser utskottet principiellt” – och här kommer det intressanta – ”när det gäller regeringsförslag av större räckvidd att konseljbeslut bör föreligga innan förslag offentliggörs.”

Detta betyder att vi skall gå tillbaka till förparlamentarisk tid – att regeringens politiska tillkännagivanden skall ske inför konseljen. Jag har läst om den reaktion som uppstod i landet en gång i tiden när amiral Lindman lade fram ett förslag utanför riksdagen. Han tyckte att det var naturligt att han presenterade sin politik vid ett valmöte i Delsbo. Dagens moderater anser emellertid att regeringens politik skall presenteras i konselj. Det kanske jag kan begripa mot bakgrund av det utspel som man gör från moderathåll just nu. Men nog överraskar det mig mycket att moderaterna på denna punkt fick sällskap med representanterna för centerpartiet och folkpartiet i utskottet. Alldeles särskilt är jag överraskad av att den folkpartistiska representanten följde denna väg – men tanke på den gemensamma strid för parlamentarism som socialdemokrater och liberaler en gång förde. Men mot att man följer parlamentarismen och inte hänger sig åt den form av maktfördelningssystem som möjligen kunde försvaras på 1870-talet men absolut inte på 1970-talet!

Det talas om att man måste vara efterklok när man granskar. Jag skulle vilja uttrycka det så att vi alla löper risk att bli efterkloka när vi genomför ett granskningsarbete. Herr Mårten Werner har naturligtvis alldeles rätt i att detta granskningsarbete sker i efterhand. Men just därför är det så angeläget att vi skall ha fantasi nog att föreställa oss läget vid den tidpunkt då besluten fattades. Sitter man med facit i hand några månader efteråt, är det inte svårt att säga att så här skulle ni ha handlat, då händelseutvecklingen blev denna. Men beslutsfattaren känner inte händelseutvecklingen, utan bara de fakta som föreligger vid den tidpunkt då beslutet fattas. Det krävs litet av förståelse för den situationen.

Låt mig fortsätta med att konstatera att vi alltid måste ta hänsyn till tidsmomentet. Herr Fiskesjö tyckte att utskottet redan i fjol hade kunnat ta upp vissa saker. Som herr Fiskesjö är starkt medveten om hade vi då den stora grundlagsreformen att arbeta med, och det blev inte tid. Såvitt jag förstår fick vi nu en fylligare produkt när vi väntade. Att vi från socialdemokratiskt håll avvisade herr Fiskesjö's propå i fjol berodde på att vi ville skapa tillfälle för sekretariatet att lägga ned mer tid på den uppgift det gällde. Nog borde både herr Fiskesjö och jag vara glada över den produkt som har kommit fram ur detta arbete. Men tidsmomentet har man också att ta hänsyn till när man klandrar regeringen för att inte ha efterkommit riksdagens beslut. Låt mig utan vidare slå fast att jag delar den uppfattningen att regeringen skall följa riksdagens beslut, och någon annan ståndpunkt kan man över huvud taget inte inta.

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Årets gransknings-
arbete*

Det är emellertid ingen lätt sak att finna regler för ett handlande vid flygplanskapningar, vid bankdramer osv. Allra minst är det lätt att i grundlag skriva in detta. För min del tycker jag det är naturligt att riksdagen först får anta den nya grundlagen och att man därefter med utgångspunkt i denna försöker skapa vissa regler för sådana extraordinära situationer så långt det går. Men låt oss vara medvetna om att dessa situationer växlar tid efter annan. Man kan inte utgå ifrån att de som begår brott av detta slag först läser in grundlag och eventuella regelsamlingar i kanslihuset och anpassar sin verksamhet till detta.

Efterföljden av vissa riksdagsbeslut kommer att diskuteras senare. Men det är fel när man påstår att vi från socialdemokratiskt håll i utskottet struntar i den saken. Vi har följt den, vi har kommit fram till en annan bedömning och de som skall delta i den kommande debatten får närmare utveckla de bägge ståndpunkter som här finns.

Man har tydligen -- och jag vill ta upp det till sist -- fäst sig vid att jag talade om hackspettspolitik i mitt tidigare inlägg. Herr Molin byggde ut min framställning och lät mig säga "illvillig hackspettspolitik". "Illvillig" är ett tillägg från herr Molins sida. För mig räcker det att säga hackspettspolitik.

Låt mig ställa samman detta med ett uttalande av herr Werner i Malmö. Han förklarade att det här konstitutionsutskottsbetänkandet kännetecknades av tandlöshet. Ja, det stämmer väl med min framställning att det är hackspettspolitik från oppositionens sida. Så långt mina biologiska kunskaper sträcker sig saknar hackspetten tänder -- det är därför den hackar. Men jag måste säga att i detta fall har man inte lyckats hacka ut ett enda statsråd ur regeringen.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan tog återigen upp frågan om de enskilda ärenden som vi har väckt och som herr Johansson, för att anknyta till det sista han sade, finner vara uttryck för ett slags hackspettspolitik. Men vi har väl försökt framhålla att det ena hindrar inte det andra. Att vi ägnar mycket tid åt frågan om administrativ praxis i departementen hindrar inte att vi tar upp de andra ärendena också. Det är beträffande dessa enskilda ärenden som jag menar att det i stort sett är ett halvt utskott som agerar och att det gärna blir så att utskottet delas upp på en svarandesida och en kärandesida.

Sedan är det sant -- vilket jag också framhöll -- att vi i flera ärenden har kommit till en gemensam skrivning. Men hur har vi kommit dit, herr Johansson? Det har varit under rätt många mödor som vi lyckats komma fram. Och när det gäller den socialdemokratiska sidans villighet härtill vet vi noggsamt att vpk ofta har legat och lurat i vassen och varit pådrivare till en sådan enighet. Det skall förvisso icke fördöljas.

Herr Johansson säger: Studera protokollen från de gamla högerministärernas tid och se efter om där var så mycken kritik från de borgerliga utskottsledamöternas sida! Men det borde väl ändå herr Johansson som gammal lektor veta att ett fel blir inte rätt därför att det upprepas. Vi försvarar inte det som har skett, utan vi anser att det var fel, liksom det är fel att socialdemokraterna snart sagt inte på någon punkt kan vara

kritiska mot den egna regeringen.

Vi menar naturligtvis inte att socialdemokraterna skulle vara följsamma i alla frågor. När det gäller regeringens ekonomiska politik kan jag väl förstå saken. Men jag tycker att herr Johanssons yttrande om att våra erinringar skulle rikta sig mot parlamentarismen verkligen innebär att han skjuter fullständigt i blindo.

Herr Johansson talade i sitt andra inlägg också om efterklokhet. Han tycker att vi i stället skulle föreställa oss hur läget var vid beslutets fattande. Ja, det är klart att allt kan förklaras – en fördröjning, en försening, ett fel som är begånget. Men det är ju inte vår uppgift att sätta oss in i den situationen eller med förklaringar, utan vi skall kallt granska ärendena och konstatera att här är en försummelse begånget eller här är det något som har gått snett. Det är vår uppgift.

Biologi kan vi för allt i världen diskutera, men huruvida näbbet är mindre skarpt än tänderna vet jag inte. Är det en örn som flyger på mig, så tampas jag nog hellre med en katt!

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag hoppas att utskottets ordförande inte menade att mitt inträde i utskottet hade förlett utskottet till ökad odygd. Jag har i varje fall svårt att se att jag på något sätt kan ha haft möjligheter att förleda herr ordföranden till odygd. Om vi är överens om att konstitutionsutskottet skall följa dygdens väg, så behöver ju inte det innebära – som herr Johansson i Trollhättan tydligen tror – att man i allt följer regeringens väg.

Jag reagerar också mot herr ordförandens tal om efterklokhet. Konstitutionsutskottet är satt att i efterhand granska regeringens ämbetsåtgärder. Det är helt enkelt utskottets konstitutionella uppgift. Och det innebär givetvis att utskottet vid sin bedömning kan ta hänsyn till alla omständigheter som har påverkat ett visst händelseförlopp och att det därför i skrivningarna kan komma in vad herr Johansson kallar för drag av efterklokhet. Men detta är inte heller att förakta. En efterklokhet med anledning av missgrepp vid behandlingen av ett ärende kan ge grunden för större klokhet vid behandlingen av nya ärenden av liknande art.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN anförde:

Sedan alla under avsnittet Årets granskningsarbete anmälda talare nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnittet Den s. k. IB-affären.

Herr BOO (c):

Herr talman! Den s. k. IB-affären är en omfattande fråga, som i sig rymmer många aspekter. Sedan olika publiceringar i frågan skedde i maj 1973 har den rönt en inte obetydlig allmän uppmärksamhet. Genom brottmålsprocesser och genom försvarsutskottets hösten 1973 gjorda granskning av Sveriges militära underrättelsetjänst och redovisningen av detta har också frågan fått en omfattande belysning och en utåtriktad redovisning. Huvuddragen i försvarsutskottets betänkande finns redovisa-

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

de i föreliggande betänkande från konstitutionsutskottet.

Den av utskottet företagna granskningen av IB-affären har självfallet skett mot bakgrunden av vad som i sak har redovisats av försvarsutskottet och vilken redovisning har godkänts av riksdagen. En viktig utgångspunkt är sålunda att Sverige har behov av en väl organiserad och effektiv underrättelsetjänst som ett led i ett starkt totalförsvaret, vilket syftar till att upprätthålla neutralitet om det skulle bli krig i vår omvärld. Till bakgrunden hör också vår fastslagna utrikes- och säkerhetspolitik i sin helhet.

Konstitutionsutskottet har att granska statsrådets ämbetsutövning. I den s. k. IB-affären har granskningen således avsett handläggningen inom regeringen av militära underrättelsefrågor samt den tillsyn av tryckfrihetsförordningens efterlevnad som det ankommer på chefen för justitiedepartementet att utöva. Låt mig då klart ge uttryck för att utskottet vid sin granskning har fått allt det material på bordet som har varit av något värde vid utskottets arbete och bedömning. Detta gäller också de utfrågningar som skedde inför utskottet och urvalet till dessa.

Den del av granskningen som gäller de militära underrättelsefrågornas handläggning inom regeringen och rutinerna härför skall jag inte närmare gå in på. Det finns reservanter i den delen, och de kommer säkert att utveckla frågan närmare. Men ett par saker kan vara värda att notera.

Den militära underrättelsetjänsten sker på överbefälhavarens ansvar. Detta gör att det i normala fall är ÖB själv som tar kontakt med försvarsministern, som har att handlägga dessa frågor inom regeringen. Det har förekommit att cheferna för försvarets säkerhetsavdelning, försvarets radioanstalt och informationsbyrån haft kontakter direkt med försvarsministern. Men det har alltid skett med ÖB:s vetskap eller på hans order. Rutinredovisningar till försvarsministern har gjorts.

I utrikespolitiska krissituationer har det förekommit täta föredragningar, ibland varje vecka, inför försvarsministern, och även statsministern har i sådana lägen varit inkopplad. Vad jag nu sagt gäller frågor angående den militära underrättelsetjänsten.

Det bör i detta sammanhang uppmärksammas att det för frågor av annan karaktär, dvs. säkerhetsfrågor — såväl politiska som militära — finns andra, som jag har uppfattat det mera bestämda rutiner i regeringen. Sekreteraren i statsrådsberedningen har till huvuduppgift att följa sådana frågor och vidarebefordra informationen till statsministern.

I IB-frågan har det gjorts gällande att det från början var oklart, vad som innefattades i den allmänna uppmärksamhet som från visst håll kunde iakttas. Detta resonemang utvecklas i en reservation av de moderata ledamöterna i utskottet. För vår del har vi kunnat acceptera de förklaringar som lämnats vid utskottsbehandlingen, bl. a. vid utfrågningen av statsministern. Vi har därför kunnat ansluta oss till vad utskottet skriver i denna del. Det bör, som vi ser det, vara regeringen obetaget att organisera arbetet internt på det sätt som regeringen bedömer som mest effektivt och rationellt. En viktig princip måste dock vara att regeringen i sin helhet informeras i viktiga frågor. Det är då också lättare att bedöma eller utkräva det politiska ansvaret.

Den andra delen av regeringens handläggning av IB-ärendet som

konstitutionsutskottet haft att granska gäller tillsynen av tryckfrihetsförordningens efterlevnad. En central principfråga i detta avseende är vilka befogenheter justitieministern har och vilka befogenheter justitiekanslern har i tryckfrihetsåtsalsfrågor. Denna fråga behandlades också av konstitutionsutskottet och riksdagen 1967. Konstitutionsutskottet anförde då:

”Enligt 9 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen åligger det chefen för justitiedepartementet att själv eller genom av honom utsedda ombud vaka över förordningens efterlevnad. Finner han allmänt åtal böra anställas för tryckfrihetsbrott, skall han enligt 2 § samma kapitel med överlämnande av skriften göra anmälan därom hos justitiekanslern. Denne äger även utan sådan anmälan väcka åtal för tryckfrihetsbrott; som hör under allmänt åtal. I lag har inte angetts, när åtal för tryckfrihetsbrott bör bero av initiativ från chefen för justitiedepartementet, utan denna fråga har överlämnats åt praxis. Om denna kan sägas, att det i allmänhet är chefen för justitiedepartementet som under konstitutionellt ansvar bestämmer om åtal skall ske eller ej. Självständigt åtal från justitiekanslerns sida sker i fall som saknar politisk betydelse, exempelvis i anledning av missfirmelse av tjänsteman.”

I IB-affären var läget efter utgivningen av nr 9 av tidskriften *Folket i Bild/Kulturfront* att en anmälan om tryckfrihetsbrott kom in till justitiekanslern från en enskild person. Däremot gjordes ingen anmälan till justitiekanslern genom justitieministern. Förklaringen från utskottsmajoriteten att detta inte var nödvändigt, därför att anmälan redan fanns hos JK, kan vi för vår del inte acceptera. Även om man bör ge JK en fri ställning, så att han kan agera på det sätt han finner lämpligt för att övervaka tryckfrihetsförordningen, är det justitieministern direkt – enligt de principer som jag tidigare redovisade och som riksdagen år 1967 ställde sig bakom – som har ansvaret och som också i IB-affären borde ha gjort, som vi ser det, en direkt anmälan om tryckfrihetsåtal till justitiekanslern. En anmälan om tryckfrihetsåtal och en domstolsprövning enligt tryckfrihetsförordningen redan våren 1973 skulle sannolikt ha varit ägnade att förhindra den olyckliga utvecklingen av IB-affären, och det borde ha varit riktigt för att undvika att militära hemligheter skulle röjas. Detta framgår av reservationen E.

Herr Johansson i *Trollhättan* har tidigare i debatten sagt att det är efterklokhet från reservanterna att formulera sig så. Jag vill instämma i vad bl. a. herr Fiskesjö i princip har anfört, nämligen att vi såsom konstitutionsutskott har att granska, och därmed är det självfallet också nödvändigt att göra bedömningar. Jag är ganska övertygad om att en sådan bedömning som vi gör – om utskottet som helhet hade ställt sig bakom den – vid en liknande affär i framtiden skulle ha betytt att vi fått en anmälan om tryckfrihetsåtal på ett tidigare stadium än vad som annars kan bli fallet.

Jag vill i det här sammanhanget säga ett par ord beträffande frågan om beslag. Centerns och folkpartiets ledamöter i utskottet har redovisat synpunkter i ett särskilt yttrande, G. Därav framgår hur vi sett på frågan. Vi anser att det var synnerligen oklart om det ändå inte borde ha förekommit beslag i anslutning till åtalsanmälan den 27 september 1973 angående Peter Bratts bok *IB* och hotet mot vår säkerhet och nr 17 av

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Folket i Bild/Kulturfront.

Vi har vid resonemang om detta framhållit att det hade varit värdefullt om ett sådant beslag gjorts, så att frågan hade blivit föremål för prövning inom 14 dagar. Å andra sidan behöver man inte sammanlänka den tidsutdräkt som skett enbart med det förhållandet att beslag inte gjorts. Vi har således som slutsummering för vår del velat redovisa detta, men vi har ändå sagt att vi i den delen kan instämma i utskottsmajoritetens uppfattning.

Enär justitieministern har en central position när det gäller övervakningen av tryckfrihetsfrågor bör han alltid vara lätt tillgänglig. Vid utskottets granskning har det framkommit att när tryckfrihetsåtal aktualiserades den 24 september 1973 var justitieministern bortrest. Statsrådet Lidbom har i en promemoria, som har nr 4 H i bilaga till detta betänkande, uppgivit att han "enligt etablerade rutiner i regeringen" skötte justitieärendena i justitieministerns frånvaro. Detta kan inte vara tillfredsställande. Eftersom justitieministern, såsom jag sade tidigare, har det direkta ansvaret för övervakning i detta avseende bör också en fungerande minister finnas tillgänglig. Utskottet har också enhälligt uttalat att man i detta sammanhang vill "understryka vikten av att vid förhinder för justitieministern formellt förordnande enligt § 5 regeringsformen meddelas för annan regeringsledamot att i justitieministerns ställe föredra justitieärendena. Detta särskilt som justitieministern har självständiga uppgifter som övervakare av tryckfrihetsförordningens efterlevnad."

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen E och i övrigt till utskottets förslag i denna del.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! IB-affären har flitigt diskuterats det senaste året, och det finns kanske anledning att tro att dagens dechargede-batt i ämnet skall bli avslutningen på den mera omfattande debatten kring frågan ett tag framåt. Konstitutionsutskottets granskning har skett från konstitutionella utgångspunkter. Det innebär att en lång rad av de granskningsuppgifter som försvarsutskottet ägnade sig åt i höstas av naturliga skäl inte finns med, hur intressanta de än kan vara. De hör inte till utskottets verksamhetsområde.

Jag vill göra reflexionen att IB-affären nu har lugnat ned sig betydligt. De överdrifter som förekommit i den allmänna debatten har till en del försvunnit. De s. k. IB-avslöjarna har fått ta tillbaka en del av de värsta överdrifterna och felaktiga påståendena. Detta hindrar emellertid inte att försvaret har tillfogats skador som både har kostat pengar och tagit tid att reparera -- om nu skadorna är helt reparerade. Riksdagen har ju också för bara några dagar sedan avvisat kommunistiska förslag till kammaren om att dra in anslaget till den hemliga underrättelsetjänsten. Dess verksamhet är nödvändig för vårt land, och den måste därför fortsätta.

Jag skall, herr talman, koncentrera mitt anförande till ett enda spörsmål. Det gäller de rutiner som borde finnas för handläggning av säkerhetsfrågor inom regeringen.

Parlamentariska nämnden i Wennerströmaffären hade ju som uppgift att utöver granskningen av själva Wennerströmaffären också granska

regeringens handlande och se över rutinerna för säkerhetsärendenas handläggning. I nämndens betänkande, som offentliggjordes i början av år 1968, tog man upp säkerhetsfrågorna inför regeringen i ett särskilt kapitel. I punkterna 89–96 behandlar nämnden vilka rutiner som lämpligen bör finnas i detta avseende.

En nyckelroll tilldelades i sammanhanget statssekreteraren i statsrådsberedningen. Denna tjänst inrättades fr. o. m. den 1 januari 1964 för att bl. a. "för statsministerns räkning följa säkerhetsfrågor av vikt".

Enligt Wennerströmkommissionen skall alla säkerhetsärenden, som polisen "finner böra anmälas till regeringen, i första hand anmälas till justitieministern, under vilken polisväsendet hör. Denna ordning skall gälla oavsett vilken ledamot av regeringen, som sedermera kan komma att handlägga ärendet. Vid föredragningar i säkerhetsärenden inför justitieministern är statssekreteraren i statsrådsberedningen närvarande."

Vidare anförde Wennerströmkommissionen: "Enligt vad nämnden inhämtat är det numera förutsatt, att gemensamma beredningar skall kunna förekomma inom regeringen i särskilt betydelsefulla säkerhetsärenden."

När försvarsministern sommaren 1972 fick reda på att den svenska hemliga underrättelsetjänsten, som dittills aldrig varit avslöjad, var föremål för utspionering från okänt håll visste man naturligtvis inte att det var fråga om journalister från Folket i Bild/Kulturfront. Vid det tillfället hade man anledning att tro att det rörde sig om otillbörligt intresse från främmande makts sida, alltså i lagens mening spioneri. Ärendet borde då självfallet enligt de rutiner som finns ha anmälts till justitieministern, och vid det tillfället borde statssekreteraren i statsrådsberedningen ha varit närvarande. Vid lämpligt tillfälle borde sedan också gemensam beredning med regeringens övriga ledamöter ha hållits. Så skedde emellertid inte.

Det märkliga är att statssekreteraren liksom justitieministern inför konstitutionsutskottet har meddelat att de inte hade någon kännedom om hela den här affären förrän de fick läsa om den i tidningarna och höra om den i radio och TV den 2–3 maj 1973, trots att den här utspioneringen varit känd av försvarsministern sedan åtminstone sommaren 1972. Ja, de har t. o. m. uppgivit att de inte kände till IB:s karaktär, även om de naturligtvis visste att vi hade någon form av hemlig underrättelsetjänst. Det är alltså i högsta grad märkliga avslöjanden från den statssekreterare som skall vara spindeln i nätet i sådana ärenden och från den justitieminister som är högste chef för polisen, inklusive säkerhetspolisen. Regeringens ledamöter i övrigt fick inte reda på någonting förrän i maj 1973, då regeringen råkade vara samlad till en gemensam överläggning ute på Lidingö i ett helt annat ärende och man därför kunde ha en allmän beredning i frågan.

Här har vi alltså ett fall av utspionering av vårt lands hemliga underrättelsetjänst, som till på köpet bedrevs med hjälp av en av de anställda i denna underrättelsetjänst, en avhoppare, som av speciella skäl visste ovanligt mycket om verksamheten. Han hade nämligen flyttats mellan olika avdelningar inom IB bl. a. på grund av sjukdom. De vattentäta skott som normalt finns i sådan här verksamhet hade för hans

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

del inte fungerat som avsett var. De båda journalisterna och den IB-anställda har sedermera fällts för spioneri. Men ingenting hände under den här långa tidsperioden inom regeringen.

Detta är naturligtvis ytterligt otillfredsställande. Så dåligt får det inte fungera. Här måste det finnas klara rutiner för hur sådana affärer skall skötas i framtiden. Något borde regeringen ha lärt av Wennerströmmaffären och dess efterspel.

Nu kan man naturligtvis genmäla att det inte rörde sig om säkerhetsfrågor utan om underrättelseverksamhet. Men jag hoppas, herr talman, att det framgått klart av vad jag har sagt att det i högsta grad rörde sig om ett säkerhetsärende och att resultatet också blev tre fällande spioneridomar.

Mot denna bakgrund har herr Hernelius och jag reserverat oss och krävt att regeringen ser över sina nuvarande bristande handläggningsrutiner och vidtar erforderliga åtgärder för att förbättra sin handlingsberedskap. Regeringen har ett stort ansvar för att ingenting klickar när det gäller saker av det här slaget, om det finns en rimlig möjlighet att förhindra det.

Spioneri blir allt vanligare på områden som tidigare varit relativt fredade för verksamhet av sådant slag. Händelserna i Västtyskland visar att det finns länder som inte drar sig för att bedriva politiskt spionage av ytterligt kvalificerat slag. Det här är en allvarlig utveckling, och vi kan inte göra något åt att andra länder uppträder på det sättet. Militärt spioneri har alltid funnits och kommer att finnas också i framtiden. Regeringen bär det yttersta ansvaret för att skadorna för vårt lands del blir så begränsade som möjligt. Vaksamheten får inte slappna av. Handlingsberedskapen i form av goda rutiner inom regeringen i sådana här ärenden är en sak som direkt åvilar regeringen själv. Det som nu hänt bör ge anledning till både eftertanke och åtgärder för framtiden.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen B av herr Hernelius och mig som är fogad till konstitutionsutskottets betänkande.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag skulle inledningsvis för att undvika missförstånd vilja säga några ord om vad dagens riksdagsdebatt *inte* handlar om. Den handlar för det första inte om IB:s operativa verksamhet, alltså inte om vad IB gjort här hemma och utomlands. Debatten handlar för det andra inte om den verksamhet som de sedermera för spioneri dömda journalisterna bedrivit. Debatten handlar för det tredje inte om domstolarnas beslut och åtgärder. Det är då också självklart att jag här i debatten inte bör avge några omdömen om IB:s verksamhet i allmänhet, om Bratts, Guillous och Isacsons handlande eller om tingsrättens och hovrättens domar och beslut.

Nej, herr talman, debatten i dag handlar om vad regeringen har gjort i IB-affären – eller kanske snarare om vad regeringen inte har gjort. Mycket av diskussionen och kritiken mot regeringens handlande gäller ju vad regeringen kunde ha gjort men underlät att göra.

Från regeringssidan hävdas att det finns en klar skillnad mellan militära säkerhetsfrågor och militära underrättelsefrågor när det gäller

Tisdagen den
21 maj 1974*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.**Den s. k. IB-affären*

handläggningen inom regeringen. För säkerhetsfrågorna finns klara handläggningsrutiner och ett klart ansvarsförhållande, men detta skulle inte gälla underrättelsefrågorna, och IB-affären hör enligt regeringens bedömning till den senare kategorin. Det finns då inte några fasta rutiner att åberopa. Till det vill jag först säga att gränsdragningen mellan dessa båda typer av frågor antagligen inte är hundra procentigt klar.

Den väsentliga slutsats som Wennerströmkommissionen drog av en mycket noggrann genomgång av hela bakgrunden till det ärendet var att de interna kommunikationerna inom regeringen då inte fungerade tillfredsställande. Har de då fungerat i det här fallet, dvs. när det gäller IB? Eller annorlunda uttryckt: Vad visste och vad gjorde regeringen eller enskilda ledamöter av regeringen i den här frågan? Jag tror inte att detta är klarlagt helt och hållet utan att de slutliga svaren på dessa frågor kommer att få ges av historisk eller statsvetenskaplig forskning i framtiden.

Det är därför naturligtvis rätt svårt för mig att formulera ett mera slutgiltigt omdöme om regeringens handlande i detta avseende. Jag har i min reservation velat peka på att vi alltjämt lider av en viss oklarhet om hur regeringen som helhet har handlat i IB-affären. Såvitt jag kan förstå har ingen allmän beredning någonsin diskuterat IB-affären. Regeringen har möjlighet att korrigera detta påstående, om den lyssnar på debatten. Mot den bakgrunden har jag ansett det nödvändigt att i reservationen redovisa följande principiella uppfattning. Jag citerar de båda väsentligaste meningarna i min reservation. Jag anser att utskottet bort anföra: "Enligt utskottets mening bör regeringen i sin helhet i viktiga ärenden få så fullständig information som möjligt för att kunna ta ett kollektivt ansvar för de reella avgöranden som regeringen fattar. Detta är också en nödvändig förutsättning för att den politiska kontrollen skall kunna fungera."

Jag vill, herr talman, inte ytterligare uppehålla mig vid denna fråga utan yrkar bifall till reservationen C.

Jag skulle sedan vilja gå över till de tryckfrihetsrättsliga aspekterna. Där har regeringen ett alldeles speciellt ansvar, regeringen kollektivt och justitieministern personligen, eftersom grundlagen lägger vissa centrala avgöranden i regeringens och justitieministerns händer. Vi vet nu att det aldrig blev något tryckfrihetsåtal vare sig mot ansvarige utgivaren för tidskriften FiB/Kulturfront eller mot Peter Bratt såsom ansvarig författare av boken "IB och hotet mot vår säkerhet",

Det är riktigt att påstå att detta beklagas av de flesta som engagerade sig i IB-affären. Det hade varit naturligt att den i så många sammanhang prisade svenska tryckfrihetslagstiftningen här hade fått komma till användning. Det faktum att den inte kom till användning beror sannolikt i rätt hög grad på underlåtenhet från regeringens sida. Regeringen förhöll sig avvaktande och hoppades, att andra skulle ta ansvaret för eventuella åtgärder. Till sist blev det också så. Allmän åklagare ingrep med bl. a. häktning och husrannsakan. Detta hade förvisso kunnat undvikas, om regeringen redan i maj sett till att frågan om tryckfrihetsåtal mot tidskriftsartiklarna kommit upp till prövning genom en anmälan till justitiekanslern.

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Att i efterhand försvara sig med att en enskild person redan hade aktualiserat saken hos justitiekanslern duger enligt min mening inte, eftersom tryckfrihetsförordningens 9 kap. 2 § föreskriver att justitieministern, om han finner att tryckfrihetsåtal bör äga rum, skall göra anmälan därom hos justitiekanslern. Ingenting i tryckfrihetsförordningen säger att denna anmälningsskyldighet från justitieministerns sida skulle förfalla bara för att en enskild anmälan lämnats till justitiekanslern. Självfallet hade också en anmälan från justitieministern om granskning enligt tryckfrihetsförordningen haft en helt annan tyngd än den enskilda anmälan som nu ingavs.

Den 24 september gjorde regeringen vad den inte ville göra i maj. Den inlämnade en anmälan om åtal enligt tryckfrihetsförordningen. Men det blev inget sådant åtal. Allmänne åklagaren hann före och detta kom senare att åberopas såsom skäl för regeringen att slutligen avstå från ett tryckfrihetsåtal över huvud taget.

Enligt min mening kunde regeringen ha ändrat denna tågordning om den önskat. Regeringen kunde till justitiekanslern ha framställt önskemål om snabbbehandling. Regeringen kunde genom förordnande om beslag ha framtvingat en prövning av tryckfrihetsåtalet inom 14 dagar. Men regeringen gjorde ingetdera, och detta är den enda fullt klarlagda punkt där regeringen enligt min mening handlat felaktigt i IB-affären.

Jag är väl medveten om att det här är fråga om ganska delikata avvägningar och att argument i och för sig kan åberopas i båda riktningarna. Men här har regeringen ändå haft rätt lång tid på sig, och det är svårt att undgå slutsatsen att regeringen varit ganska nöjd med den utveckling av ärendet som innebar att brottmålsprocessen tog över prövningen enligt tryckfrihetsförordningen. Ansvar för det måste enligt min mening delas mellan justitieministern och statsrådet Lidbom som i det här sammanhanget fungerat som någon sorts ställföreträdande justitieminister.

Herr MABRINK (vpk):

Herr talman! Jag har i mitt första anförande argumenterat för meningen att också IB:s operativa verksamhet hör till konstitutionsutskottets granskning. Jag sade i mitt första anförande att jag skulle utveckla detta i mitt kommande anförande, och när det gäller tryckfrihetsaspekten har jag sagt att herr Svensson i Malmö skall ta upp den i ett senare anförande.

Det allvarliga med IB eller den s. k. särskilda verksamheten inom försvarsstaben är inte att Sverige har en militär underrättelsetjänst. Det allvarliga är att denna verksamhet fram till avslöjandet varit totalt okänd för svenska folket. Det allvarliga är att denna underrättelsetjänst i skydd av sin anonymitet utvecklats till att bli en stat i staten, att personalen haft en politisk uppfattning som inte på något sätt stött i överensstämmelse med den breda allmänhetens. Det allvarliga är att när IB drogs fram i ljuset de ansvariga för verksamheten då använde lögnen och smutskastningen som försvarsvapen mot IB-avslöjarna och en växande opinionskrav om en grundlig undersökning. När detta inte hjälpte engagerades polis, åklagare, domstolar och fängelse.

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Det allvarliga är att de som bevisligen begått brottsliga handlingar skyddas från åtal och t. o. m. på svenska skattebetalarnas bekostnad skickats utomlands för att undgå rättvisan. Det allvarliga är att även konstitutionsutskottet fortsätter att praktisera den linje som hela tiden använts av ansvariga för IB, nämligen att undvika en genomlysning av IB:s verksamhet.

Kritiken mot IB:s verksamhet gäller framför allt två centrala punkter. Den första är att IB bedrivit en verksamhet som strider mot den officiellt uttalade neutralitetspolitiken. Den andra är att IB bedriver en verksamhet i Sverige som riktar sig mot vissa politiska och fackliga organisationer.

Innan jag går in på dessa två punkter, vill jag säga att de som påstår att avslöjandet av IB:s verksamhet skadat Sverige i stället borde vara klara över att det i själva verket är informationsbyråns verksamhet som skadat vårt land. Den har varit farlig för vår säkerhet och för vårt nationella oberoende. Genom IB har höga militära befattningshavare fört en egen utrikespolitik. De har låtit det svenska försvarets organ utnyttjas för främmande makts intressen.

Den militära underrättelsetjänstens verksamhet inom landet vill ansvariga personer begränsa till före år 1970, detta av förklarliga skäl som jag senare skall återkomma till.

Det har erkänts att IB bedrev inrikes verksamhet före år 1970. Först förnekades detta av ÖB och statsrådet Sven Andersson. IB sysslade alltså med att spionera ut svenska politiska organisationer, vissa människor på olika arbetsplatser anlätades för att övervaka arbetskamrater som av IB ansågs opålitliga, omfattande registreringar förekom enligt försvarsutskottet av "bl. a. dem som tillhörde eller visat starka sympatier för politiska ytterlighetspartier".

När det gäller Gunnar Ekberg sägs det att hans provokatörscroll och agentverksamhet var ett undantag och att han på eget bevåg bröt sig in i vissa organisationers lokaler, att han utan order från högre ort bombhotade ett israeliskt passagerarflygplan, att han på eget bevåg försökte misskreditera Palestinaorganisationen genom att framställa starkt anti-semitiska flygblad.

Så mycket är klart att det här icke handlar om en medlem i någon organisation som velat gå till polisen och anmäla misstänkta saker. Detta var en del av IB:s inrikes verksamhet. Men frågan är: Vem eller vilka gav Ekberg dessa uppdrag? Detta hade utskottet kunnat ge svar på om intresse funnits.

Den fråga som fortfarande diskuteras är om det kan dras en gräns för denna infiltrations-, agent- och provokatörsverksamhet vid 1970 eller om detta har fortsatt efter nämnda år. Jag vill hävda att verksamheten fortsatt och fortsätter nu, kanske i andra former än tidigare. ÖB har till exempel i ett par intervjuer förra året sagt att det fortfarande finns personer som lämnar uppgifter till IB.

Håkan Isacson som tidigare varit verksam inom IB hävdar med bestämdhet att år 1972 fanns ett register med 20 000 svenskar registrerade. Hans verksamhet vid den aktuella tiden var sådan att han vid ett flertal tillfällen anlätade detta register.

På detta har man från ansvarigt håll svarat, att detta måste vara fel,

Håkan Isacson har säkert misstagit sig på ett till ett och ett halvt år. Riksdagen beslutade ju att åsiktsregistrering skulle upphöra efter år 1970.

Men har verkligen Håkan Isacson misstagit sig på årtalet? Ingen av de uppgifter som Håkan Isacson hittills lämnat har kunnat dementeras; däremot har de som försvarat olagligheterna ständigt överbevisats.

I nummer 10 år 1974 av FiB/Kulturfront offentliggörs hemligstämplat material som gäller förhör med ÖB i tingsrätten. Jag anser mig oförhindrad att citera detta. Tidningen är ute till läsning bland en bred allmänhet.

ÖB besvarade en fråga från advokat Petri om det inte var så att IB upphört med inrikes verksamhet efter år 1970 med ja. Advokat Petri invände att det är ju ostridigt här i målet att Ekbergs verksamhet fortsatt efter år 1970, hur förklarar ni det? Då svarar ÖB, ordagrant enligt tingsrättens hemligstämplade bandutskrift, s. 34 om denna verksamhet: "Den har pågått men den har pågått efter överenskommelse med säkerhetspolisen. Varför den pågick det var därför att säkerhetspolisen ansåg att den var betydelsefull och något byte av huvudman för Ekberg skedde inte i och med fördelningen 1970."

Slutsatsen av detta blir att IB och SÄPO slöt avtal om att kringgå riksdagens beslut. Så fria händer har alltså herrarna i SÄPO och IB fått att de helt struntar i vad parlamentariska organ beslutar. Frågan är: Vem eller vilka har då godkänt detta? Vem eller vilka är ansvariga för att IB drev och kunde driva denna inrikespolitiska verksamhet bakom ryggen på Sveriges riksdag? Det politiska ansvaret för denna verksamhet åvilar f. d. försvarsministern Sven Andersson.

Generaler och hemliga agenter inom SÄPO och IB ser vänstern och radikala människor i vårt land som säkerhetsrisker, som ett hot mot det bestående kapitalistiska systemet. Det är därför de erhåller helhjärtat stöd från borgerligheten, främst moderata samlingspartiet. Sven Andersson får sedan tala hur mycket som helst om att generaler tillhör socialdemokratiska partiet eller är lojala mot regering och riksdag. I nuvarande läge är de det. Men vad händer vid ett skärpt läge om inte tillräcklig folklig kontroll utövas mot militär och underrättelsetjänst? De som i dag kritiserar underrättelsetjänsten gör inte detta för att skada demokratin utan för att underrättelsetjänsten bedrivits på ett sådant sätt att den utgjort ett hot mot de demokratiska fri- och rättigheterna.

Herr talman! Den i regeringen som ansvarar för IB:s verksamhet, som hela tiden varit informerad om den och i vissa stycken lett densamma, är chefen för försvarsdepartementet. Försvarsminister under den tid som kritiken mot IB:s verksamhet omfattar var nuvarande utrikesministern statsrådet Sven Andersson.

Det måste anses helt styrkt att IB bedrivit verksamhet som stått i strid med den alliansfria utrikespolitiken samt att organisationen bedrivit en verksamhet, riktad mot svenska organisationer, som strider mot organisationsfriheten.

IB:s agenter har haft ett nära samarbete med nästan uteslutande västliga underrättelsetjänster. Samarbetet med israeliska underrättelseorgan har varit betydande och bedrivits på ett sätt som står i öppen strid med ett alliansfritt agerande. Detta kan konstateras trots att omfatt-

ningen av detta samarbete inte är helt utredd. IB-agenten Gunnar Ekberg lyckades komma in i palestinska flyktingläger och har där verkat som kunskapare för Israels räkning. IB har låtit svenska fartygskaptener spionera i arabiska hamnar. Det påstådda svenska deltagandet vid inbrott på Egyptens ambassad har icke klarlagts. Utskottsmajoriteten har vägrat utskottet ta del av material som skulle kunna belysa denna händelse. Likväl synes vad som förevarit beträffande IB:s agerande gentemot arabstaterna och Israel väl styrka att IB:s verksamhet här stått i uppenbar strid mot den alliansfria utrikespolitiken.

IB har med utgångspunkt från finländskt territorium bedrivit spionage riktat mot tredje land, Sovjetunionen. Denna verksamhet står i strid med vad respekten för Finlands nationella integritet och intressen kräver. Den har utsatt grannstatsförhållandet mellan Sverige och Finland för påfrestningar.

Vad som framkommit hittills i IB-affären – trots att utskottsmajoriteten förhindrat en fullödig undersökning – ger vid handen att utskottet inte kan skiljas från IB-frågan med mindre än att anmärkning riktas mot det ansvariga statsrådet, f. d. försvarsministern utrikesminister Sven Andersson.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna A och D.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! När konstitutionsutskottet började sin granskning av IB-affären var bakgrunden den granskning av den militära underrättelsetjänsten som försvarsutskottet hade utfört. Betänkandet från försvarsutskottet godkändes med mycket stor majoritet här i kammaren.

Herr Måbrink hade redan då en annan mening; han underkände den granskning som försvarsutskottet hade utfört. De anmärkningar han i dag har riktat sammanfaller i stort sett med dem han förde fram i december i fjol. De avvisades då av en mycket stor majoritet här i riksdagen. Han har i sin reservation på ett osedvanligt sätt gått till angrepp mot försvarsutskottet, och jag har reagerat mot herr Måbrinks sätt att karakterisera den verksamhet som försvarsutskottet utförde. Herr Måbrink skriver nämligen:

”Försvarsutskottets betänkande var avsett att ge vid handen – – –.”
Dess bättre är det sällsynt att man i en reservation här i den svenska riksdagen på det sättet går till angrepp mot ett utskott. Jag vill gärna ta avstånd från detta sätt att beskriva vad försvarsutskottet utfört.

Alla andra inom konstitutionsutskottet har ställt sig på den grund som försvarsutskottet har lagt. Av den granskningsrapport som detta utskott avgav framgår bl. a. att underrättelsetjänsten inte bedrivs på ett sådant sätt att den strider mot vår deklarerade utrikespolitiska linje, att det inte finns någon hemlig budget för underrättelsetjänsten utöver medel som anvisats av regering och riksdag och att registren hos rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning samt försvarsstabens säkerhetsavdelning och särskilda byrå inte har karaktären av åsiktsregister.

Låt mig genast tillfoga att justitieombudsmannen för närvarande utreder ett mycket stort antal frågor i anslutning till IB-affären. Det finns också av regeringen tillsatta utredningar. En av dem skall dra upp

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

riktlinjerna för den framtida militära underrättelsetjänsten. Den har rätt att göra återblickar på den verksamhet som hittills har bedrivits, om detta är nödvändigt för de förslag om den framtida underrättelseverksamheten den har att lägga fram. En annan utredning arbetar med frågorna om skydd för meddelares anonymitet vid beslag och husrannsakan. En tredje utredning utförs av en särskild sakkunnig, som ser över bestämmelserna i brottsbalken om brott mot rikets säkerhet. Härtill kommer att massmedieutredningen fått i uppdrag att bl. a. undersöka gränsdragningen mellan tryckfrihetsprocess och vanlig brottmålsprocess. Utskottet har direkt uttalat sin tillfredsställelse med att så sker. Men jag tror att jag uttrycker en allmän uppfattning, när jag förklarar att det är värdefullt med alla dessa utredningar.

Det är helt naturligt att utskottet har begränsat sitt arbete med hänsyn till det pågående utredningsarbetet. Framför allt beror emellertid begränsningen på att konstitutionsutskottets uppgift är att granska statsrådets ämbetsutövning och regeringsärendenas handläggning. Detta måste upprätthållas även när det gäller IB-affären. Utskottet har sålunda inte ställning av en allmän granskningsinstitution utan har klart begränsade uppgifter.

När herr Måbrink kritiserar utskottet för att det inte har infortrat visst material och kallat vissa personer till förhör är mitt svar att utskottet inte kan gå utanför sitt verksamhetsområde. Detta betyder att utskottet inte har att bedöma IB:s operativa uppgifter. Det har redan understrukits av herr Boo och herr Molin, men jag vill gärna upprepa det.

I detta sammanhang vill jag även slå fast att vårt svenska system innebär att domstolarna och förvaltningarna har en självständig ställning. Det framgår klart av gällande grundlag, och även i den grundlag som kommer att gälla från den 1 januari 1975 upprätthålls denna princip. Det är helt främmande för oss att justitieministern skall diktera domar. Det strider mot grundlagen. Grundsatsen om förvaltningarnas självständighet gäller även i fråga om överbefälhavaren.

För utskottet har det varit angeläget att belysa förhållandet mellan regeringen och överbefälhavaren. Herr Måbrink resonerar som om IB vore en del av försvarsdepartementet. Som herr Måbrink mycket väl vet är detta inte fallet. Förhållandet mellan överbefälhavaren och regeringen är precis detsamma som mellan andra förvaltningar och regeringen. Försvarsministern är överbefälhavarens statsråd, om jag så får uttrycka det. Det är naturligt att överbefälhavaren vänder sig till försvarsministern — han skall göra det. Sedan blir det försvarsministerns sak att pröva hur han skall gå vidare med ärendena inom regeringen. Konstigare är det inte.

I vissa lägen kan det vara nödvändigt med föredragningar för försvarsministern varje dag. I sådana lägen kopplas också statsministern in i sin egenskap av ordförande i försvarsrådet. I andra situationer behöver föredragningarna förekomma relativt sällan. Det har inträffat att cheferna för försvarstabens säkerhetsavdelning, försvarets radioanstalt och IB haft direkta föredragningar för försvarsministern. Det har då alltid skett med överbefälhavarens vetskap eller på hans uppdrag. Med denna uppdelning av uppgifterna är det självklart inte försvarsministern som leder IB:s operativa verksamhet, men det kan tydligen inte tillräckligt många gånger

Tisdagen den
21 maj 1974*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.**Den s. k. IB-affären*

upprepas från denna talarstol.

Det står också fast efter utskottets granskning att regeringen inte har tagit några direkta kontakter med IB eller med den särskilda verksamheten i övrigt. Man har följt den vanliga administrativa ordningen i Sverige. Kontakterna har tagits med förvaltningschefen, överbefälhavaren.

När det gällt samarbete med annat lands underrättelseorganisation har sådana frågor alltid underställts regeringen. Överbefälhavaren har inte haft fullmakt att besluta på detta område, dvs. om det skall påbörjas eller avslutas ett sådant samarbete. Besluten har här fattats av regeringen, på försvarsministerns ansvar. Under de senaste åren har det vid några tillfällen medgetts att ett sådant samarbete får äga rum.

Inom utskottet har det i stort sett rått enighet om att det inte kan riktas någon erinran mot den ordning som tillämpas inom regeringen.

Herr Björck i Nässjö har tillsammans med herr Hernelius en reservation på den här punkten. Det är inte min mening att sätta i gång någon begreppsexercis med herr Björck, men låt mig bara erinra om att den ordning som den parlamentariska nämnden i Wennerströmaffären beskriver – och som den också rekommenderar – gäller, vilket herr Björck säkert är medveten om, säkerhetsfrågorna. Här gäller det en underrättelseverksamhet. Fattade jag herr Björck i Nässjö rätt menade han att det uppstod en säkerhetsfråga i detta fall.

Det kan inte hjälpas att hans reservation för tanken till min ungdoms läroböcker i fysik, herr talman, inte till de moderna läroböckerna. När man i resonemangen i dessa läroböcker kom fram till den avgörande punkten användes ofta ett kärt uttryck, nämligen "torde vara uppenbart". När herr Björck når fram till den avgörande punkten begagnar han sig av samma uttryck. Då jag lyssnade till honom fick jag också det intrycket att han inte presenterade något bevis på den avgörande punkten. Jag tror att herr Björck litet bättre får försöka klarlägga vad han avser.

Det centrala i reservationen är att man vill ha fasta rutiner för den verksamhet det gäller. I följande diskuterade jag med moderater här i kammaren om man på förhand skulle skriva in detaljerade regler om handläggningen av ärenden i regeringen. Jag hävdar fortfarande att en regering så långt som möjligt bör tillämpa den handläggningsrutin som den själv anser vara bäst.

Såvitt jag förstår är herr Björcks huvudkritik att statssekreteraren i statsrådsberedningen inte fått de underrättelser som herr Björck anser att han skulle ha erhållit. Med all respekt för den nuvarande statssekreteraren, de förutvarande och de blivande, har jag svårt att betrakta det som felaktigt att försvarsministern vänder sig direkt till statsministern. I varje fall måste jag anse det som fel att regeringen genom något uttalande från riksdagens sida skulle vara förhindrad att tillämpa den ordningen att statsråden tar kontakt med varandra och att olika departementschefer vänder sig direkt till statsministern samt att vi skulle uttala oss för att sådana kontakter formaliserades över en statssekreterare. Det är möjligt att det svarar mot herr Björcks konstitutionella ideal att statsråden inte skall ha direkta kontakter med statsministern, men jag tror mig veta så mycket om svensk socialdemokrati att en socialdemokratisk regering inte lär upprätthålla denna formalism.

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Jag kan hålla med herr Molin om att det kan vara svårt för en utomstående, en ledamot av konstitutionsutskottet eller en forskare, att dag för dag följa handläggningen av ett ärende inom regeringen. Det var lättare vid de tillfällen då statsråden upprätthöll kontakterna med varandra genom brev. Särskilt om dessa privatbrev diariefördes gav de ju en rik källa för forskning och granskning. Vi får nog, herr Molin, finna oss i att dessa ypperliga källor för forskning och granskning inte kommer att finnas i samma utsträckning som tidigare. Det är väl ändå naturligt att statsråden talar med varandra även om annat än väder och vind och att de inte alltid tecknar ned i promemorior vad de sagt till varandra, promemorior som kan lämnas över till konstitutionsutskottet eller ställas till forskningens förfogande. Besluten förbereds på ett informellt sätt, genom samtal vid gemensamma luncher eller genom personliga samtal vid andra tillfällen. Härigenom sprids också information inom regeringskretsen.

För att gå över till tryckfrihetssidan så finns det anledning att av framtida hänsyn föra en diskussion. Den centrala frågan är om justitieministern i maj 1973 skulle ha gjort en anmälan om tryckfrihetsåtal och eventuellt beslutat om beslag av nr 9 av Folket i Bild/Kulturfront. Jag skall här inte ta upp en ny diskussion om den efterklokhet som jag fortfarande anser kännetecknar reservationen.

Det är inte heller min mening att inför kammaren ta upp en stor diskussion om förhållandet mellan justitieministern och justitiekanslern. Jag har dock svårt att uppfatta förarbetena till tryckfrihetsförordningen så klara och entydiga som ibland görs gällande. Man kommer inte heller ifrån den direkta ordalydelsen i 9 kap. 2 § där det står: "Finner chefen för justitiedepartementet allmänt åtal böra anställas för tryckfrihetsbrott, skall han med överlämnande av skriften göra anmälan därom hos justitiekanslern. Även utan sådan anmälan äge justitiekanslern väcka åtal för tryckfrihetsbrott, som hör under allmänt åtal." Det är svårt att med denna ordalydelse fränkänna justitiekanslern en självständig åtalsrätt.

Även om man intar den ståndpunkten att justitieministern har att göra den politiska bedömningen och justitiekanslern den juridiska, så bör man ändå observera vad som hände i september och december 1973. Som bekant gjorde justitieministern i skrivelse den 27 september en anmälan hos justitiekanslern av såväl IB-boken som nr 17 av Folket i Bild/Kulturfront. Den 28 december beslöt justitiekanslern att inte väcka åtal mot den ansvarige utgivaren av Folket i Bild/Kulturfront och inte heller mot de ansvariga utgivarna av Dagens Nyheter, Aftonbladet och Expressen. Dessa tidningar hade den 24 och 25 september återgett uppgifter ur IB-boken. Här fanns alltså en anmälan från justitieministern, men justitiekanslern väckte inte åtal mot den tidskrift som ingick i anmälan.

Man har svårt att mot denna bakgrund omfatta uppfattningen att när justitieministern anmäler en tidning eller tidskrift hos justitiekanslern för åtal för tryckfrihetsbrott ett sådant åtal alltid skall komma till stånd. Detta talar för att utskottet har rätt när det drar den slutsatsen att justitiekanslern kan anses ha en plikt att pröva en åtalsfråga efter anmälan från justitieministern men inte ha skyldighet att åtala. Man kan säga att en anmälan från justitieministern understryker angelägenheten av

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

en åtalsprövning, men justitiekanslern har kvar sin självständiga juridiska prövning.

Det centrala är dock den politiska bedömning som justitieministern gör och har att göra enligt praxis på detta område. Det framgår klart av den gemensamma borgerliga reservationen att man anser att justitieministern har varit för släpphänt. Han skulle ha gått fram hårdare. Detta får inte stöd i justitiekanslerns ställningstagande. Han förklarar i ett uttalande den 15 juni, som vi alla känner till, att de i tidningen offentliggjorda uppgifterna om svensk underrättelsetjänst och dess verksamhet enligt hans mening inte utgjorde skäl för åtal mot tidningens utgivare för tryckfrihetsbrott. Det intressantaste är emellertid att de borgerliga partiernas företrädare, när de ställs inför konkreta fall, inte längre riktar samma anklagelser mot socialdemokraterna som de har gjort i den rättighetsdebatt som vi har fört. I den debatten anklagas socialdemokraterna för att inte slå vakt om rättigheterna. När de borgerliga ställs inför det konkreta fallet anklagar de justitieministern för att han inte har gått tillräckligt hårt fram. För min del finner jag det riktigt att man är försiktig med både åtal och beslag och alldeles särskilt med beslag.

När man i september ställdes inför frågan om åtal skulle följas av beslag fanns det otvivelaktigt skäl som talade för ett beslag. Enligt min mening fanns det dock starkare skäl mot ett beslag. Ännu mer gäller detta förhållandena i maj 1973. Det var två starka skäl som talade mot ett beslag, både i maj och i september. Det första var rättssäkerheten. Man bör vara ytterst försiktig när man förordnar om beslag. I ett demokratiskt samhälle är det ett långtgående ingripande som inte bör vidtas utan mycket starka skäl. Det andra skälet var att man i båda fallen måste konstatera att skrifterna hade fått en sådan spridning att skadan väsentligen redan var skedd. För så vitt jag förstår är doktrinen den att man inte skall gripa in med ett beslag när man kan konstatera att skada redan väsentligen har uppstått.

Det finns ytterligare ett perspektiv på detta, som jag endast skall antyda. I maj 1973 hade Folket i Bild/Kulturfront kommit med sina uppgifter. De hade spritts via tidningar, radio och TV. I september kom Bratts bok och uppgifterna i Folket i Bild/Kulturfront. Alla vet hur dessa uppgifter spreds. Det hade varit utomordentligt svårt att vederlägga dessa uppgifter, om ett beslag hade genomförts. Man kan fråga sig hur försvarsutskottet skulle ha kunnat lägga fram sin rapport, som godkändes med så stor majoritet av höstriktsdagen i fjol, om det hade genomförts ett beslag av Bratts bok eller av Folket i Bild/Kulturfront eller av båda.

I detta sammanhang vill jag ta upp en detalj som man har gjort stor affär av. Det gäller justitieminister Geijers vistelseort den 24 september. För så vitt jag förstår hade detta inga som helst praktiska konsekvenser. Det ter sig för mig naturligt att man tog kontakt med statsrådet Lidbom som har att handlägga vissa ärenden inom justitiedepartementet. Att han inte hade ett förordnande enligt 5 § regeringsformen hade ingen praktisk innebörd. Som framgår av utskottets framställning var det möjligt att uppehålla kontakter med justitieministern. Han hade redan samma dag kunnat skriva till justitiekanslern med anmälan och han hade kunnat

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

förordna om beslag. Det fanns inte de förhinder som utskottet talar om i ett annat sammanhang. Det är självklart att vid sådant förhinder eller förfall för justitieministern ett formellt förordnande enligt 5 § regeringsformen bör ske.

Det finns givetvis mycket att säga i IB-affären, men jag skall begränsa mig till det tidigare sagda utom på en punkt. För det öppna demokratiska samhället är det ett problem att behöva ha en underrättelsetjänst, vars verksamhet måste omges med mycket stor sekretess. Vi hävdar att var och en skall ha insyn i alla angelägenheter och att det skall få föras en öppen och fri debatt. För att försvara sig tvingas emellertid detta öppna demokratiska samhälle att göra begränsningar i denna frihet. Det är beklagligt att vi skall befinna oss i en sådan situation, men inskränkningarna är nödvändiga. Dessa inskränkningar bör vara så begränsade som möjligt. En demokratisk stat har att upprätthålla rättssäkerheten. Det leder till att man är försiktig med alla inkräddanden, med alla åtal och beslag. Mitt huvudintryck av granskningen av IB-affären är att regeringen varit angelägen om att inte göra något förhastat och inte sätta åsido rättssäkerheten, samtidigt som den slog vakt om tryckfriheten så långt detta var möjligt med hänsyn till de lika nödvändiga säkerhetskraven. De fortsatta utredningarna får visa om det på vissa punkter går att finna bättre lösningar av de problem som följer av att man vill uppehålla ett öppet demokratiskt samhälle och samtidigt tvingas föra en säkerhetspolitik på grund av situationen i omvärlden.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr MÅBRINK (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ordförande säger: Herr Måbrink tror att försvarsministern leder IB:s operativa verksamhet – men det är inte på det sättet. Nej, också jag vet att det inte är på det sättet. Men man måste fråga sig vem som har det politiska och parlamentariska ansvaret för underrättelsetjänsten. Är det någon anonym kapten inom försvarsstaben eller är det försvarsministern som har det politiska och parlamentariska ansvaret? Ja, det är försvarsministern, och han är därmed också den högste ansvarige för underrättelseorganen i vårt land. Så enkelt är det, herr Johansson i Trollhättan.

Jag har redogjort för att underrättelsetjänsten i vårt land har överträtt sina befogenheter i ett flertal fall. Då måste man väl i konstitutionsutskottet granska dessa anklagelser och överträdelse, och det blir självfallet försvarsministern som skall bli föremål för den granskningen.

När det sedan gäller den andra frågan, om angrepp på försvarsutskottet, vill jag säga att jag anser att vi riksdagsmän har rätt att kritisera försvarsutskottet. Om inte, skulle det ju innebära en inskränkning av den fria kritikrätten. Vi kritiserade försvarsutskottet redan vid den debatt som fördes vid framläggandet av dess betänkande höstsessionen föregående år. Vi sade då att det är helt otillfredsställande att ett utskott, som haft till uppgift att hålla ett öga på underrättelsetjänsten men inte har skött denna uppgift, sedan skall ta ställning till om det har skött

denna uppgift väl eller inte. Det blir inga tillfredsställande resultat av en sådan undersökning.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan har en förunderlig förmåga att hitta på olika argument och benämningar när han skall försvara sina partikamrater. Herr Werner i Malmö fick för en liten stund sedan höra att han hyste förakt för parlamentarismen därför att han hade råkat ifrågasätta regeringens sätt att tillkännage vissa konjunkturstimulerande åtgärder. Jag fick för några minuter sedan höra att jag var formalist därför att jag hade råkat påpeka brister i regeringens handläggningsrutiner.

Vad det här rör sig om, herr talman, är att vi haft en militär underrättelsetjänst, som varit så hemlig att inte ens regeringens ledamöter, med något begränsat undantag, har känt till dem. Den har varit okänd, utom för en mycket liten grupp, som haft direkt med den att göra. Den har varit det hemligaste vi haft på detta område, och detta av uppenbara skäl.

Denna underrättelsetjänst blev föremål för utspionering för något år sedan. Man började skugga dess anställda, ta bilder av dem när de hämtade post i speciella brevlådor osv., fotografera dörrskyltar m. m. Detta om något är väl en säkerhetsfråga. Utspionering av underrättelsetjänst, särskilt i detta fall, är t. o. m. en mycket allvarlig säkerhetsfråga.

Jag tycker icke att säga att de skador som anställts varit betydande. Det har kostat pengar att reparera dem, och de är ännu icke helt reparerade. Det kommer att dröja ytterligare en tid innan man uppnår samma resultat på detta område som tidigare.

När frågan togs upp i konstitutionsutskottet tillfrågades bl. a. statsministern varför det icke gjordes någon anmälan till statssekreteraren i statsrådsberedningen, till justitieministern etc. Han sade att han inte ansett saken vara så farlig. Det enda han kunde tänka sig var att det hela skulle resultera i ett tryckfrihetsåtal. Jag tycker att det är en mycket lättsinnig syn på dessa saker. Utspionering av en hemlig underrättelsetjänst kan väl knappast redan på ett tidigt stadium förutsättas endast resultera i ett tryckfrihetsåtal.

Jag skulle vilja sluta, herr talman, med två frågor till herr Johansson i Trollhättan: Anser herr Johansson att utspionering av IB är att betrakta som en säkerhetsfråga? Om svaret är ja, borde då inte de rekommendationer som lämnades av den parlamentariska nämnden i Wennerström-affären, där herr Johansson själv ingick, ha följts i det här ärendet?

Herr MOLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har två kommentarer till vad KU:s ordförande sade. Den första är denna: När nu det skriftliga materialet från regeringens allmänna överläggningar – av typen brev, dagböcker, promemorior osv. – relativt sett blir mindre vanligt, eftersom överläggningarna mer och mer sker i form av samtal, så talar det väl snarast för att det finns behov av en viss formalisering av handläggningen. Det kan möjligen vara av värde när det gäller att utkräva ett politiskt ansvar. Men detta är nu inte någon särskilt viktig punkt.

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Den andra kommentaren gäller en punkt som jag däremot tror är väldigt viktig. Herr Johansson i Trollhättan försökte göra gällande att det fanns en skillnad mellan vår syn i våras på en kodifiering av mänskliga rättigheter i grundlagen och vår syn på behandlingen av IB-fallet. Han menade att reservanterna är hårdare i dag i IB-frågan än i grundlagsfrågan. Det tror jag var en rätt avslöjande saltomortal.

Vad tryckfrihetsförordningen syftar till är just att garantera rättssäkerheten. Det är ju för att skydda yttrandefriheten och åsiktsfriheten som man i en särskild grundlag, nämligen tryckfrihetsförordningen, har fört in speciella regler för domstolsprövning av vad någon har sagt eller skrivit. Det är därför som det finns en särskild tryckfrihetsprocess, och det är därför som man i det här fallet borde ha haft en tryckfrihetsprocess och inte en brottmålsprocess.

Detta, herr talman, är förvisso konsekvent hävdad av den som menar att det är väsentligt att slå vakt om den enskilda människans rättssäkerhet och skydda tryck- och yttrandefriheten. Därför är just denna punkt betydelsefull när det gäller kritiken av regeringen. Det är ju för yttrandefrihetens skull, för att trygga rättssäkerheten för de journalister som här handlade, som regeringen borde ha sett till, att det blev en tryckfrihetsprocess och icke en brottmålsprocess. Detta är helt konsekvent, om man vill slå vakt om rättssäkerheten.

Herr BOO (c) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ordförande återkom till frågan om avvägningen mellan justitieministern och justitiekanslern när det gäller åtalsåtgärder i tryckfrihetsfrågor. Frågeställningen är ju i sig intressant, men jag tror att situationen behöver klargöras ännu mera.

Jag citerade förut vad konstitutionsutskottet skrev 1967. Om nu justitiekanslern är regeringens ombudsman, är det väl självklart att en anmälan direkt från justitieministern blir bedömd på ett annat sätt än en anmälan från enskild person.

Konstitutionsutskottet skrev den gången – och det ställde sig riksdagen bakom – att det i frågor av politisk betydelse är justitieministern som bör ta initiativet och göra en anmälan. Andra frågor kan naturligtvis tas upp direkt genom justitiekanslerns agerande.

Detta är ett viktigt inslag i diskussionen. Jag tror att det för framtiden är ytterst viktigt att vi fasthåller vid uppfattningen att justitieministern är den högste övervakaren av grundlagen i detta avseende och skall utöva sitt ämbete i enlighet därmed.

En annan fråga som har kommit in i diskussionen är om det kunde anses vara skäligt med ett åtal i maj 1973. Enligt mitt sätt att se utvecklingen var det inte mycket som skilde i fråga om underlag mellan maj 1973 och hösten 1973, då denna anmälan om prövning av åtal kom. Jag tror att det är viktigt att ha detta med i bilden. Visserligen kom Bratts bok ut osv., men av redovisningen för ärendet har det framgått att också vad som förekom i nr 9 av FiB/Kulturfront var avgörande.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är självfallet inte möjligt att besvara allt vad de

föregående talarna tagit upp. Till en del får jag hänvisa till det anförande som herr Svensson i Eskilstuna kommer att hålla något senare.

Låt mig börja med herr Måbrinks inlägg. Inte ett ögonblick förnekar jag herr Måbrinks och andras rätt att kritisera vare sig försvarsutskottet eller försvarsministern. Men vad jag reagerade mot – och vad jag fortfarande reagerar mot – är herr Måbrinks uppfattning att försvarsutskottet inte gjorde en objektiv bedömning utan hade ett bestämt syfte redan från början.

När det gäller försvarsministerns ansvar vill jag helt kort säga att herr Måbrink inte kunnat visa att försvarsministern har initierat någon av alla de saker som herr Måbrink här tar upp. Herr Måbrink har inte ens kunnat ge belägg för att detta har hänt. Det finns alltså ingen grund för den anklagelse som herr Måbrink riktar mot försvarsministern.

När jag talade om formalism, så var det självfallet fråga om den ordning som herr Björck i Nässjö ville genomföra. Även med risk för att herr Björck blir litet förargad på mig måste jag säga att det är sällan jag har mött så mycket efterklokhet som i hans två inlägg här. De reser ett monument över den efterklokhet som så ofta kommer fram. Herr Björck utgår ifrån att regeringen på våren 1973 – ja, kanske t. o. m. på hösten 1972 – kände till det som herr Björck vet i dag.

Men jag reagerar också mot att man i dylika frågor skulle ge statssekreteraren i statsrådsberedningen en sådan ställning som här sägs. Han har viktiga uppgifter att fullgöra, men det bör ändå vara statsministern som avgör vilka typer av ärenden som statssekreteraren skall handlägga – det bör inte riksdagen avgöra en gång för alla. Jag har svårt att se det som annat än formalism när det sägs att man inte skall ha ett direkt samtal med statsministern utan att man skall ha samtalet med statssekreteraren, som skall vidarebefordra ärendet till statsministern. Här har försvarsministern gått direkt till statsministern, och det hoppas jag att även den nuvarande försvarsministern gör i sådana frågor.

Låt mig sedan säga något om tryckfrihetsfrågorna. Det är alldeles riktigt ett värn för fri- och rättigheterna att vi har en tryckfrihetsförordning. Det har jag åberopat många gånger, och med tillfredsställelse konstaterar jag att herr Molin och jag är helt överens på den punkten. Men när det sägs att man bättre hade slagit vakt om tryckfriheten genom att följa den ordning som anbefalls i reservationen, vill jag helt kort framhålla att denna reservation ju innebär att justitieministern skulle ha gjort en anmälan och eventuellt låtit denna följas av ett beslag. Kan det vara att gå mildare fram i tryckfrihetshänseende än vad justitieministern gjorde?

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar herr Johanssons i Trollhättan vänliga ord om efterklokhet. Men nu är det nog så att det inte rör sig om någon efterklokhet i detta fall.

Faktum är att det redan sommaren 1972 anmäldes till försvarsministern att utspionering ägde rum av den hemliga underrättelsetjänsten – alltså nästan ett år innan avslöjandena gjordes inför offentligheten. Man hade ett helt år på sig att vidta olika åtgärder för att minska skadan.

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Därför är det ingen efterklokhet om jag nu säger att man borde ha följt de rutiner som fanns i detta avseende.

Herr Johansson i Trollhättan sade vidare: Det skulle vara formalism om man gick in för den ordning som herr Björck i Nässjö vill genomföra. Herr talman! Jag vill inte genomföra någon ny ordning i detta avseende. Det har herr Johansson själv gjort på ett utmärkt sätt genom att vara med om att skriva under Wennerströmkommissionens betänkande, som tar upp just den här frågan. Det är herr Johansson och inte jag som redan för ett par år sedan har gjort upp rutinerna i ärendet. Det enda jag begär är att regeringen följer de former som herr Johansson har varit med om att utarbeta.

Varken jag eller någon annan ifrågasätter naturligtvis försvarsministerns rätt att tala med statsministern. Försvarsministern får tala hur mycket han vill med statsministern om sådana här frågor, och jag förutsätter också att det sker. Det är en självklarhet som jag inte trodde att vi ens behövde diskutera här.

Men vad jag reagerar mot är att man inte har följt de riktlinjer som – jag upprepar det – herr Johansson i Trollhättan själv så klokt har varit med om att skriva under. Där slogs ju fast att statsministern inte rimligtvis kan ägna alla säkerhetsärenden så stor uppmärksamhet som i och för sig vore önskvärt – han har andra viktiga uppgifter. Just därför skall det enligt Wennerströmkommissionen finnas en person, nämligen statssekreteraren i statsrådsberedningen, som så att säga är spindeln i nätet och för statsministerns räkning sköter bevakningen av sådana här ärenden.

Nu visste icke statssekreteraren i statsrådsberedningen ens om IB-affären förrän den avslöjades för offentligheten, trots att hans chef, statsministern, hade känt till den i bortåt ett år. Ej heller kände justitieministern, högsta chef för polisen inklusive säkerhetspolisen, till den här affären trots att han borde ha känt till den i nästan ett år.

Det är, herr talman, detta som herr Hernelius och jag har pekat på i vår reservation. Och vi begär inte några hårda rutiner. Vi är tvärtom så vänliga att vi i avslutningen av vår reservation föreslår följande skrivning: "Utskottet utgår från att regeringen mot bakgrunden av erfarenheterna av IB-affären ser över de nuvarande handläggningsrutinerna och vidtar erforderliga åtgärder i syfte att framdeles förbättra sin handlingsberedskap."

Det kan väl ändå inte sägas vara att föreskriva någon bestämd och detaljerad ordning.

Herr MÅBRINK (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets ordförande säger att de anklagelser som riktas mot IB inte är belagda. Jo, det är de visst; från min sida är de belagda. Infiltrationsverksamheten, agentverksamheten, verksamheten i vissa arabiska stater – detta är helt klarlagt, herr Johansson i Trollhättan. Men om nu herr Johansson inte anser att det är klarlagt, varför gick då inte herr Johansson med på mina sju krav att man skulle plocka fram ytterligare material? Då hade kanske herr Johansson fått detta klart för sig på ett bättre sätt, som nu tydligen inte är fallet. Det hade varit

mycket enkelt, men det ville inte herr Johansson vara med om.

Herr Johansson säger att dessa ting som IB hållit på med inte har varit initierade av försvarsministern. Nej, jag har inte sagt det. Jag ville ha fram ytterligare material om detta. Men trots det måste ju kontrollen – den som försvarsministern ändå skulle utöva – mot IB och dess verksamhet ha varit väldigt bristfällig från försvarsministerns sida.

Herr MOLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! När man nu fann att publiceringen av uppgifterna om IB i tidskriften Folket i Bild/Kulturfront och i Peter Bratts bok var brottslig kunde det ju bli fråga om antingen ett tryckfrihetsmål eller ett brottmål. Och då är mitt argument att för yttrandefrihetens och rättssäkerhetens skull borde det ha blivit ett tryckfrihetsmål och inte ett brottmål. Jag tycker att det argumentet ligger väl i linje med vad jag tidigare hävdat i fråga om behovet att grundlagsfästa mänskliga rättigheter.

På den punkten har tydligen socialdemokraterna en annan mening. De godtar den ordning som följde, alltså att det blev ett brottmål, inte ett tryckfrihetsmål. Jag konstaterar att här står mening mot mening, och efter att ha lyssnat på herr Johansson i Trollhättan är jag rätt glad över att jag medverkat till reservationen vid denna punkt.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar nu att herr Måbrink anser att försvarsministern inte har initierat de åtgärder som herr Måbrink tidigare har talat om. Vi har ju här i landet den ordningen att våra ämbetsverk är självständiga. ÖB är en sådan självständig förvaltning. Förhållandet mellan ÖB och försvarsministern är att ÖB leder verksamheten och har haft kontakter med försvarsministern.

Vad sedan gäller den fråga som herr Björck i Nässjö tog upp borde nog herr Björck fundera litet över varför han och herr Hernelius har blivit ensamma om denna reservation. Inga andra i utskottet har biträtt deras uppfattning. Det kanske beror på att man litet hårdare har hållit isär underrättelseväsen och säkerhetsärenden.

Beträffande tryckfrihetssidan vill jag fullfölja diskussionen med herr Molin genom att konstatera, att i maj 1973 var inte frågan huruvida det skulle bli tryckfrihets- eller brottmålsåtal, utan då gällde det att pröva om det skulle anställas åtal enligt tryckfrihetsförordningen. Och när justitiekanslern gjorde den prövningen kom han fram till att det inte skulle väckas något åtal enligt tryckfrihetsförordningen. Men poängen är att vår bedömning har varit att justitieministern här iakttog den försiktighet som man bör iaktta för att upprätthålla rättssäkerheten och tryckfriheten, medan herr Molin menar att justitieministern skulle ha gått hårdare fram och begärt väckande av tryckfrihetsåtal.

I anslutning härtill skall jag ta upp herr Boos resonemang, som jag inte hann med att bemöta förra gången, att justitiekanslern är att betrakta som regeringens ombudsman. På den punkten vill jag hänvisa till att tryckfrihetsförordningen ger justitiekanslern självständig rätt att väcka åtal.

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.

Den s. k. IB-affären

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Låt mig börja med några ord till herr Johansson i Trollhättan i anledning av hans senaste inlägg.

Herr Johansson sade att regeringen här slog vakt om fri- och rättigheterna – och det har också utskottets majoritet anslutit sig till – genom att inte ingripa med åtal och beslag. Det resonemanget är verkligen så förvirrande att jag är förvånad över att höra det från herr Johansson. I själva verket är det så, att skall man slå vakt om en rättighet, måste man också vara beredd att ingripa mot missbruk av den. Genom att underlåta att ingripa mot missbruket slår man inte vakt om rättigheten, utan underminerar rättigheten. Jag tror inte jag behöver ge några exempel, men jag kan ändå göra det.

Om en person som skall föra bil och är berusad blir berövad friheten, så berövar man honom visserligen rätten att vara på fri fot, men denna inskränkning i en rättighet som är allmänt vedertagen gör man för att skydda andra människor. Så enkelt är det, herr Johansson.

Jag hade inte väntat mig ett sådant resonemang av herr Johansson, och jag tycker att herr Molins nedgörande av det hade varit tillräckligt, men herr Johansson återkom faktiskt med det till min förvåning.

Herr Johansson uttalade sin förvåning över att herr Björck i Nässjö och jag var ensamma om en av reservationerna, nämligen den som gäller handläggningen inom regeringen. Han påpekade att andra inom utskottet möjligen haft bättre förståelse för skillnaden mellan underrättelseverksamhet och säkerhetsfrågor. Jag vill då bara erinra herr Johansson om att orden "rikets säkerhet" flitigt förekommit i IB-affären – i rättegångar, utanför rättegångar och i hela handläggningen av ärendet. Det vittnar väl om att det också är säkerhetsfrågor det gäller. Herr Johansson och jag var båda med i Wennerströmaffärens parlamentariska nämnd, och vi enades där om vissa riktlinjer. Vi är väl båda två – handen på hjärtat! – överraskade över att dessa så fullständigt har åsidosatts i denna affär.

Jag skulle beträffande justitiekanslern och justitieministern i detta skede av debatten vilja nöja mig med att säga att justitiekanslern enligt tryckfrihetsförordningen har en självständig åtalsbefogenhet – den saken är alldeles klar. Men såväl av förarbetena som av konstitutionsutskottets uttalande 1967 framgår klart att den väsentligen är begränsad till ett visst område. Jag hänvisar till vad utskottet säger och vad herr Boo anförde på den punkten.

Nu skall jag be att få övergå till huvudfrågorna.

Jag vill då konstatera att den kanske allvarligaste aspekten på IB-affären gäller regeringens handläggning av tryckfrihetsfrågorna i samband därmed. Det hade verkligen varit värdefullt om justitieministern eller statsrådet Lidbom värdigats bevista denna debatt, som dock rör ett så centralt ämne som regeringens handläggning av en grundlagsfråga i en affär som – med rätt eller orätt – väckt större uppmärksamhet i den interna politiska debatten än många andra under det senaste decenniet. Men båda herrarna lyser med sin frånvaro. Vi får notera det. Vi hoppas att de läser protokollen om inte annat – det kan vi kanske utgå ifrån.

Tryckfrihetsfrågan sönderfaller i detta sammanhang i två delar. Den ena delen gäller händelserna i maj – jag ber om ursäkt om jag nu gör mig

skyldig till upprepningar – och den andra delen gäller händelserna i september. Den första delen, majhändelserna, är bakgrunden till reservationen E, en gemensam reservation. Händelserna i september är bakgrunden till reservationen F, en moderat reservation. Samma ämne behandlas i ett särskilt yttrande av folkpartiets representant och centerpartiets representanter. Jag ber härmed att få yrka bifall till reservationerna E och F.

Sedan skulle jag med några få ord vilja erinra om vad som hände i maj. Då utkom nr 9 av Folket i Bild/Kulturfront. Tidskriften innehöll material om IB:s organisation och verksamhet. I den framfördes påståendet att "IB är en olaglig organisation vars verksamhet står i strid med svensk grundlag". Där framfördes ytterligare en rad påståenden, bl. a. att organisationen i sin dagliga verksamhet begår brott "mot både svensk och utländsk lag".

Att man inte var omedveten om de tryckfrihetsrättsliga faror som hotade efter en sådan artikel framgår av vad tidningens ansvarige utgivare skrev i en inledande kommentar. Fru Hofsten anför: "Man kommer möjligen att säga, att tidningen avslöjar försvarshemligheter och därmed hotar rikets säkerhet. Men hotet mot rikets säkerhet kommer från den verksamhet som vi här skildrar."

I en tredje artikel i samma nummer meddelas att man har åstadkommit reportaget genom att under lång tid förfölja personer med teleobjektiv och att man "avstått från sådant hänsynstagande som är självklart i varje normalt journalistiskt sammanhang". Det hade ansetts motiverat då "dessa personer är brottslingar av en mycket speciell sort". Detta skrevs i maj, och det föranledde inget åtal.

Det förekom viss kontakt mellan justitiekanslersämbetet och justitiedepartementet – osäkert på vilken nivå och osäkert mellan vilka personer – och därigenom kom departementet att underrättas, så småningom i varje fall, om att JK:s prövning av ett enskilt ärende icke föranledde åtal. Men detta är naturligtvis icke ett skäl för att justitieministern inte skall använda den självständiga åtalsbefogenhet som han har och som han enligt grundlagen skall tillämpa såsom tryckfrihetens högste övervakare. Justitieministern kan anse att det inte finns skäl för åtal; det är han i sin fulla rätt att tycka. Men riksdagen och konstitutionsutskottet som granskar statsrådets verksamhet har också sin rätt att ha en annan mening, och det är denna andra mening som vi reserverar från tre partier framför här i dag, nämligen att regeringen hade bort ingripa genom justitieministern och genom en direkt anmälan till justitiekanslern. Det är det som ligger i konstitutionsutskottets prövning av justitieministerns handlande eller icke handlande. Hans rätt till underlåtenhet bestrides icke av någon, men ingen kan heller bestrida KU:s rätt att klandra denna underlåtenhet; det är det vi gör i dag.

Vi tror, som herr Boo, att hela utvecklingen i IB-affären hade kommit på ett annat spår om åtal hade verkställts. Om de farhågor som den redaktionella ledningen i Folket i Bild tydligen hyste för ett åtal hade blivit besannade, tror vi att utvecklingen kommit att bli en annan. Det är en gissning, det medger jag, men mycket talar för att den är riktig.

Man kan spekulera i varför regeringen inte i maj föranstaltade om åtal.

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Några har sagt att man inte ville anställa åtal före ett val. Andra har sagt att man under intryck av diskussionen om åtal i samband Pentagonpapperen i Förenta staterna inte ville dra på sig en liknande debatt i Sverige. Det är rena hypoteser, och förklaringen vet väl ingen annan än justitieministern och regeringen. Men för oss utomstående ter det sig mycket svårbegripligt, för att inte säga obegripligt, att åtal inte väcktes.

I september utkom boken; den refererades delvis i radio och avtrycktes delvis i tidningar. Den 24 september förekom ett sammanträde mellan statsrådet Lidbom, riksåklagaren och justitiekanslern. Vad som förekom vid detta sammanträde är oklart. Vid förfrågan inför utskottet – det kan jag ha rätt att citera här – har vederbörande sagt att man inte kan komma ihåg allt som sägs vid ett sådant samtal. Det är emellertid ostridigt, och det har vitsordats av deltagarna, att statsrådet Lidbom vid den tidpunkten visste att stadsfiskal Robert förberedde spioneriåtal mot några av de inblandade. Denna uppgift är mycket väsentlig för bedömningen av regeringens handläggning.

I detta sammanhang vill jag säga att utskottet är enigt på en punkt, nämligen om att statsrådet Lidbom här agerade utan fullmakt och utan formellt förordnande enligt 5 § regeringsformen att träda i justitieministerns ställe. Därom säger utskottet att det vill understryka vikten av att vid förhinder för justitieministern formellt förordnande meddelas annan regeringsledamot att i justitieministerns ställe föredra justitietsärenden, detta särskilt som justitieministern har självständiga uppgifter som övervakare av tryckfrihetsförordningens efterlevnad. Utskottet var alltså där enigt. Den enda reservation som jag har hört på den punkten kom nu från talarstolen av herr Johansson i Trollhättan, som sade att det inte hade någon större betydelse. Herr Johansson har dock skrivit under denna reprimand från utskottet, så det måste väl vara någon efterföljande klokhet som har gjort sig gällande i det här sammanhanget på detta speciella område. Vare sig det har någon betydelse eller inte skall emellertid formella föreskrifter av sådan vikt i alla fall följas. Det är obegripligt att regeringen inte gör det när det gäller så viktiga områden som justitieministerns befattning med tryckfriheten. Har man blivit så van vid regeringsinnehavet, att man blivit nonchalant med formella frågor? Kanske någon kan säga att en ny regering måhända också skulle underlåta sådant, men då vore det av okunnighet och inte av nonchalans. Jag föredrar faktiskt, herr talman, sådan underlåtenhet av okunnighet framför underlåtenhet av nonchalans.

Det beslöts – i varje fall meddelade en kommuniké genom TT detta – att justitieministern skulle anställa åtal, och den 27 september gjordes en formell åtalsanmälan till justitiekanslern.

Sedan kom den stora brådskan. Observera att detta hände den 27 september! Den 6 december väcktes åtalet. Det gick alltså ganska lång tid däremellan, trots att enligt tryckfrihetsförordningen tryckfrihetsåtal skall behandlas med förtur och handläggas skyndsamt. Här förflöt alltså tiden från den 27 september till den 8 december, då åtalet väcktes, men några veckor senare hade domen fallit mot Peter Bratt, och åtalet avskrevs den 8 januari.

Vilken expeditiv verksamhet måtte inte ha utvecklats i justitiekanslers-

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

ämbetet under denna tid! Nu kan man ju säga att det är justitiekanslern som har ansvaret. Nej, av två skäl är det inte så. För det första hade regeringen kunnat försäkra sig om en snabb handläggning av ärendet genom att verkställa beslag samtidigt som åtalsbeslutet fattades; då måste rättegång komma till utförande inom 14 dagar. För det andra är JK så att säga kronjuristen; han står under regeringens omedelbara överinseende, och justitieministern har det personliga ansvaret för att tryckfrihetsfrågor handlägges i enlighet med tryckfrihetsförordningens anda och mening.

Men här gick vecka efter vecka innan hela frågan ur tryckfrihetssynpunkt var mogen för avskrivning. Följden blev att i fråga om dessa två uppmärksammade publikationer och deras innehåll förekom över huvud taget inget tryckfrihetsmål, detta trots att vår tryckfrihetsförordning så uttryckligt betonar att det är enligt tryckfrihetsförordningen som tryckfrihetsbrott skall granskas och behandlas och att vederbörande som eventuellt har överträtt tryckfrihetsförordningen skall näpsas enligt tryckfrihetsförordningen och icke enligt någon annan lag. Den sista bestämmelsen är dock försedd med ett undantag, och det sagda hindrar inte att spionåtal kan förekomma – och andra åtal också – vid sidan av tryckfrihetsförordningen. Som Svea hovrätt påpekar bör dock i så fall tryckfrihetsåtalet behandlas före eller vid sidan av annat åtal. Det står direkt i Svea hovrätts dom, och som Dagens Nyheter i dag påpekar är detta en märklig reprimand från en domstol till en annan. Man kan faktiskt inte fria sig från den misstanken -- jag beklagar det, herr talman, men omständigheterna kring detta ärende gör det inte möjligt att dra någon annan slutsats – att regeringen i själva verket med en viss lättnad har sett att tryckfrihetsförordningen inte har tillämpats utan att en annan väg i stället har valts. I annat fall hade regeringen när som helst kunnat ingripa. Så skedde inte.

Med det sagda har jag inte velat ge något bidrag till den hysteri som har präglat en stor del av IB-debatten. Däremot kan inte IB-debatten frikopplas från den respekt och aktning som myndigheter, statsråd och andra under alla omständigheter skall ha för våra grundlagar.

Det är något överraskande att man i ett land som Sverige, som internationellt sett har åtnjutit en sådan reputation för sin fullständiga tryckfrihetsförordning, för sitt särskiljande av tryckfrihetsbrott från andra brott, som har prisats för sin modernitet i lagstiftningen och sitt vaktslående om rättigheter bl. a. genom den berömda paragrafen i tryckfrihetsförordningen att man skall se mera till syftet än till framställningens form, inte tillämpat tryckfrihetsförordningen i ett fall där den enligt min mening solklart borde ha tillämpats. Ansvaret för detta har faktiskt justitieministern och statsrådet Lidbom. Det är vad vi har uttalat i reservationerna.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! IB-affären är inte bara de hemliga statsorganens dunkla maskerad. Den är också en djupt allvarlig rättsaffär. Inte minst ur denna synvinkel hör den under riksdagens granskning.

Nyare tiders statsförfattningar har dragit gränser mellan lagstiftande och dömande makt. En sådan gräns har i Sverige inte dragits i fråga om

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

övervakning av grundlagen. Finns ingen särskild författningsdomstol, ankommer övervakningen på grundlagsstiftarna - direkt eller via särskilda ämbetsmän.

Varje riksdagsledamot är i grundlagssaker således både politiker och domare. Det är en motsägelse och ett dilemma. En politisk majoritet kan besluta vad som är "rätt". En politisk majoritet kan godkänna ett grundlagsbrott. Beslutet kan aldrig överklagas. Medborgarens garanti för att hans grundlagsrättighet inte kränks är enbart politikernas samvete. Det är en bräcklig garanti. Vi borde någon gång i kammaren erinra oss, att vi i grundlagssaker inte bara är politiker med lojaliteter mot partiledningar. Vi är också på sätt och vis domare. En rätt domare strävar efter att frigöra sig från obehöriga inflytelser och skyddar medborgares intressen lika, oavsett huruvida de i övrigt har en uppfattning som han ogillar.

Riksdagens kontrollmakt är i grundlagssaker principiellt obegränsad. Den omfattar ingalunda bara granskning av statsrådsprotokollen. Enligt 105 § regeringsformen är det statsrådets ämbetsutövning, dvs. ämbetsutövning över huvud taget, som skall granskas. Mycket av ämbetsutövningen kommer inte i protokollen. Givetvis skall den ändå kunna granskas. Grundlagsbrott kan begås även genom att underlåta sådant som borde ha åtgärdats - och då kommer det givetvis inte i några protokoll. Men också underlåtenhet skall bedömas i den konstitutionella kontrollen; det framgår både av 106 § regeringsformen och av 6 och 8 §§ i 1810 års ansvarighetslag, som visserligen numera inte får tas efter bokstaven men som ändå vittnar om grundlagsstiftarnas avsikt.

Enskilda statsråd, liksom hela regeringen, har för övrigt ett självklart ansvar för att grundlag följs inom deras ämbetsområde. De är ansvariga också för grundlagsbrott från dem underordnade myndigheter, ifall de mot bättre vetande underlåter att vidta åtgärder. Det är en regerings självklara plikt att tillse att varje medborgare åtnjuter sina grundlagsenliga rättigheter och att grundlagens auktoritet hävdas gentemot alla och envar. Att detta gäller även procedurer inom det allmänna domstolsväsendet framgår av 16 § regeringsformen: "Konungen låte en var bliva dömd av den domstol, varunder han rätteligen hörer och lyder."

Vad är då i sådana fall som IB-affären förenligt eller icke förenligt med grundlagen?

Vi antar att en författare till en icke periodisk tryckt skrift i skriften avslöjar uppgifter som åklagarmakten betecknar som spioneri. Skall spioneribrottet då upptagas enligt brottsbalken eller enligt tryckfrihetsförordningen?

Saken utreds av Beckman-Holmberg-Hult-Strahl - tre justitieråd och en straffrättsprofessor - i utgåvan 1973 av Brottsbalken del 2 s. 324-325: "Att märka är emellertid, att om meddelandet inlutit i tryckt skrift och meddelaren själv är enligt tryckfrihetsförordningen ansvarig för skriftens innehåll, hans brott är ett tryckfrihetsbrott."

Författare till en bok, som i boken meddelar spioneriuppgifter, skall alltså dömas enligt tryckfrihetsförordningen. Att döma honom i annan ordning är grundlagsstridigt. Att för samma uppgift åtala honom både enligt tryckfrihetsförordningen och enligt brottsbalken är också grundlagsstridigt. I tryckfrihetsförordningen 1 kap. 3 § heter det:

”För missbruk av tryckfriheten eller medverkan däri må ej någon i annan ordning eller i annat fall än denna ordning bestämmer kunna tilltalas eller dömas till ansvar”

Det heter också uttryckligen i brottsbalken 1 kap. 5 §: ”Ej må dömas till flera påföljder för samma brott, med mindre annat är stadgat.”

I den nyss nämnda brottsbalksutgåvan av Beckman m. fl. sägs till yttermera visso: ”Ett offentliggörande som sker på ett sådant sätt att det faller under tryckfrihetsförordningen är icke straffbart utom efter reglerna i denna.”

Man kan i fall som det här antagna inte slingra sig undan grundlagen genom att t. ex. betrakta offentliggörandet i tryck å ena sidan och anskaffandet av uppgifterna å andra sidan som två skilda ting, som skall dömas enligt två skilda procedurer. Detta strider mot tryckfrihetsförordningen 1 kap. 3 §. Tryckfrihetsförordningen är exklusiv straff- och processlag. Det strider också, såvitt jag vet, mot all normal brottmålspraxis. I brottsbalken 1 kap. 5 § heter det: ”Ej må dömas till flera påföljder för samma brott, med mindre annat är stadgat.”

Uppstår fråga där såväl brottsbalken som tryckfrihetsförordningen i och för sig kan tänkas vara tillämpliga skall åtalas enbart enligt den ena lagen, och då givetvis enligt grundlagen. Högre rätt tar över lägre rätt. Har den åtalade vid spioneribrottets begående brutit mot lagen både genom anskaffande av uppgift och genom offentliggörande i tryckt skrift, skall han åtalas enbart enligt tryckfrihetsförordningen. Så är normal praxis.

I brottsbalken 1 kap. 6 § heter det därför helt följdriktigt: ”Skall någon dömas för flera brott, ådömes gemensam påföljd för brotten, om ej annat är stadgat.”

Vi kommer nu till det fall, där en medlem av en tidningsredaktion anskaffar och låter i tidningen trycka uppgifter av eventuell spionerikaraktär. Den som meddelar en otillåten uppgift till redaktion för tryckning kan åtalas enligt brottsbalken, oavsett om uppgiften trycks eller inte. Detta är tillåtet enligt 7 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen. Den otillåtna uppgiften gör att meddelaren i sådant fall mister sitt anonymitetsskydd och blir straffbar enligt brottsbalken.

Men vem är meddelare? Är journalist som tillhör en redaktionell arbetsgemenskap på en tidning meddelare i lagens mening? 1 kap. 1 §, andra stycket, tryckfrihetsförordningen ger klart besked. Journalist på redaktion eller medarbetare på nyhetsbyrå är inte meddelare. Meddelare är endast den som utifrån lämnar uppgift till personkretsen på redaktion eller byrå. 1944 års tryckfrihetssakkunniga har i sin utredning SOU 1947:60, s. 51, bekräftat denna tolkning. Endast dessa meddelare utanför redaktionen kan få sitt grundlagsenliga anonymitetsskydd upphävt genom 7 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen.

För redaktionsmedlemmen däremot gäller helt andra ansvarsregler än för meddelaren. Redaktionsmedlemmen tillhör ett arbetskollektiv, för vilket ansvarigheten utövas av den särskilde ansvarige utgivaren. Redaktionsmedlemmen kan inte åtalas vare sig som utgivare eller som meddelare. Att överlämna eller diskutera en viss uppgift inom redaktionen är inte belagt med straff. Av hänsyn till yttrandefriheten har grundlagsstiftarna medvetet valt att endast göra utgivaren ansvarig. Hade

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
övning m. m.*

Den s. k. IB-affären

man velat göra en till redaktionen hörande artikelförfattare ansvarig, skulle ett särskilt författaransvar ha funnits även i fråga om periodisk skrift. Denna fråga har vid återkommande tillfällen diskuterats i Sverige, men hela idén om det särskilda författaransvaret har varje gång avvisats.

Slutsatsen är därför helt klar: Om man åtalar redaktionell medarbetare som om han vore meddelare, dvs. enligt brottsbalken, och samtidigt underlåter att åtala ansvarig utgivare för tryckfrihetsbrott, då begår man ett dubbelt grundlagsbrott. Inte nog med det. Man medverkar också till en annan bedömning av brottet, om man hindrar det att komma under tryckfrihetsrättslig prövning och i stället låter det hamna under brottsbalken. En tingsrätt har vid brottsbalksätal ingen möjlighet att anlägga tryckfrihetssynpunkter eller se till sakens politiska innehåll. Man är stramt bunden vid formalrättsliga regler. En tryckfrihetsjury däremot skall se saken ur en vidare synvinkel, bedöma den offentliga nyttan av publiceringen och se till det djupare syftet och till den politiska verkan. Det heter i 1 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen:

”Envar, vilken blivit förtrott att döma över missbruk av tryckfriheten eller eljest vaka över denna förordnings efterlevnad, bör därvid städse hava i åtanke att tryckfriheten utgör grundval för ett fritt samhällsskick, alltid fästa sin uppmärksamhet mera på ämnets och tankens än på uttryckets lagstridighet, på syftet än på framställningssättet, samt i tvivelsmål hellre fria än fälla.”

Uppenbart är att ett påstått spioneribrott kan bedömas olika från tryckfrihetssynpunkt och från brottsbalkssynpunkt. Hindrar man en person att i sådant fall bli dömd enligt tryckfrihetsreglerna, utsätter man honom för risken av oberättigade repressalier och trampar hans grundlagsrätt under fötterna.

Slutligen. Om justitieminister och justitiekansler, som båda har att vaka över tryckfrihetsreglernas efterlevnad, prövar fråga om åtal och därvid finner att åtal inte har grund, måste det, såvitt jag förstår, likaledes vara grundlagsbrott att därefter ta upp samma brott till åtal enligt brottsbalken. Tryckfrihetsförordningen är en exklusiv straff- och processlag.

För grundlagsbrott av den typ som jag här har påtalat är regeringen ansvarig. Varje statsråd har svurit trohet mot grundlagarna och är skyldig att skydda medborgarna i deras grundlagsenliga rättigheter. Frågan uppstår då om regeringen i det här fallet av medvetna taktisk-politiska skäl befordrat sådana grundlagsbrott. Fem indicier talar för att så är fallet.

1. Regeringen undvek att väcka tryckfrihetsåtal i juni och förhalade det senare väckta åtalet för att slutligen nedlägga det. Ändå har regeringen i annat sammanhang betecknat de åtalade uppgifterna som klart förgrifliga. Förhalandet har inneburit ett underlåttande av brottsbalksprocessen och ett undanskjutande av hela tryckfrihetsaspekten. Detta har regeringen måst vara medveten om.

2. Statsrådet Lidbom har i radiointervju i november vägrat dementera att spioneriåtal enligt brottsbalken diskuterades den 24 september mellan honom, JK och RÅ. Han har inte kunnat förklara varför RÅ varit närvarande vid sammanträdet, om avsikten enbart varit att diskutera

tryckfrihetsaspekten. RÅ har inget att göra med tryckfrihetsaker.

3. Med tanke på de klara regler för tryckfrihetsförordningens tillämpning vilka uppställs dels i själva förordningen, dels av 1944 års tryckfrihetssakkunniga, dels av kommentatorerna till 1973 års utgåva av brottsbalken, dels slutligen av professor Eeks kommentar till tryckfrihetsförordningen, är det fullständigt osannolikt att regeringen och dess jurister kunnat vara tveksamma om den riktiga proceduren. Avvikelsen från denna procedur måste ha varit avsiktlig.

4. Vid förhör med JK inför konstitutionsutskottet hävdade den kommunistiske representanten herr Måbrink att tryckfrihetsåtal borde ha gått före brottsbalksåtal. Enligt hans anteckningar från sammanträdet svarade JK att detta kunde ha lett till mycket lindrig bedömning och därmed hindrat bekämpande av vad han ansåg vara spioneri. Det svaret visar att troheten mot tryckfrihetsförordningen i höga ämbetsmäns tänkande fått vika för en önskan att en spioneridom skulle komma till stånd.

5. Sommaren 1973 stundade val till riksdagen. Regeringen, besvärad av kritik inom det egna partiet och av ett svagt utgångsläge inför valet, måste ha upplevt som en fara att IB-affären skulle debatteras utifrån den djupare politiska synpunkt som en tryckfrihetsprocess hade inneburit. Regeringen hade ett mycket starkt intressemotiv att låta rättsfrågan få en annan gång än den som grundlagen föreskrev.

Dessa indicier tyder på att grundlagsbrotten var medvetna och kalkylerade.

Herr talman! Vem som för dagen har majoritet i kammaren är *en* sak, vem som döms respektive frikänns av historien är en annan. Majoriteten av riksdagens ledamöter, av vilka många nog tyvärr är måttligt belasta i utskottsmaterialet, kommer att rösta för att allt är i sin ordning i IB-affären. Från vårt parti kan vi för närvarande inte göra något åt detta. Men en sak lovar vi. Skulle i framtiden ytterligare medborgare drabbas av grundlagsbrott, och skulle de medborgarna händelsevis tillhöra socialdemokratin eller moderata samlingspartiet, då skall vi lika bestämt som nu träda in för deras sak och avslöja grundlagsbrotten. Det hade sett anständigare ut, om dagens kammarmajoritet också hållit sig till denna princip, som är den enda hållbara för en rätt domare.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Jag skall i likhet med de närmast föregående talarna begränsa mitt anförande till att gälla tryckfrihetsavsnittet i konstitutionsutskottets betänkande.

Vi hörde herr Svensson i Malmö utlägga vad som sagts i vpk-reservationen. Såvitt jag fattade herr Svensson rätt ville han lägga justitieministern till last att denne i sitt ansvar enligt tryckfrihetsförordningens 9 kap. 1 § att övervaka förordningens efterlevnad skulle ha underlåtit att förhindra grundlagsstridiga procedurer.

Med anledning därav vill jag erinra om att Kungl. Maj:t i högsta domstolen helt underkänt reservationens och herr Jörn Svenssons utläggningar. Beslutet fattades den 5 december 1973 sedan Peter Bratt överklagat Svea hovrätts beslut i häktningsfrågan. Precis som herr Jörn

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.

Den s. k. IB-affären

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Svensson hade Bratt hävdad att samtliga åtgärder som åklagaren lagt honom till last i häktningsärendet var att betrakta som en enda gärning och utgjort förberedelse till utgivande av boken samt att åtgärderna på grund härav endast kan åtalas i för tryckfrihetsmål stadgad ordning. Besvären lämnades utan bifall av högsta domstolen med följande motivering:

Det obehöriga anskaffande som påstås ha förekommit i fråga om uppgifter vilka meddelats till tidningen är emellertid ej underkastat tryckfrihetsförordningens regler. Detsamma gäller till följd av bestämmelsen i tryckfrihetsförordningens 7 kap. 3 § andra stycket det meddelande av uppgifter till tidningen som skett igenom artiklar till vilka Bratt framträtt som författare eller som gjorts av honom på annat sätt. Beträffande åtal för dessa förfaranden skall därför tillämpas vad som är stadgat för brottmål i allmänhet.

Det är ganska betänkligt att man här i kammaren talar om grundlagsbrott när man ändå känner till att frågan enligt lagbunden ordning i det fallet redan har prövats av högsta domstolen.

I vad gäller meddelares ansvar så finns på s. 13 i konstitutionsutskottets betänkande refererat ur Svea hovrätts dom mot Guillou. Där uttalas beträffande meddelares ansvar att ansvarstalan i vanlig brottmålsordning mot meddelaren inte är avsedd att träda i stället för tryckfrihetsåtal mot ansvarige utgivaren utan bör föregås eller föras vid sidan av tryckfrihetsåtal. Detta har nyligen återopats också av herr Hernelius och betraktas tydligen såsom någonting självklart. Eftersom detta uttalande återopas i moderatreservationen vill jag till herr Hernelius säga att Svea hovrätts utslag här inte kan anses vara prejudicerande. Dels har högsta domstolen ännu inte utfärdat dom mot Guillou, dels tyder de tidigare citerade uttalandena — som jag förut har läst upp — av högsta domstolen i häktningsfrågan på att den inte anser att meddelande av uppgift då det gäller spioneri är att betrakta som tryckfrihetsbrott. Ej heller har högsta instans hittills yppat någon mening innebärande att tryckfrihetsmål bör prioriteras framför allmänt brottmål.

Högsta domstolen hade inte i häktningsfrågan att yttra sig om boken, då hovrättens beslut i detta stycke inte hade överklagats av riksåklagaren. Men dess principiella ställningstagande i övrigt står närmare den minoritet i hovrätten som under hänvisning till tryckfrihetsförordningens 7 kap. 5 § andra stycket hävdar att det endast är röjande av uppgift som är underkastat tryckfrihetsförordningen medan det obehöriga anskaffandet av uppgiften skall prövas i vanligt brottmål.

Herr Svenssons i Malmö anklagelse mot justitieministern, att denne tolererat grundlagsstridig handling, har herr Svensson inte gett något som helst bevis för. Det grundlagsvårdande utskottet har anledning att starkt understryka vad statsministern yttrade i denna kammare den 14 december i fjol. Han sade då: "Grundläggande för svensk demokrati är att den dömande makten står fri från den politiska, regeringen och riksdagen. De rättsvårdande myndigheternas självständiga ställning är ett skydd mot politiska processer, en garanti för den enskildes rätt till lika behandling på grund av styrkta sakhållanden. För oss är denna ordning ouplösligt förbunden med rättssamhället. Den kräver respekt.

Kritik riktas mot de självständiga ämbetsmän som fullgör sina uppdrag under samhällsansvar. Men ämbetsmännen har rätt till vårt förtroende så länge det inte visats att de begått fel i sin tjänsteutövning. För detta ändamål har vi särskilda granskningsorgan, bl. a. JO. Den inställningen från regeringen och riksdagen är en nödvändig grundval för oväld och självständigt ansvar vid utövandet av de uppgifter som statsmakterna ålägger tjänstemännen.

Jag finner det oförenligt med mitt ämbete att rikta kritik mot de rättsvårdande myndigheterna. Det är en principiell inställning som har betydelse långt utöver den nu aktuella frågan. Det är en fråga om trygghet för tjänstemännen och respekt och förtroende för deras arbete. De rättsvårdande myndigheterna skall tillämpa gällande lag. Det är deras skyldighet. Den måste vi respektera.”

Konstitutionsutskottets granskning måste alltså utgå från denna nu gällande lagstiftning. Riksdagens ansvar för tryckfrihetsförordningens stadganden i 7 kap. 3 § kan inte bortresoneras. Det framställdes inget ändringsyrkande på denna punkt då paragrafen infördes och behandlades i riksdagen, och jag minns att det till betänkandet i frågan hade fogats bilagor med yttranden från Tidningsutgivareföreningen, från Journalistförbundet och från Publicistklubben. I inget av dessa uttalanden redovisades något avståndstagande från bestämmelsen att undantag för meddelarskydd skulle göras i samband med spioneri.

Om herr Jörn Svensson hade lagt upp sitt inlägg på så sätt att han hade yrkat på förändring och reformering av tryckfrihetsförordningen och brottsbalken, hade jag kunnat följa honom ett långt stycke. Som konstitutionsutskottet med tillfredsställelse konstaterar har regeringen tillsatt tre utredningar för att genomdriva reformer i IB-affärens spår. Själv tillhör jag två av dem och kan vitsorda behovet av förändringar.

I fråga om rättegången skall massmedieutredningen enligt direktiven ägna särskild uppmärksamhet åt vissa speciella frågor. Den skall undersöka om man kan införa ett processuellt system som innebär att flera personer som är indragna i samma brottslighet inte kommer att få sin sak prövad i olika processformer. Här tänker man närmast på å ena sidan den som är ansvarig för publiceringen av en viss uppgift och å andra sidan den som meddelat samma uppgift för publicering. Vidare bör man försöka undvika att en och samma person kan bli åtalad för en sammanhängande brottslighet i olika processformer, vilket nu kan vara fallet när samma person misstänks för gärningar som delvis utgör tryckfrihetsbrott, delvis annat brott. Här åsyftas närmast spioneri. Det understryks i direktiven att det skydd som ligger i att ett mål om yttrandefrihetsbrott behandlas i särskilda former inte bör gå förlorat.

Här står man alltså inför viktiga uppgifter. Jag vill gärna beträffande det arbete som pågår i massmedieutredningen tala om för kammaren att vi känner oss ganska optimistiska då det gäller att finna lösningar på de här problemen. Men som lagstiftare bör vi akta oss för att göra tjänstemän, som söker tolka gällande lag, till syndabockar för våra tidigare misslyckanden här i riksdagen. I en riksdagens dechargede-batt bör vi nog tänka på ett uttalande av Erik Gustaf Geijer, som statsminister Olof Palme citerade i debatten om försvarsutskottets betänkande nr 25 i

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

slutet av förra året. Det löd: "Lydnad för gällande lag men öppen rätt att fordra en bättre och fri diskussion om medlen till ändamålets ernående." Det är riksdagen värdigt att föra debatten från den utgångspunkten.

Efter detta skulle jag vilja gå in litet i diskussionen om den gemensamma borgerliga reservationen. Utskottets ordförande har tidigare talat om den, man jag vill gärna anknyta till debatten. Den rör bl. a. relationerna mellan justitieministern och justitiekanslern. I 9 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen sägs det uttryckligen ifrån, att justitiekanslern utan anmälan från justitieministern "äge — — väcka åtal för tryckfrihetsbrott, som hör under allmänt åtal". Och i instruktionen för justitiekanslern heter det i 6 § att det åligger justitiekanslern att vaka över tryckfriheten enligt bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen.

Jag kan inte finna annat, herr Hernelius, än att betoningen av justitiekanslerns självständiga ställning i detta konstitutionsutskottets majoritetsbetänkande av år 1974 faktiskt har starkare stöd i själva lagtexten än det av reservanterna citerade KU-yttrandet från år 1967, som begränsar justitiekanslerns rätt att självständigt fatta beslut.

Vad vi nu talar om är reservanternas krav på åtal och beslag av FiB/Kulturfront nr 9, som utkom den 3 maj 1973. Det var då, såvitt jag vet, inte aktuellt med något åtal i vanligt brottmål.

Herr Hernelius' uppfattning att justitieministern bort göra en särskild markering i åtalsfrågan, trots att justitiekanslern enligt vad som blev känt påbörjat en utredning på enskilt initiativ, får väl ses som ett ytterligare uttryck för att han i likhet med reservanterna från folkpartiet och centern vill dra gränsen för yttrandefriheten snävare än vad regeringen fann lämpligt. Vi hörde ju här herrar Molins och Hernelius' olika tolkningar. Herr Molin krävde tryckfrihetsåtal i maj för att skydda journalisternas rättssäkerhet, medan herr Hernelius snarare i sin motivering för att man skulle gå fram med ett åtal menade att man borde skyddas mot dessa journalisters uppträdande.

Rekommendationen i efterklokhetens tecken om åtal och beslag ter sig så mycket egendomligare mot bakgrunden av vad som nu är känt, nämligen att justitiekanslern efter sin juridiska granskning den 15 juni 1973 lämnade ärendet utan vidare åtgärd under motivering att de sålunda offentliggjorda uppgifterna om svensk underrättelsetjänst och dess verksamhet enligt justitiekanslerns mening inte utgjorde skäl för åtal mot tidningens utgivare för tryckfrihetsbrott.

Kritiken mot justitieministern för alltför passiv hållning på våren i åtals- och beslagsfrågan kan sammanhånga med att reservanterna är mer militant inställda till offentliggörande av artiklar av den typ FiB/Kulturfront presenterade än statsrådet Lennart Geijer. JK:s beslut att inte åtala innebar också att om regeringen enligt reservanternas rekommendation förordnat om beslag och konfiskering, hade tidningarna i samband med det inställda åtalet på nytt fått släppas fria.

Det är detta jag vill säga om majhändelserna och reservationen E som samtliga borgerliga partier står bakom. Även i september blev JK:s beslut att inte vare sig FiB/Kulturfront eller Dagens Nyheter, som återgett utdrag ur Bratts bok, skulle åtalas för tryckfrihetsbrott. Skadan ansågs redan vara skedd då artiklarna publicerades. Därför beslöt man inte heller

från regeringens sida om beslag. Hade regeringen beslutat om beslag på tidningarna, så skulle det beslutet vara upphävt efter JK:s beslut i åtalsfrågan.

Motiveringen för att beslag inte gjordes på boken var att den hunnit få en viss spridning och att skadan därför redan hade inträffat. Jag vill gärna instämma i vad Hilding Johansson sade förut -- att om beslag hade beslutats sedan de hemliga uppgifterna redan spritts, så hade påståenden och uppgifter virvlat runt i debatten, lösryckta ur de sammanhang som de hade i boken. En sådan konfiskering hade inte reparerat några skador för vårt försvar, däremot hade den direkt haft negativ effekt på öppenheten i den allmänna diskussionen.

I en demokrati är onödigt hemlighetsmakeri alltid betänkligt. Jag tror att den unika öppenhet i redovisningen av underrättelsetjänsten som visas i försvarsutskottets och konstitutionsutskottets betänkanden har varit fullt riktig, även om den väckt förvåning på många håll utomlands, där sekretesskraven är mycket strängare.

Under detta anförande övertog fru tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Fru talman! Jag gör först det allmänna konstaterandet att jag i mitt anförande uppehåller mig vid medborgarnas trygghet -- herr Svensson i Eskilstuna uppehåller sig på ett oproportionerligt sätt vid byråkratin trygghet mot medborgarnas kritik.

Herr Svensson i Eskilstuna har läst vissa handlingar, bl. a. ett utslag av högsta domstolen, och jag satt och väntade på att han skulle ta fram det. Herr Svensson i Eskilstuna finner att det enligt detta uttalande ligger något berättigat i att man i den typ av fall som det här är fråga om kan åtala enligt såväl brottsbalken som tryckfrihetsförordningen.

Det är alltså vad en domstol säger. Vad säger då lagstiftarna? De har förmodligen också funderat över det här problemet, som ju är anknutet till tryckfrihetsförordningens 7 kap. 3 §. Jag citerar ur 1944 års tryckfrihetskunnigas betänkande, s. 245, den speciella kommentaren till tryckfrihetsförordningens 7 kap. 3 §: "Vad först angår sådana fall, då röjandet av den hemliga uppgiften innefattar brott mot rikets säkerhet och därför är straffbelagt såsom tryckfrihetsbrott, skulle det kunna ifrågasättas att den gärning, som består i uppgiftens röjande genom skriften, skulle bedömas både som brott mot tystnadsplikt och som tryckfrihetsbrott. Trots den särställning tryckfrihetsbrotten intaga i fråga om ansvarighet torde det dock få anses att i dessa fall endast ett brott föreligger. Av vad nu anförts framgår att även med den i första stycket upptagna bestämmelsen ansvar för brott mot tystnadsplikt inte kan särskilt utkrävas, vid sidan av ansvar för tryckfrihetsbrott, för vilket gärningsmannen själv är ansvarig, -- -- ." Och det är ju här fråga om sådant tryckfrihetsbrott för vilket gärningsmannen själv är ansvarig och inte om meddelare av typ Håkan Isacson.

Vi har här alltså två uppfattningar i denna fråga: Lagstiftarens mening och domstolens mening. Domstolen är skyldig att underordna sig

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

lagstiftarens mening, för den är överordnad.

Jag skulle vilja ställa två frågor till herr Svensson i Eskilstuna.

För det första: Om det påstås att det är möjligt att t. ex. i ett fall av typen Bratt åtala enligt både brottsbalken och tryckfrihetsförordningen, varför har då justitieråden i den senaste utgåvan av brottsbalken sagt så här: "Att märka är emellertid, att om meddelandet influiter i tryckt skrift och meddelaren själv är enligt tryckfrihetsförordningen ansvarig för skriftens innehåll, hans brott är ett tryckfrihetsbrott." Hur är det då möjligt att åtala honom enligt ett helt annat rättssystem och till råga på allt underlåta att åtala för tryckfrihetsbrott?

För det andra: Frågan om tryckfrihetsåtal har varit under regeringens och justitiekanslerns prövning. Spioneribrott som begås genom offentliggörande av vissa uppgifter i tryckt skrift skall bedömas som tryckfrihetsbrott – det är helt klart. Ett spioneribrott kan alltså beroende på omständigheterna, beroende på sättet enligt vilket det har begåtts, åtalas antingen enligt brottsbalken eller också enligt tryckfrihetsförordningen.

Men hur blir det någon rim och reson i och hur kan herr Svensson i Eskilstuna för mig förklara, att när man prövar åtal enligt tryckfrihetsförordningen i fråga om en uppgift, som man påstår är av spionerikaraktär och som har offentliggjorts i tryckt skrift, så finner man att här föreligger ingen som helst grund för åtal? Man underlåter att åtala, lägger ner åtalet. I den bedömningen måste ju reellt sett ligga att man säger att detta är inte spioneribrott, detta kan vi över huvud taget inte diskutera att åtala. Och hur kan man sedan enligt ett helt annat påföljdssystem säga: Detta är ett mycket allvarligt spioneribrott, det har skadat landets försvar och är en fara för rikets säkerhet osv. – och så driver man processen enligt det systemet och får en fällande dom?

Hur kan det gå ihop att regeringen i olika politiska sammanhang – inte minst från denna kammars talarstol – talar om hur allvarliga riskerna är med de uppgifter som offentliggjorts, och sedan kommer samma regerings ansvarige i tryckfrihetsfrågor, när han bedömer det påstådda spioneribrottet enligt tryckfrihetsförordningen, till det resultatet att här finns inte någon som helst grund för åtal? Hur kan man klara en sådan total brist på logik?

Herr HERNELIUS (m):

Fru talman! Av herr Svenssons i Eskilstuna anförande, första delen, kände jag mig knappast tangerad annat än på en punkt. Det var när herr Svensson sade att Svea hovrätts motiveringar och yttranden inte är prejudicerande eftersom HD inte har fällt sitt uttalande ännu. Nej, herr Svensson, jag vet mycket väl när ett prejudikat föreligger eller inte. Det råkar jag ha reda på. Men jag åberopade Svea hovrätts mening som värdefull i sig. – Det var den saken.

Den senare delen av herr Svenssons anförande handlade väsentligen om diskussionen rörande JK:s respektive justitieministerns fullmakter. Vi är väl fullt överens om att justitiekanslern har självständig åtalsrätt. Likaså är vi väl ense om att självständigt åtal från justitiekanslern sker i fall som saknar politisk betydelse, exempelvis i anledning av missfirmelse av tjänsteman, enligt konstitutionsutskottets utlåtande 1967 eller depar-

tementschefens ännu tydligare uttalande i propositionen 1948 om ny tryckfrihetslag. I praktiken är justitieministerns ställningstagande avgörande för om åtal skall komma till stånd eller inte. Jag tycker inte att det föreligger så stora meningsskiljaktigheter där. Justitieministern har det politiska ansvaret. Han har beslutanderätten i åtalsfrågor. Han uppdrar åt justitiekanslern att väcka åtal. Vid sidan härav har justitiekanslern en egen befogenhet, men att den skulle utsläcka justitieministerns är naturligtvis otänkbart. Och därför menar jag att det förhållandet att justitiekanslern prövar en enskild framställning inte utgör hinder för att justitieministern anmäler åtal och än mindre kan anses föregripa en eventuell anmälan från justitieministern. Det är som sagt justitieministern som har det politiska ansvaret, och det är konstitutionsutskottet som granskar justitieministerns åtgöranden samt riksdagen som tar ställning till ärendet i sista hand.

Vidare sade herr Svensson att vi reserverar kanske var mer militanta när det gällde åtal under våren. Jag vet nu inte om man är särskilt militant om man vill ha en sak prövad i den ordning som lagen föreskriver. I så fall var ju regeringen militant i september, fast det sedan inte blev något av stridsivern eftersom den drunknade under månadernas gång och tryckfrihetsförordningen aldrig kom att tillämpas utan ärendet slutligen avskrevs. Nej, det går inte att komma med sådana påståenden.

Så gjorde herr Svensson ett visst nummer av att regeringen har tillsatt en rad utredningar, men några av de utredningarna begärdes för åtskillig tid sedan från denna talarstol, bl. a. av mig, så snart man hade gjort beslaget av Folket i Bild/Kulturfront. När sedan den stora utredningsdossieren presenterades kammarens ledamöter uttalades härifrån att det var välbetänkt och välbehövligt att utredningarna hade kommit till stånd, och detta upprepade vi också i vår reservation.

Men att som utskottsmajoriteten gör – det vill vi reserverar inte vara med om – särskilt prisa regeringen för att den tillsatte dessa utredningar, tycker jag inte är påkallat. Så som regeringen har stökat till det i IB-affären med dess tryckfrihetsrättsliga aspekter var detta det minsta man kunde begära.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Fru talman! Jag fäste mig vid att herr Hernelius yttrade sig med en viss försiktighet när han diskuterade frågan, om det i maj borde ha väckts åtal eller ej. Jag tycker att en slutsats av den här debatten måste bli att de tillsatta utredningarna är nödvändiga för att klara ut lagstiftningen. När jag talade om behovet av de kompletterande utredningarna gjorde jag det såsom riksdagsman. Jag menar att vi i riksdagen inte stiftat lagar som är klara nog på denna punkt. Det går inte att säga att det är solklart att man skall göra på det ena eller andra sättet. När jag talade om behovet av dessa utredningar var det alltså inte så mycket ett beröm till regeringen som ett ord av självvranssakan av en riksdagsman. Här behövs preciseringar för att man skall få större klarhet och även för att man på ett bättre sätt skall kunna skydda de tryckfrihetsintressen som här skall bevakas än man kan med gällande lagstiftning.

Det är riktigt att jag delar herr Hernelius' uppfattning att justitiemi-

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.

Den s. k. IB-affären

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

nistern har ett ansvar i åtalsfrågorna. Men jag pekade på nyansskillnaden mellan reservanternas och majoritetens skrivning. Jag menade att majoritetens något starkare betoning av justitiekanslerns självständiga ställning var mera i överensstämmelse med lagtexten än tidigare motivtexter. Det var bara det stillsamma uttalande jag gjorde i detta sammanhang.

Om reservanternas är militanta eller ej kan man naturligtvis diskutera. Men i maj kom JK ändå fram till att åtal inte skulle väckas mot tidskrifterna. Jag menar att en förklaring till justitieministerns passiva hållning kanske var att han inte delade den uppfattning som reservanternas här givit uttryck för, nämligen att man borde ha gått hårt fram redan i maj för att få klarhet i dessa frågor. I september begärde justitieministern åtal. Då fanns en åtalsanmälan, och det väcktes också åtal – inte mot tidningar och tidskrifter men mot boken.

Så till en fråga som herr Hernelius inte berörde men som herr Svensson i Malmö tog upp. Det var verkligen ganska intressant. Herr Svensson försöker ibland när det passar honom gömma sig bakom jurister. Han använde här jurister mot högsta domstolen. Det egendomliga är att han genom spridda uttalanden från olika juridiska auktoriteter vill slå ihjäl högsta domstolens utslag i dessa frågor. Sedan retirerade han och sade: Låt oss då gå till lagtexten. Och egendomligt nog har jag också med mig just det förslag till tryckfrihetsförordning som herr Svensson citerade. Det var roligt att se var i texten herr Svensson slutade citera när han skulle belysa parallelliteten. Det gäller alltså förhållandet mellan brott mot tystnadsplikten å ena sidan och tryckfrihetsbrott å andra sidan. Jag skall läsa jag också. Det heter:

”Trots den särställning tryckfrihetsbrotten intaga i fråga om ansvarighet torde det dock få anses att i detta fall endast ett brott föreligger. Av vad nu anförts framgår att även med den i första stycket upptagna bestämmelsen ansvar för brott mot tystnadsplikt icke kan särskilt utkrävas, vid sidan av ansvar för tryckfrihetsbrott, för vilket gärningsmannen själv är ansvarig.”

Där stannade herr Jörn Svensson, men sedan står det ”och ej heller omvänt”. Därmed faller hela Jörn Svenssons argumentation i de här frågorna. Det finns inte – jag beklagar det – i nuvarande lagstiftning någon klar prioritering av tryckfrihetsmål. Man kan inte stödja sig på förslaget till tryckfrihetsförordning i det fallet. Det var därför jag gjorde det här citatet.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Herr Svensson i Eskilstuna har en viss förmåga att reducera de här allvarliga sakerna till en fråga om en viss spekulativ fiffighet, och det är väl också vad som kännetecknar hans senaste inlägg.

Det finns några punkter som klart talar emot hela den bisarra tolkning som man nu försöker ge det av mig citerade yttrandet. Det står klart och tydligt att om ett brott är ett tryckfrihetsbrott kan det åtalas endast enligt tryckfrihetsförordningen. Det finns belagt också i brottsbalkskommentarer, gjorda av ledamöter eller f. d. ledamöter av högsta domstolen. Herr Svensson anför att vid brott mot tystnadsplikt ansvar

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

inte särskilt kan utkrävas vid sidan av ansvar för tryckfrihetsbrott, för vilket gärningsmannen själv är ansvarig, och ej heller omvänt. Det är uppenbart att vederbörande, om han icke är den för den tryckta uppgiften ansvarige utan bara har varit delaktig i så måtto att han har meddelat en förbjuden uppgift, skall dömas efter brottsbalken. Då utesluts åtal och dömande enligt tryckfrihetsförordningen. Det är den uppenbara meningen med det hela. Man skiljer givetvis på meddelar- och tryckansvar, men för den tryckansvarige gäller hela tiden endast tryckfrihetsförordningen. Det är klart belagt såväl i det av mig citerade yttrandet som i den brottsbalkskommentar som jag tidigare har citerat.

Jag vill säga till herr Svensson i Eskilstuna att det finns tre principer i svensk rätt som är att betrakta som normala handläggningsrutiner när fråga uppkommer huruvida en människa skall dömas enligt det ena eller det andra rättssystemet.

Är det för det första fråga om att döma efter något av två rättssystem och det ena rättssystemet har högre dignitet än det andra – exempelvis är grundlag – skall naturligtvis det högre rättssystemet ta över och inte det lägre. Självfallet kan man inte under några omständigheter döma en människa enligt båda rättssystemen. Det vore fullständigt absurt.

Om, för det andra, brottet består av olika moment, så att det påstådda spioneribrottet – om jag får säga så – har begåtts genom offentliggörande i tryckt skrift och det dessutom har förekommit brottsligt förfarande vid anskaffandet av uppgifterna, föreligger vad brottsbalkskommentatorerna brukar kalla olikartad brottskonkurrens. Det betyder att man skall döma för huvudbrottet och enligt det lagsystem som har den högsta digniteten, dvs. i detta fall tryckfrihetsförordningen.

Har, för det tredje, vederbörande begått flera brott av samma slag – av vilka något faller under tryckfrihetslagstiftningen och något annat icke gör det – föreligger vad brottsbalkskommentatorerna brukar kalla kollektivdelikt. Då skall man bedöma de brotten i klump om de i övrigt är av samma typ. Hela spionerikomplexet skall alltså i ett sådant fall bedömas enligt tryckfrihetsförordningen.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Fru talman! Trots att debatten dragit ut på tiden vill jag gärna återkomma till tre punkter.

Till att börja med har man gång efter annan hänvisat till vad konstitutionsutskottet skrev år 1967; det har talats om ett uttalande från utskottets sida 1967, och det har t. o. m. sagts att detta uttalande godtogs av kamrarna. Låt mig helt kortfattat erinra om att det hela är en beskrivning från utskottets sida av gällande rätt. Att jag nu tar upp detta uttalande beror på att jag anser att vi kommer i en fullständigt omöjlig situation, om en beskrivning i ett utskottsutlåtande skulle granskas av varje kammarledamot och han genom att inte opponera sig mot detta skulle anses godta den beskrivning som finns i reciten. Nu har majoriteten i utskottet gjort någonting som går in i utskottets egen skrivning och som däremot kan betecknas som ett uttalande.

Den andra saken gäller vad som skulle ha hänt den 24 september i fjol om justitieminister Lennart Geijer hade varit i Stockholm då. Jag har inte

Tisdagen den
21 maj 1974

Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.

Den s. k. IB-affären

frågat honom, men jag har ställt frågan till mig själv: Skulle han ha förordnat om beslag? Utgår jag från den försiktighet som han har visat – och som jag för min del anser vara klok – skulle han inte ha gjort detta. Det är därför jag vågar dra slutsatsen att det inte blev några praktiska konsekvenser av det förhållandet att det inte fanns utfärdat något förordnande för annat statsråd att tjänstgöra i justitieministerns ställe. Det är möjligt att det hade varit annorlunda om herr Hernelius varit justitieminister. Att döma av hans inlägg i dag skulle han med största brådskan ha förordnat om beslag. Men det är ju hans bedömning. Och han kan inte begära att herr Lennart Geijer skall handla i hans anda eller att någon annan, som varit förordnad enligt 5 § regeringsformen skulle ha följt herr Hernelius' intentioner.

Den tredje saken gäller om justitieministern i maj 1973 skulle ha begärt att justitiekanslern skulle väcka åtal. Jag antar att vi är överens om att det ändå är justitiekanslern och inte justitieministern som väcker åtalet och att en begäran från justitieministern om åtal ändå skall självständigt prövas av justitiekanslern. En sådan begäran från justitieministern är alltså inte att fatta som en order till justitiekanslern. På den punkten har jag den meningen, att justitiekanslern har en självständig bedömningsrätt. I mitt huvudinlägg gav jag bevis på att så har varit fallet, och det gäller inte bara mål av det enkla slag som herr Hernelius något senare här hänvisade till.

Sedan måste jag erkänna att jag inte riktigt förstår det resonemang som drivs på den här punkten av dem som står bakom den gemensamma borgerliga reservationen. Såvitt jag har kunnat förstå av deras inlägg skulle man ha slagit vakt om tryckfriheten genom att väcka åtal i maj 1973. Jag har svårt att inse att ett sådant åtal skulle ha varit ett värn för tryckfriheten. Möjligen kunde det ha varit så under två förutsättningar. Den ena är att man på det sättet skulle ha förhindrat en brottmålsprocess. Mig veterligt var det dock aldrig tal om en brottmålsprocess i maj 1973. Den andra förutsättningen var att man skulle ha väckt ett sådant åtal i preventivt syfte, så att det som sedan stod i Folket i Bild/Kulturfront i september 1973 inte publicerats och så att Bratt inte hade gett ut sin bok.

Nu har jag tolkat hela andan i tryckfrihetsförordningen på det sättet, att åtgärderna inte skall ha ett preventivt syfte. När det gäller beslag torde doktrinen vara att dessa beslag skall in casu förebygga eller åtminstone begränsa skadeverkningarna av den skrift det gäller.

Detta resonemang anser jag mig kunna flytta över även till frågan om att väcka åtal. Åtalet skall komma till därför att man finner att det är motiverat med åtal i det fall som föreligger; inte för att förebygga ett brott som kan komma fortsättningsvis.

Självklart har var och en rätt att efteråt göra sin bedömning av vad som hände i maj 1973. Justitieministern gjorde sin bedömning, och jag kan inte frigöra mig från känslan att man i detta fall ville att justitieministern skulle gå hårdare fram. Han skulle inte ha nöjt sig med att veta att justitiekanslern prövade ärendet på grund av en enskild persons skrivelse utan han skulle själv ha skrivit till justitiekanslern och begärt åtal.

Herr HERNELIUS (m):

Fru talman! Jag begärde faktiskt ordet närmast för att replikera herr Svensson i Eskilstuna. Han konstaterade att jag uttryckte mig med en viss försiktighet. Jag medger gärna att jag gjorde det, men jag vill tillägga att jag brukar sträva efter att uttrycka mig försiktigt så fort ett ärende är något komplicerat.

Nu har emellertid herr Johansson i Trollhättan fört fram några synpunkter som jag i största korthet skall ta upp.

För det första säger herr Johansson att det åberopade uttalandet i konstitutionsutskottet 1967 är ett referat av KU:s uppfattning av gällande rätt. Det är helt korrekt. Något annat har det inte utgivits för att vara. Det är värdefullt vad som sägs där. Men jag vill tillägga att vid sidan om 1967 års uttalande står 1948 års uttalande av departementschefen i propositionen. Båda har sitt värde.

För det andra frågade herr Johansson: Vad skulle ha hänt om herr Geijer hade fungerat som justitieminister den 24 september? Hade det skett något beslag då? Hade någon ändring i sak inträffat? Och för att riktigt föra debatten upp på höjderna tillägger herr Johansson: Om herr Hernelius hade varit justitieminister kanske andra saker hade inträffat. Jag vill säga att det är helt ointressant vad som skulle ha hänt om Lennart Geijer hade varit i Stockholm. Det är helt ointressant om herr Johansson i Trollhättan eller jag hade varit justitieminister – om vi nu kan tänka så vidsträckt tankar. Det är inte det frågan gäller, herr Johansson, det bör ju KU:s ordförande veta. Det är fråga om att iaktta formerna, inte något annat. Att sedan spekulera i de olyckor som hade kunnat inträffa för den händelse man hade iakttagit formerna är ett resonemang som inte hör en konstitutionell debatt till. Formerna skall följas, och det sägs klart ut vad formerna i detta fall innebär. Det har herr Johansson själv skrivit under som en av männen bakom det eniga uttalandet i konstitutionsutskottet.

Sedan återkommer herr Johansson till frågan om åtal i maj och säger att ett beslag primärt inte har preventivt syfte och lika litet bör ett åtal ha det. Det är riktigt, det kan jag instämma i. Å andra sidan har väl herr Johansson klart för sig att åtalspraxis har en stor betydelse i fråga om tryckfriheten? Tag t. ex. sedlighetsbrotten i tryckt skrift! Där åtalades på löpande band under en ganska lång tid. Dessa åtal ledde ibland till resultat men ibland ledde de inte till resultat. Så avbröt justitieministern plötsligt denna praxis och slutade åtala. Vad hände? Jo, det blev en explosion i tidskrifter och böcker av sådant som tidigare varit förbjudet, som hade åtalats och beslagtogs. Nog hade åtalsbesluten sin självständiga verkan på den praxis som utvecklade sig, det är väl rätt självklart.

Flera talare har återkommit till frågan om man genom åtal i maj skulle ha strävat efter större stränghet – vara militant, som det hette i en del inlägg – eller inte. Jag tycker det är ganska viktigt att slå fast att när tryckfrihetsförordningen åberopas mot en misstänkt brottslig företeelse är det till medborgarnas skydd, till tidningsmännens och publicisternas skydd genom att opinionsbildningen och yttrandefriheten tillförsäkras de särskilda privilegier som ligger i tryckfrihetsförordningen, bl. a. i form av den allmänna föreskrift som jag har citerat att man skall se mera till syftet än till framställningssättet. Man skall i tvivelsmål hellre fria än

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.

Den s. k. IB-affären

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

fälla, man skall se mera till ämnets och tankens än till uttryckets lagstridighet. Jurysystemet är ett annat exempel. Detta är alltså det skydd för yttrandefriheten som stipuleras i tryckfrihetsförordningen, och därför skall denna tillämpas. Det är det som inte skett i det här fallet. Jag måste tyvärr ställa en fråga till herr Johansson: Anser herr Johansson att det är tillfredsställande att regeringen beslutar om åtal den 24 september men att detta åtal aldrig kommer till stånd utan att samhällsinsgripanden sker i andra åtalsformer, att det aldrig blir något tryckfrihetsåtal utfört och aldrig någon tryckfrihetsprocess? Är det tillfredsställande och är det i överensstämmelse med tryckfrihetsförordningens anda? Såvitt jag kan finna är det inte det. Men herr Johansson har frågan!

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Fru talman! Några ord till förtydligande av innebörden i citatet från 1944 års tryckfrihetssakkunniga, vilket är mycket auktoritativt. Det tar faktiskt över även högsta domstolen – högsta domstolen är också skyldig att följa lagstiftningen. Citatet lyder: "Ansvar för brott mot tystnadsplikt kan icke särskilt utkrävas vid sidan av ansvar för tryckfrihetsbrott, för vilket gärningsmannen själv är ansvarig, och ej heller omvänt." Till vad jag tidigare sagt om innebörden i den lilla satsen "och ej heller omvänt" vill jag säga att den uppenbara, och som jag förstår enda förnuftiga meningen med den här frasen är följande:

Om en person som är misstänkt för spioneribrott är tryckansvarig, dvs. själv är det eller tillhör den krets på en redaktion som faller under de speciella ansvarsregler som stadgas i tryckfrihetsförordningen, skall han för detta spioneribrott åtalas enligt tryckfrihetsförordningen och icke enligt brottsbalken. Men om personen i fråga inte tillhör denna speciella krets av tryckansvariga utan är en meddelare eller en person som anskaffat uppgifter utan att tillhöra den här kretsen, *då* skall han dömas enligt brottsbalken och *då* är tryckfrihetsåtal uteslutet. Det är den sakliga innebörden i frasen "och ej heller omvänt". Någon annan mening kan den rimligen inte ha.

Lagstiftarna har med detta haft en uppenbar, klar och förnuftig avsikt, nämligen avsikten att undvika att två rättssystem – brottsbalken och tryckfrihetsförordningen – kommer i kollision med varandra genom att man tillämpar båda på en gång eller i olika fall tillämpar fel rättssystem. Avsikten är att klart skilja de två rättssystemen från varandra och klargöra vem som skall åtalas enligt det ena och vem som skall åtalas enligt det andra. Det är mot bakgrunden av denna självklara och förnuftiga avsikt hos grundlagsstiftarna, dvs. hos oss själva här i riksdagen, som det är så betänkligt att företrädare för regeringspartiet och även personer utanför detta gör sig till tolk för en uppfattning enligt vilken det skulle vara möjligt för den politiska instans som övervakar tryckfriheten, dvs. justitieministern och i sista hand hela regeringen, att efter eget gottfinnande välja vilket rättssystem som skall gälla genom att åtala eller icke åtala enligt tryckfrihetsförordningen och genom att tolerera att två olika rättssystem tillämpas på samma person parallellt med varandra. Det är en enormt farlig uppfattning. Det betyder nämligen att man skulle kunna välja process, att man skulle kunna få göra som man

ville i det individuella fallet, att man skulle kunna anpassa det rättsliga handlandet efter det som var politiskt lämpligt i den speciella situationen. Betänkligt är det när denna tolkning, som ju ytterst leder till ett godtycke, förs fram av personer som skall sitta i de utredningar vilkas arbetsresultat kommer att påverka den framtida tryckfrihetslagstiftningen och det faktiska utrymmet för den framtida tryck- och yttrandefriheten.

Herr MOLIN (fp):

Fru talman! Jag återkommer därför att de socialdemokratiska talarna flera gånger har upprepat påståendet att reservanterna vill gå hårdare fram mot journalisterna och att vi har en mer militant inställning. Det är snarare tvärtom. Vill man använda ordet militant, skall man väl begagna det om dem som vill få till stånd en brottmålsprocess före en tryckfrihetsprocess. Jag upprepar att jag anser att rättssäkerheten i ett sådant här fall garanteras genom att man får ett tryckfrihetsmål med de ansvariga utgivarna i stället för ett brottmål med uppgiftslämnarna.

Herr Svensson i Eskilstuna sade att om man förordnat om ett beslag i september, skulle det sedan ha upphävts. Det är ju ett missförstånd. Då har herr Svensson inte märkt att orsaken till att det tryckfrihetsåtal om vilket justitiekanslern föranstaltat inte kom till stånd var att det avskrevs därför att saken dessförinnan varit föremål för brottmålsprocess. Den argumentation som herr Svensson i Eskilstuna och utskottets ordförande för är endast möjlig, om man tycker att det är riktigt att brottmålsprocessen går före tryckfrihetsprocessen. Vi tycker att det är fel, och detta är kärnan i vår reservation. Det kan inte med något rimligt språkbruk betraktas såsom en mer militant inställning.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Fru talman! För herr Molin vill jag påpeka att JK:s åtalsbeslut inte omfattade FiB/Kulturfront utan enbart boken. Vad jag sade om ett upphävande av beslaget gällde just beslaget av tidningarna. Det är viktigt att reda ut detta.

Beträffande förhållandena i maj är det fullt klart att då inte fanns något tänkt parallellställt brottmål. Därför innebär ett krav på åtal i maj ett krav på en större stränghet. Jag vill säga till herr Hernelius att om man står på tryckfrihetens sida kanske man inte bör förorda en strängare åtalspraxis. Jag tycker nog att det har inneburit en positiv sak att man har varit mycket försiktig och återhållsam med åtal i detta land.

Jag håller på min tolkning, herr Svensson i Malmö. Det finns inte något klart klart föreskrivet som skulle prioritera tryckfrihetsmål framför vanligt brottmål i dessa fall. Det framgår mycket tydligt av utskottets skrivning. Men, herr Svensson i Malmö, när ni anklagar mig för att försöka att konservera denna ordning i den massmedieutredning som nu pågår, vill jag fråga: Är det inte bättre att gå in i utredningsarbetet och vara medveten om bristerna i lagstiftningen än att säga att allt är solklart redan nu och att inga ändringar behövs? Herr Jörn Svenssons inlägg går ju ut på att det inte behövs några tilläggsdirektiv till massmedieutredningen och att det inte behövs några preciseringar. Jag hävdar att det behövs. Jag

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

hävdar att vi måste genom massmedieutredningen få fram de nödvändiga preciseringarna, så att man inte i framtiden får en bedömning efter olika processuella regler. Lex IB måste ju ändå innebära att man ändrar det som har varit fel i den gällande lagstiftningen, och då är det nog en fördel, om den som utreder detta är medveten om bristerna och oklarheterna i den lagstiftning vi nu har. Det vore sämre att ha den bläögda tro som Jörn Svensson har på att lagstiftningen i dag skulle vara fullständigt klar.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Fru talman! Det är kanske inte möjligt för herr Hernelius och mig att övertyga varandra på alla punkter, men just därför är det väsentligt att vi konstaterar att vi är överens på en punkt, nämligen att det finns särskilda privilegier för pressen som vi skall slå vakt om. Det finns en tryckfrihet som vi har all anledning att vara rädda om.

Men nu gäller diskussionen tillämpningen på våren 1973, och jag har inte kunnat bli övertygad om att man vid den tidpunkten skulle kunnat komma fram till en bättre vakthållning kring tryckfriheten genom att justitieministern hade begärt åtal hos justitiekanslern och eventuellt förordnat om beslag.

När det sedan gäller händelserna på hösten, så kan jag inte tro annat än att vi fortfarande är överens om vad utskottet skrivit: "Mot bakgrund av det anförda har utskottet inte funnit anledning till erinran mot den bedömning som gjordes inom regeringen att tryckfrihetsåtal mot Bratt borde komma till stånd, oavsett vad den utredning som pågick hos åklagarmyndigheten i Stockholm kunde leda till." Därefter går meningarna isär på en punkt, och här ger jag mitt svar till herr Hernelius, som ju anser att justitieministern borde ha gått in och påverkat justitiekanslern under den tid som förflöt efter den 27 september. Enligt min mening har justitiekanslern en sådan självständighet att justitieministern i ett sådant fall icke bör gå in och påverka honom i den ena eller den andra riktningen.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Fru talman! Till herr Svensson i Eskilstuna vill jag säga att det är klart att det finns mycket i det här komplexet som kan behöva utredas. Vi är inte motståndare till det — tvärtom hade vi med glädje deltagit i det utredningsarbetet, om vi bara hade fått lov, men det får vi inte som bekant. Men man behöver inte utreda det som är klart från början, nämligen de punkter på vilka det redan finns auktoritativa och accepterade tolkningar. De punkterna är ju alldeles onödigt att utreda, ty det kan ju bara resultera i att klarheten blir mindre och därmed också rättssäkerheten mindre och tryckfriheten snävare.

Herr Svensson i Eskilstuna säger att han håller på sin tolkning. Ja, det är bra. Det hade varit ännu bättre, om han hade haft några skäl för att hålla på sin tolkning. Är det inte uppenbart, herr Svensson i Eskilstuna, att det har varit en strävan i alla rättssamhällen att försöka hålla isär olika rättssystem, att undvika konkurrens och konflikt mellan olika typer av påföljdssystem? Det är en ganska uppenbar strävan. Är det inte självklart

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

Den s. k. IB-affären

att det är denna strävan som har dikterat det av mig citerade yttrandet i utlåtandet från 1944 års tryckfrihetssakkunniga, s. 245? Avsikten är att man skall inte kunna åtalas enligt 2 rättssystem. Något sådant vore en orimlighet, och den är utesluten med den tolkning som jag har redogjort för. Därför måste det vara felaktigt att göra gällande att människor kan åtalas enligt två olika rättssystem och eventuellt dömas till dubbla påföljder – först som tryckfrihetsansvariga och sedan som brottmålsansvariga.

Herr MOLIN (fp):

Fru talman! Låt mig bara för herr Svensson i Eskilstuna, med anledning av vad han sagt två gånger om vad effekten av ett beslag i september skulle ha blivit, påpeka att justitieministerns åtalsanmälan den 27 september omfattade både Bratts bok och FiB/Kulturfront nr 17.

Herr HERNELIUS (m):

Fru talman! Herr Johanssons i Trollhättan svar på min fråga innebar såvitt jag förstår ett konstaterande av att regeringen skulle vara maktlös, likaså justitieministern.

En justitieminister som den 27 september begär åtal skulle sedan bara finna sig i att justitiekanslern gick ut och förde åtal den 28 september för att sedan nedlägga åtalet i början av januari. Så är inte konstitutionen beskaffad – lyckligtvis – och justitiekanslern har inte den ställningen. Han är kronjurist. Han har att följa direktiven från regeringen och från justitieministern. Därför hade denna situation aldrig behövt uppstå.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Fru talman! Till herr Molin vill jag säga att justitiekanslerns beslut om åtal inte omfattade tidningarna och tidskrifterna. Det är det som är avgörande för om ett beslag skall upphävas eller ej.

Herr Svensson i Malmö envisas att gå emot bl. a. högsta domstolens tolkning, och han inläser en speciell tolkning i det här betänkandet. Men vad som här sägs är att ansvar kan utkrävas i endera av ifrågavarande brottmålsprocesser: antingen i vanligt brottmål eller i tryckfrihetsmål.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Fru talman! Det var ett första erkännande. Nu har nämligen herr Svensson i Eskilstuna avancerat till den åsikten, som grundlagstiftaren uppenbarligen har haft, att man bara kan utkräva ansvar enligt endera av de båda rättssystemen. Detta är herr Svensson nu på det klara med. Men då, herr Svensson i Eskilstuna, måste det strida mot grundlagen att hävda dels att man kan utkräva ansvar enligt båda rättssystemen, dels att man kan utkräva ansvar enligt det rättssystem som man själv behagar välja. Det kan inte heller ha varit avsikten. Det måste finnas regler för när det ena skall tillämpas och när det andra skall tillämpas.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Fru talman! Det finns klara regler i tryckfrihetsförordningen på den punkten. Meddelande av uppgift i spionerimål skall åtalas och dömas i

Tisdagen den
21 maj 1974

Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.

Norrmalmstorgs-
händelserna

vanligt brottmål. Detsamma gäller anskaffande av uppgifter. I och för sig finns dessa regler angivna i tryckfrihetsförordningen. Men i dag behöver vi få ytterligare preciseringar i enlighet med de direktiv som har givits till massmedieutredningen, för såsom här har sagts är det värdefullt om man kan pröva dessa frågor i ett organ som har möjligheter att inrymma en sakkunskap av det slag som krävs för att det inte skall uppstå några kollisioner när det gäller bedömningen.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Fru talman! Ja visst är det en självklarhet, herr Svensson i Eskilstuna, att en meddelare som inte själv är tryckfrihetsansvarig enligt tryckfrihetsförordningen får lov att åtalas enligt brottsbalken. Det vet jag mycket väl. Det behöver herr Svensson inte upplysa mig om. Men när en meddelare samtidigt är ansvarig för den tryckta skriftens innehåll – som i fallet Bratt – skall han åtalas enligt tryckfrihetsförordningen. Det måste även herr Svensson i Eskilstuna medge. Då blir frågan: Varför åtalades då Bratt inte enligt tryckfrihetsförordningen utan enligt brottsbalken? Brottsbalksåtal är ju uteslutet i ett sådant fall.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Fru talman! Bratt åtalades inte av JK för sin medverkan i FiB/Kulturfront. Bratt åtalades för boken. Och han åtalades inte som meddelare utan för anskaffande av uppgift. Kom ihåg det, herr Svensson i Malmö!

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Fru talman! Ja, men det heter ju i brottsbalkskommentaren – och jag avsåg just fallet med boken – att om meddelaren samtidigt är skriftens författare och är tryckfrihetsansvarig för den, är hans brott ett tryckfrihetsbrott. Då skall han åtalas enligt tryckfrihetsförordningen och brottsbalksåtal är uteslutet, eftersom man icke kan ha konkurrens mellan två skilda påföljdssystem.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Fru talman! Åtalet enligt brottsbalken gällde obehörig anskaffning av uppgifter.

Fru TREDJE VICE TALMANNEN yttrade:

Sedan de under avsnittet Den s. k. IB-affären anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnittet Norrmalmstorgshändelserna.

Herr HERNELIUS (m):

Fru talman! Jag kan försäkra kammarens ledamöter att denna del av debatten kommer att bli åtskilligt kortare än den föregående. Det är, som någon talare redan påpekat i dag, ett egendomligt sammanträffande att just när vi skall behandla Norrmalmstorgsärendet så inträffar en liknande situation på ett apotek i Göteborg. Den episoden har i morse fått sin lyckliga upplösning. Ingen är skadad, och myndigheterna, i detta fall

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Norrmalmstorgs-
händelserna*

polisen – justitieministern fick vederbörande inte kontakt med per telefon – avvisade bestämt den anhållan som gjordes att de två från Norrmalmstorgsdramat kända fångarna skulle frigges och jämte dessa också den kände narkotikahandlaren från Holland som avtjänar långvarigt fängelsestraff.

Denna situation, liksom Norrmalmstorgs- och Bulltoftafallen, är bevis för de svårigheter en regering har i vår moderna tid – vilka obehagliga avgöranden den kan ställas inför och vilka snabba beslut som måste fattas i ganska exceptionella lägen, där man saknar stöd i tidigare praxis. När Bulltoftafallet behandlades i utskottet i fjol uttryckte utskottet en förhoppning om att regeringen måtte försöka komma fram till någon sorts nödregler, som kanske inte kunde täcka allt men som i alla fall kunde ge en vägledning för handläggningen av sådana fall. Denna anhållan underströk riksdagen genom sitt beslut i samband med det första antagandet av de nya grundlagarna i juni i fjol.

Sedan inträffade Norrmalmstorgshändelserna i september, och det befanns då att man inte hade gjort något med anledning av denna riksdagens begäran. Det tycker utskottsmajoriteten är otillfredsställande, och den har också sagt det, ehuru i mycket modesta former – som man så gärna tillgriper när det är fråga om att åstadkomma enighet i detta utskott.

Det är alltså den ena punkten. Det är nödvändigt att riksdagens begäran om att regeringen försöker få till stånd en reglering av sina egna nödvärnsregler infrias. Nu har vi alltså fått två episoder – kanske två och en halv, om man skall räkna med Göteborgshändelsen – som understryker vikten av att regeringen tar itu med denna sak.

Den andra punkten är att oavsett om man har sådana regler eller inte måste man ha en klar dokumentation av vad regeringsbesluten innebär. Också om detta är utskottet enigt. Det står i utskottsbetänkandet att en sådan dokumentation är önskvärd inte minst med tanke på de tjänstemän som har att verkställa regeringens beslut i samband med de extraordinära situationer som en regering kan komma att ställas inför i framtiden. Det inträffade ju i samband med Norrmalmstorgshändelserna att en ansvarig tjänsteman begärde direktiv från en högre tjänsteman om huruvida man skulle följa uppmaningen i telefonsamtalet från Stockholm eller inte, och en tjänsteman sade därvid att han inte medgav något sådant utan skriftligt beslut från regeringen eller justitiedepartementet. Sedan kom nya samtal från justitiedepartementet till högre ämbetsmän, och då blev direktiven klara. Clark Olofsson, som det här gällde, skulle skyndsamt föras till allmänna häktet i Stockholm.

Man förstår den svåra situation som tjänstemännen står inför. De får ett telefonsamtal från en statssekreterare – skall de bryta lagen, skall de utan annan instruktion och utan papper på uppdraget öppna fängelseportarna och släppa ut vederbörande, låt vara att han skall föras till en polisbil, och inte försättas på fri fot?

Man kan faktiskt begära att en dokumentation alltid kommer till stånd i sådana fall. Om den inte kan ges omedelbart måste den komma i efterhand – men så snart som möjligt, om den skall få något värde. Detta har utskottet också velat understryka, och därom är det enigt.

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Införande av driv-
medelsransonering*

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! Som herr Hernelius helt riktigt påpekade är utskottet enigt på den här punkten, och jag kan därför fatta mig mycket kort. Liksom herr Hernelius sade anser utskottet att det efter vad som har skett kan finnas behov av vissa regler för hur beredskapen skall vara ordnad i kanslihuset om nödsituation skulle uppkomma – t. ex. att regeringen eller delar av den skall sammankallas. Vidare bör i ärenden av exempelvis sådan natur som Norrmalmstorgsfallet det beslut som fattas av enskilt statsråd eller av regeringen i dess helhet på något sätt dokumenteras, åtminstone i efterhand.

Konstitutionsutskottet begär enhälligt att det skall göras en översyn på den här punkten men anser det ovisst om det bör ske i form av en grundlagsreglering i fråga om s. k. extraordinära situationer. När det första fallet inträffade ville jag väl tro att det var en enstaka företeelse, men numera står jag inte främmande för att olika extraordinära situationer kan uppstå också i framtiden. Det är tveksamt om reglerna för sådana fall skall grundlagsfästas. Som även herr Johansson i Trollhättan tidigare sade kan situationerna ändå växla tid efter annan, och det kan uppkomma tillfällen då dessa grundlagsfästa regler skulle sättas ur spel.

Utskottet är alltså tveksamt i fråga om en grundlagsreglering men framhåller att det kan finnas andra vägar för regeringen att få till stånd en fastare beslutsordning och dokumentation när det gäller extraordinära situationer som den kan komma att ställas inför i framtiden.

Eftersom utskottet är enigt på den här punkten ber jag bara att få yrka att utskottets anmälan lägges till handlingarna.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN yttrade:

Sedan samtliga under avsnittet Norrmalmstorgshändelserna anmälda talare nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Införande av drivmedelsransonering.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Frågan om huruvida drivmedelsransoneringen var nödvändig eller inte och om hur den utfördes skulle kunna vara ett stort kapitel och ett ämne för långa överläggningar. I den reservation som finns i detta sammanhang tar vi emellertid inte upp denna fråga i all dess vidd utan inskränker oss till några punkter. Främst konstaterar vi att regeringen den 27 november 1973 tillkännagav sin avsikt att i januari 1974 – närmare bestämt efter trettondagshelgen – vidta ransoneringsåtgärder.

Mot den praxis som har utvecklats i samband med alla ransoneringsåtgärder tillkännagavs alltså en ransoneringsåtgärdsplan lång tid i förväg. Man vet av erfarenheterna från krigsåren att redan ett rykte om ransoneringsåtgärder kan ha hamstringsåtgärder. Man vet också att ett beslut om ransoneringsåtgärder, tillkännagivet i förväg, medför hamstringsåtgärder. Så blev också mycket riktigt fallet. Folk strömmade till bensinstationerna. Bensin lagrades

överallt, både där den kunde lagras och där den inte borde lagras. Det var helt onödiga effekter som kom till stånd.

Varför var de då onödiga? Jo, därför att regeringen i samband med att den meddelade beslut om en kommande ransonering även kunde ha gjort en inventering – det hade den fullmakter till – av befintliga förråd i allmänhet, inte bara hos storförbrukare. Någon sådan inventering kom emellertid inte till stånd. Den hade utgjort en varning till hamstrarna och hade säkerligen kunnat förhindra en hel del av hamstringen och därmed också en del av de risker som uppstod i samband med denna hamstring. Vi läste ju så sent som i går om att en man som en följd av denna hamstringsvåg råkade illa ut i en brunn där han hade förvarat bensin.

Jag skulle kunna nöja mig med det, herr talman, men jag vill tillägga att över huvud taget var ransoneringen av drivmedel ganska illa genomförd. Var det en generalrepetition, så hoppas jag att vederbörande tar lärdom av misstagen. Det kom faktiskt att bli en sådan ordning att ansvaret för tilldelningar och licenser överflyttades på länsstyrelserna utan särskilda direktiv hur dessa skulle förfara. Följden blev att i ett län blev det en praxis, i ett annat län en annan. Den enda spärr som regeringen fogade till denna frihet åt länsstyrelserna – i och för sig tacknämlig – var att de inte fick överskrida en viss kvot. Men det hela hade brutit samman på kort tid om inte läget relativt snart hade bedömts som sådant att drivmedelsransoneringen kunde upphöra.

Jag hoppas, herr talman, att man tar lärdom av detta misslyckande. Men jag hoppas framför allt att man lär sig att inte en gång till gå till väga så att man tillkännager en ransonering utan att ha uppgifter som är nödvändiga som underlag för att hindra hamstring.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen H.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Jag har inte särskilt mycket att tillägga utöver vad herr Hernelius just har sagt.

Majoriteten i utskottet har skrivit att eventuella hamstringseffekter av ransoneringsplanerna inte gärna kunde undvikas. Vad reservationen till stor del gäller är att man inte gjorde någonting för att försöka undvika hamstringseffekter. Såsom saken handlades blev det tvärtom i praktiken en uppmaning till folk att hamstra. Vi vet ju också hur det var med plastdunkar, fyllda med bensin, i lägenheter, och vi får vara glada att det inte inträffade några större olyckor.

Jag tycker det vore viktigt om kammaren kunde bifalla denna reservation därför att det skulle vara ett memento för regeringen att i framtiden handla på ett skickligare och lämpligare sätt om vi måste ha ransoneringsbara varor. Vi kan uttrycka det så enkelt som att vid ransonering av hamstringsbara varor bör man vidta åtgärder för att motverka hamstring. Det har inte skett i detta fall, men det bör ske i framtiden.

Jag yrkar därför bifall till reservationen H.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Jag kan liksom de föregående talarna fatta mig mycket kort.

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Införande av driv-
medelsransonering*

Tisdagen den
21 maj 1974

Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.

Införande av driv-
medelsransonering

Det är en sak som man ändå inte kan komma ifrån i samband med sådana händelser som inträffade under Mellerstaösternkrisen, och det är att man måste förbereda lagstiftningen relativt tidigt. I andra sammanhang har ju den anmärkningen riktats mot regeringen, att den kommer för sent med propositioner och därmed försvarar riksdagsarbetet. Det var nödvändigt att i detta fall lägga fram förslag om att sätta allmänna förfogande- och ransoneringslagarna i tillämpning. På det sättet blev det en offentlighet kring frågan, och det kan kanske ha medverkat till vissa hamstringseffekter. I övrigt har det varit mycket svårt att skaffa sig en uppfattning om lagerläget vid den tidpunkt då detta inträffade.

Utskottsmajoritetens slutsats blir att man inte i efterklokhetens tecken vill yttra sig om skickligheten eller bristen på skicklighet i samband med handläggningen av dessa frågor. Det var nödvändigt för regeringen att vidta speciella åtgärder. Den uppmärksamhet som hela Mellerstaösternkrisen rönt i pressen, där man talade om förberedelser för ransoneringar också i andra länder, krisåtgärder osv., ledde nog till hamstringseffekter som man knappast genom ett mera skickligt uppträdande, såsom reservanternas här har sagt, hade kunnat undvika.

Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottsmajoritetens förslag.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Herr Svensson i Eskilstuna tycks förbise att möjlighet till inventering fanns utan att allmänna förfogandelagen trädde i kraft. Det kunde ha ägt rum omedelbart, och vad vi anmärker på är att så inte skedde.

Vi anmärker också på att regeringen tillkännagav datum för ransonerings ikraftträdande. Det är ju en direkt invit att hamstra.

Det var oskickligt, herr talman, och det bör inte upprepas.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Jag vet att den här frågan har varit föremål för omfattande debatter i kammaren i anslutning till Mellerstaösternkrisen. I den stämning som då rådde tyckte jag att riksdagen behandlade frågan mycket försiktigt och återhållsamt och man ville heller inte gärna utdela betyg på det sätt som herr Hernelius nu gjorde. I ett lugnare skede är det alltid lättare att vara efterklok och komma med svepande omdömen.

Jag tror att om vi på nytt räkar in i en sådan här svår situation kommer man att ta hänsyn till de erfarenheter som man gjorde under dessa speciella förhållanden. Det är självklart. Men jag anser inte att vi bör vara alltför hårda i våra omdömen. Det här var en ganska ovanlig situation som regeringen mötte.

Från konstitutionella synpunkter tycker jag alltså att anmärkningarna är obefogade.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Jag har faktiskt inte talat om *behovet* av ransonerung. Det är en helt annan fråga, och det var den riksdagen diskuterade tidigare. Vad jag har talat om är formerna för ikraftträdandet av ransonerungen.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Men det var ju ändå nödvändigt att göra dessa förberedelser, och jag tror att i det läge som då rådde påverkades hamstringen inte så mycket av formerna för handläggningen som av det faktiska läget och de förväntningar på ransonering som ändock måste finnas.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Hamstringen påverkades nog av att regeringen veckor i förväg talade om datum för ransoneringens ikraftträdande.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN yttrade:

Sedan alla under avsnittet Införande av drivmedelsransonering anmälda talare nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Tillkännagivandet av särskilda konjunkturstimulerande åtgärder.

Herr JONNERGÅRD (c):

Herr talman! Punkten 5 i konstitutionsutskottets betänkande och den därtill fogade reservationen gäller egentligen två saker, dels vad regeringen inte gjorde den 11 januari, dels vad regeringen gjorde den 30 januari. Årets finansplan var inte en sedvanlig finansplan. Den saknade nationalbudget och – framför allt – riktlinjer för den ekonomiska politiken och statsregleringen. I sin hemställan kunde finansministern tala endast om en allmän uppläggning, inte om allmänna riktlinjer som formuleringen brukar vara i finansplanerna. Det som regeringen alltså inte gjorde den 11 januari var att presentera för riksdagen riktlinjer för den ekonomiska politiken. Det som regeringen gjorde den 30 januari var att plötsligt i inledningen av remissdebatten presentera en proposition om ekonomisk-politiska åtgärder, innan den var beslutad av regeringen i vederbörlig ordning.

Utskottsmajoriteten har inte kunnat finna någon som helst anledning till invändning mot regeringens handläggning vid dessa punkter. Vi som står bakom reservationen finner handläggningen konstitutionellt otillfredsställande, särskilt i fråga om bristen på ekonomiska riktlinjer. Vi har velat bringa detta till riksdagens kännedom.

Majoriteten i utskottet motiverar sin ståndpunkt med att det hittills inte skulle finnas något uttryckligt stadgande om en finansplan med riktlinjer för den ekonomiska politiken, det skulle bara vara en praxis. Enligt den författningen, som gäller från nästa år, skall det i budgetpropositionen finnas en sådan finansplan och en nationalbudget. Detta har också utskottsmajoriteten understrukt.

Då är det för det första förvånande att utskottsmajoriteten nu godtar ett steg från praxis, som nästa år skulle direkt strida mot författningen. För det andra är det nog svårt att bestrida vad vi säger i reservationen, nämligen att en finansplan med ekonomiska riktlinjer förutsätts också i den gamla regeringsformen. Enligt 58 § i den gamla regeringsformen skall regeringen för riksdagen uppvisa statsverkets tillstånd i alla dess delar. Det är svårt att tänka sig att detta kan ske utan en finansplan med riktlinjer för den ekonomiska politiken och statsregleringen. Det står i

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Tillkännagivandet
av särskilda kon-
junkturstimule-
rande åtgärder*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Tillkännagivandet
av särskilda kon-
junkturstimule-
rande åtgärder*

34 § riksdagsordningen att det skall ske i samband med riksdagsöppnandet. Vidare har det i förarbetet till utskottsreformen förutsatts att en finansplan med just ekonomiska riktlinjer skall ingå i budgetpropositionen och tidigt varje riksdag behandlas av finansutskottet till grund för finansdebatten, så att riksdagen och fackutskotten tidigt får en samlad samhällsekonomisk och statsfinansiell överblick. Slutsatsen är att även på grundvalen av de gamla grundlagarna var regeringens brist på ekonomiska riktlinjer den 11 januari konstitutionellt otillfredsställande.

Naturligtvis är det alltid svårt att i början av januari bedöma den ekonomiska utvecklingen för en tid av ett och ett halvt år framöver. Vi är inte vana vid att finansministern tippar tolv eller tretton rätt. Naturligtvis är vi ense om att oljekrisen i år gjorde situationen särskilt osäker. Men klart stod att expansiva åtgärder måste till för de närmaste månaderna. Det greppet tog oppositionspartierna i sina motioner i januari, och deras bedömning stämde bra med den som finansutskottet sedan gjorde i mars. Det anmärkningsvärda är att regeringens ekonomiska politik den 11 januari för de närmaste månaderna bara var ett tomrum.

Till sist endast några få ord om det som hände den 30 januari.

Regeringen presenterade i remissdebatten sin ekonomisk-politiska proposition innan den var beslutad. Oppositionsledarna sade i remissdebatten att detta var brist på respekt för riksdagen.

Vi har i reservationen sagt att vi principiellt anser att regeringsförslag av större räckvidd bör vara beslutade av regeringen i vederbörlig ordning innan de offentliggörs. Detta är en viktig princip för den parlamentariska demokratin. Jag vill understryka detta, så att i fortsättningen ingen i sammanhanget behöver tänka på 1800-talets maktfördelningsläror.

Naturligtvis har regeringen rätt att i förväg tala om vad den tänker göra – i riksdagsdebatter och på presskonferenser. Det är regeringens utåtriktade information. Men jag har ett intryck av att det alltför ofta händer att viktiga regeringsförslag presenteras på ett par stencilblad, ibland långt innan de föreläggs riksdagen. Blir detta praxis är det knappast konstitutionellt tillfredsställande.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen på denna punkt.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Jag kan nöja mig med att instämma med herr Jonnergård.

Herr GADD (s):

Herr talman! Som herr Jonnergård redan har framhållit gäller reservationen i två frågor, dels den s. k. frånvaron av en finansplan och en nationalbudget i samband med årets statsverksproposition, dels regeringens tillvägagångssätt när den tillkännagav de konjunkturstimulerande åtgärderna.

I reservationen med beteckningen I påstås att det inte förelåg någon finansplan fogad till årets statsverksproposition. Kring detta påstående är reservationen skriven.

Det är inte ett korrekt påstående. Det förelåg en finansplan, låt vara

att den förelåg i stencilerat skick. Skulle jag returnera herr Hernelius eleganta turnering till herr Johansson i Trollhättan om att regeringen har regerat så länge att den börjar bli nonchalant, så skulle jag kunna säga att det är tydligt att vi har en opposition som varit i opposition lika länge.

Vad som saknades var nämligen inte en finansplan utan en finansplan med nationalbudget.

Man hänger upp kritiken på två paragrafer i nu gällande regeringsform, nämligen 58 och 59 §§. Dessa paragrafer har, kan man säga, sitt direkta ursprung i 1809 års regeringsform. Den teknik som vi i dag har – med en finansplan och en nationalbudget – är inte äldre än att den stammar från 1948. Först då började man i det här landet diskutera om vi skulle ha en finansplan och en nationalbudget. Jag tar mig friheten, herr talman, att citera direkt ur statsverkspropositionen från år 1948, bilaga 1 s. 11, där det heter:

”I den mån en sådan nationalbudget verkligen kan uppgöras med kännedom om förhållandena inom näringslivet och i den mån möjligheter föreligger att påverka dem” – förhållandena alltså -- ”är det tydligt att frågan om att uppnå samhällsekonomisk balans ryckes inom området för praktiskt handlande. I vårt land har arbetet börjat med att samla fakta om näringslivet, som så småningom kan leda till uppgörande av en sådan budget.”

Det skrev man 1948, 139 år efter det att de två nämnda paragraferna utformats. Att då hänvisa till dessa två paragrafer när man vill visa att regeringen konstitutionellt sett har brutit mot nu gällande grundlag är, herr Hernelius, litet ohistoriskt. Jag åberopar herr Hernelius, eftersom han och jag i grundlagssammanhang har diskuterat den historiska bakgrunden i konstitutionella frågor vid flera tillfällen tidigare.

Man kan med andra ord på formella grunder göra gällande att den reservation ”I” som bifogas konstitutionsutskottets betänkande nr 22 inte är korrekt, dels därför att det fanns en finansplan, fogad till årets statsverksproposition, dels därför att reservationen hänvisar till paragrafer som formulerades långt innan någon ens kommit att tänka i begreppen nationalbudget och finansplan.

Det hela blir emellertid litet intressantare och allvarligare när det i reservationen, i utskottsdiskussionen och nu i herr Jonnergårds inlägg hänvisas till den grundlag som kommer att träda i kraft från nyåret 1975. I den stadgas nämligen uttryckligen att det skall finnas en finansplan och en nationalbudget. Om man alltså med denna debatt – som ett slags introduktion till förhållanden framöver i tiden – vill hävda att det i fortsättningen finns någonting som formellt bestämmer hur finansplan och nationalbudget skall se ut, är det redan nu nödvändigt att resa invändningar. Vi har i Sverige i åtskilliga utredningar sedan 20 år tillbaka ständigt avvisat tankarna på att formellt reglera hur budgetprocessen och budgetpresentationen skall tillgå och se ut. Det gjorde man år 1954 i budgetträttskommitténs betänkande, det har man fortsatt göra i författningsutredningen, i grundlagberedningen och nu senast i budgetutredningen. I alla dessa utredningar har parlamentariskt tillsatta ledamöter från alla större partier funnits med. Skälet till avvisandet är att man inte vill försvåra strävandena efter en rationell ekonomisk politik i vårt land.

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Tillkännagivandet
av särskilda kon-
junkturstimule-
rande åtgärder*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Tillkännagivandet
av särskilda kon-
junkturstimule-
rande åtgärder*

Herr talman! Om man begrundar förslaget i reservationen I något tror jag att man blir förskräckt. Skulle riksdagen om någon timme genom lott eller misstag bifalla reservationen blir rimligen följden att i en situation där ingen ekonomisk expertis förmår göra en prognos så skall regeringen ändå vara tvungen att lämna riksdagen en sådan. Det är konsekvensen av reservationen I.

OECD, det organ som publicerar de internationella ekonomiska översikter som ligger till grund för konjunkturinstitutets analyser och också för riksdagens och dess finansutskotts arbete, anförde i december 1973 följande.

Det är klart att oljebristen kommer att ogynnsamt påverka produktionen under årets första månader.

Utöver detta, säger OECD, är emellertid varje prognos för den ekonomiska utvecklingen inom OECD -- eller inom ett enskilt land -- inte meningsfullare än de antaganden om tillgången på olja på vilka de måste byggas.

Sådana antaganden skulle vara helt godtyckliga och kräver lika mycket politiska bedömningar som ekonomiska, varför inte de gjorts här, anför OECD.

Men regeringen borde i alla fall enligt herr Jonnergård och andra talare ha gjort en prognos. Skall det fattas ett beslut här som blir prioriterande för hur riksdagen och regeringen skall agera framåt i tiden, måste ju tolkningen vara den, att om vi åter skulle få uppleva en situation då vi exempelvis inte med säkerhet vet huruvida Sverige får tillräcklig införsel av olja eller om över huvud taget strategiskt viktiga råvaror eller viktiga hel- och halvfabrikat kan levereras in till landet under den tid som budgeten gäller, så skall regeringen ändå göra en prognos och en bedömning av ekonomins utveckling. För att uttrycka sig rakt och på enkel svenska skulle ett sådant beslut innebära -- om man alltså följer reservationen -- att man faktiskt ber regeringen att spela bluff med riksdagen. Inget sakunderlag föreligger, men regeringen skall ändå komma med en bedömning!

Jag tror inte att det är någonting som vare sig riksdagens oppositionspartier eller riksdagens enskilda ledamöter skall önska sig. Jag har den uppfattningen -- och även utskottsmajoriteten ger uttryck för samma uppfattning i sin skrivning -- att regeringen helt riktigt bedömde situationen när den sade: I det här läget kan vi inte framlägga en prognos, men så fort de faktiska förhållandena blir sådana att det går att göra en framtidsbedömning, återkommer vi till riksdagen med förslag om erforderliga åtgärder. Detta var rent spel med riksdagen, och det skall vi önska att varje regering också i fortsättningen strävar efter.

Av dessa skäl yrkar jag, herr talman, bifall till punkten 5 i konstitutionsutskottets betänkande nr 22 i vad gäller regeringens presentation av en finansplan utan någon preliminär nationalbudget. -- Vi har nu fått en definitiv nationalbudget i samband med den reviderade finansplanen.

Den andra frågan gäller regeringens sätt att tillkännage proposition nr 25, som gäller särskilda konjunkturstimulerande åtgärder. När konjunkturinstitutet på basis av nya bedömningar av ekonomins utveckling kunde

presentera troliga räkneexempel och när avtalsuppgörelsen var -- om inte formellt, så dock praktiskt -- i hamn valde regeringen att inför riksdagen omedelbart presentera sin syn på ekonomin. Regeringen hade kunnat välja att tåga still i den allmänpolitiska debattens början och tagit förslaget i en konselj och sedan låtit riksdagen och dess enskilda ledamöter få kännedom om innehållet genom massmedia. Nu valde regeringen i stället att så fort det gick tillkännage sin politik inför riksdagen.

Det handlandet, herr talman, tycker jag är efterföljansvärt, och jag yrkar därför bifall också i det avsnittet, nr 5, som gäller regeringens sätt att tillkännage förslaget till de konjunkturstimulerande åtgärderna.

Herr JONNERGÅRD (c):

Herr talman! Ja, herr Gadd, det förelåg en finansplan. Vi vet ju alla att vi fick den blå boken med titeln Finansplan.

Men det var inte en sedvanlig finansplan. Den saknade sålunda de ekonomiska riktlinjerna för statsregleringen och budgetpolitiken -- de riktlinjer som enligt gällande författning för utskotten skall föreligga, så att finansutskottet kan börja arbeta tidigt.

Naturligtvis var det en mycket svår situation för regeringen att bedöma utvecklingen under oljekrisen; det har jag heller aldrig bestridit, utan jag underströk det tvärtom. Om regeringen den 11 januari 1975 skulle göra som den gjorde den 11 januari 1974 skulle herr Gadd absolut inte kunna säga att det var konstitutionellt otadligt. Då tvingas regeringen lägga fram finansplan och nationalbudget. Det är alltså egendomligt att utskottsmajoriteten accepterar ett avsteg från den praxis som nästa år klarare uttrycks i vår grundlagstext. Men jag håller också fast vid att den gamla grundlagen har samma krav när det i 58 § regeringsformen står: "Konungen låte ärligen för riksdagen uppvisa statsverkets tillstånd i alla dess delar, till inkomster och utgifter, fordringar och skulder." Hur skall detta kunna göras utan att det sker ungefär på det sätt som är vanligt -- genom ekonomiska riktlinjer i en sedvanlig finansplan?

Sedan beträffande den 30 januari. Jag har sagt att vi inte kan föreskriva några speciella former för regeringens presentation av sina förslag -- det kan naturligtvis göras på olika sätt. Men vad jag reagerar mot är om det skulle bli en praxis att regeringsförslagen presenteras på presskonferenser eller kanske under riksdagsdebatter i konkreta linjer, innan de i vederbörlig ordning är beslutade av regeringen. Och, herr Gadd, om en regering skulle ta till vana -- eller låt mig säga ovana -- att regelmässigt presentera sina propositioner på t. ex. presskonferenser en tid innan de lämnas till riksdagen, skulle då herr Gadd finna det vara i sin fulla konstitutionella ordning?

Herr GADD (s):

Herr talman! Jag bara konstaterar att herr Jonnergård nu säger att det fanns en finansplan. Men i reservationen som herr Jonnergård har skrivit under står det att det inte fanns någon finansplan. Det är i alla fall ett resultat som vi har uppnått med vårt meningsutbyte.

Så till frågan om hur vi skulle ställa oss om samma sak skulle upprepas

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Tillkännagivandet
av särskilda kon-
junkturstimule-
rande åtgärder*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Tillkännagivandet
av särskilda kon-
junkturstimule-
rande åtgärder*

den 11 januari 1975. Jag utgår från att den regering som då sitter håller fast vid den teknik som regeringen i år visade upp, nämligen att inte spela poker med Sveriges riksdag. Så fort den har en möjlighet att med ett faktiskt underlag redogöra för vilken politik den önskar föra skall den göra det, inte tidigare.

Som kommentar till frågan om sättet att tillkänna propositionen 25 vill jag säga följande. Olof Palme valde att i talarstolen i Sveriges riksdag redogöra för regeringsförslaget så fort det förelåg. Alternativet hade varit att inte säga någonting under den allmänpolitiska debatten och ta beslutet i konselj fredagen den 1 februari. Då hade riksdagens ledamöter fått kännedom om den propositionen via pressen. Nu hade riksdagens ledamöter kännedom om den så fort den förelåg. Det anser jag faktiskt personligen vara ett föredömligt handlande i den rådande situationen.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Om det var en finansplan eller inte kan man diskutera – den var i varje fall ofullbordad. Om den var så ofullbordad att den kanske inte förtjänade namnet finansplan är svårt att bedöma. Den kan också anses vara så bristfällig att den inte är värd namnet. Inte ens under krigstiden torde det ha förekommit att så bristfälliga finansplaner lades fram i riksdagen.

Herr Gadd är måttlös i sina överdrifter. Varje underlag skulle saknas för en finansplan till följd av oljekrisen, säger han. Det är ett helt orimligt resonemang. Vi är lyckligtvis inte till den grad beroende av olja i det här landet att hela vår finansplan skulle falla på en bedömning av oljekrisen med några tiotal procent upp eller ner i fråga om konsumtion.

Herr Gadd säger också att vi inte hade fått siffrorna från OECD. Det är riktigt, men vi är inte så beroende av OECD:s siffror att vi fördenskull inte kan göra en egen finansplan.

Majoritetens uttalande att det är självklart att regeringen alltid skall ha rätt att avgöra i vilket sammanhang den vill redovisa sin politik är rätt uppseendeväckande. Regeringen har dock att följa konstitutionen, och den konstitution som nu gäller anvisar för beslut konselj. När det gäller så stora ärenden som detta hade konselj bort hållas innan ärendet presenterades för riksdagen. Det är inte så som herr Gadd säger att man har att välja mellan att först gå till konselj och sedan till pressen eller att gå till riksdagen direkt. Man kan ha en konselj före riksdagens behandling. Det behöver inte bli någon tidspillan – om den goda viljan finns, herr Gadd!

Herr JONNERGÅRD (c):

Herr talman! Jag måste tyvärr göra herr Gadd besviken när det gäller att han skulle ha upplyst mig om att det fanns en finansplan. Redan i mitt första anförande innan herr Gadd hade sagt någonting klargjorde jag att det fanns en sådan.

Debatten har dragit långt ut på tiden. Men jag är inte nöjd med det svar jag inte har fått från herr Gadd.

Beträffande terminologidiskussionen om begreppet finansplan kan herr Gadd läsa i reservationen vad vi menar med finansplan. Det är

specificerat där: ”— — — dvs. en sammanfattande redogörelse för budgetförslaget och analys av det ekonomiska läget — — —”. Någon sådan redogörelse och analys lämnades inte.

Det besked herr Gadd vill ha, finner han alltså i reservationen om han bara läser den.

Herr GADD (s):

Herr talman! För herr Hernelius vill jag bara än en gång upprepa att den internationella ekonomiska expertisen gjorde den bedömningen att det inte gick att förutsäga hur ekonomin skulle utvecklas. Herr Hernelius säger därmed att det var möjligt. Om båda dessa påståenden är sanna skulle det innebära en rekommendation till regeringen att när OECD inte kan göra prognoser skall regeringen gå till herr Hernelius. Det är kanske onödigt att ge regeringen något råd i denna fråga, men jag vill i riksdagens protokoll ändå få infört att det är bäst att hålla sig till OECD.

Herr Jonnergård sade att han redan före mitt inlägg visste att det förelåg en finansplan. Då var det synd att herr Jonnergård inte visste det innan han skrev på reservationen.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Det är en viss skillnad på att göra en finansplan för OECD och för Sverige. Det är inte helt sammanfallande områden, herr Gadd. Jag har svårt att se kombinationen. Så beroende av OECD är vi faktiskt inte i dag.

Jag vill tillägga att i motioner från moderaterna redan under hösten bad vi regeringen att framlägga en plan rörande oljekrisen och dess verkningar.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN yttrade:

Sedan de under avsnittet Tillkännagivandet av särskilda konjunkturstimulerande åtgärder anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Befrielse från aktievinstbeskattning.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Frågan om befrielse från aktievinstbeskattning har riksdagen diskuterat vid flera tillfällen både i dechargesammanhang och i andra sammanhang. Den gäller ju skattebestämmelser som ger regeringen rätt att efter särskild ansökan ge fusionerande företag befrielse från skyldigheten att erlagga realisationsvinstskatt för försålda aktier. Det är en betydande förmån som på det viset ligger i regeringens hand att ge åt enskilda aktieägare, och det är naturligt att det finns ett allmänt intresse för att se hur regeringen använder denna maktbefogenhet.

Dessvärre är både ansökningshandlingarna om skattebefrielse och det diarium i vilket handlingarna förs hemliga. Jag har svårt att förstå mig på detta hemligstämplande, och jag har också litet svårt att lista ut på vilka grunder en del får skattebefrielse och andra inte får det.

Det har i dessa diskussioner varit en stående fråga till finansministern

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Befrielse från aktie-
vinstbeskattning*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Befrielse från aktie-
vinstbeskattning*

vad det är för en praxis som tillämpas. I och för sig hade det varit värdefullt att få finansministerns synpunkter på det här området, om han hade varit intresserad av att ge oss dem. Denna fråga hänger ju samman med hela problemet om offentlig redovisning av aktieaffärer. Bankinspektionens påpekande till företagsledarna om de nackdelar som är förenade med s. k. insidespekulation kunde ju ha kompletterats med en begäran om insyn i de aktieaffärer som görs även i finansdepartementet. Också där finns ju motsvarande möjligheter till insidespekulation.

Jag har emellertid, herr talman, en känsla av att inställningen i sakfrågan är på väg att ändras. Man blir i riksdagen mer och mer tveksam till att finansministern skall ha den här rätten att skönmässigt pröva om aktieägarna skall få befrielse från realisationsvinstskatt eller ej. Eftersom jag tror att själva sakfrågan snart kommer att få en lösning, som innebär att dessa ärenden inte längre kommer att ligga i finansministerns hand, tycker jag att det är tillräckligt med det korta påpekande som finns i reservationen J.

Mot den bakgrunden har jag nu inte heller något yrkande.

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Har herr Molin aldrig funderat över att det kan ligga en motsättning i att å ena sidan ge regeringen vidsträckta dispensbefogenheter och å andra sidan kräva, som man gör i reservationen, en helt enhetlig praxis vid regeringens prövning? Det är uppenbarligen så att om det går att reglera skattebefrielse efter helt enhetliga principer behövs det inte någon dispensgivning, utan då kan man i stället utforma lagen så att man slipper ge dispens.

När den här nya lagen togs 1966 framhöll bevilningsutskottet att det är svårt att i en författningstext ange de fall där en aktieförsäljning bör undantas från beskattning. Därför fick regeringen också rätt att befria från skatt, om skatten kan antas hindra strukturrationalisering som är önskvärd från allmän synpunkt.

Jag vill här konstatera att regeringen inte på något sätt har överträtt de befogenheter som riksdagen har lämnat den. Det har skett en förändring i regeringens praxis på senare år, som konstitutionsutskottet redovisade förra året. Det är helt i sin ordning. 1966 sade bevilningsutskottet att prövningen av dispensfallen borde vara så liberal som möjligt. 1972 hade skatteutskottet en skrivning om att stor restriktivitet bör iakttas i de fall där aktierna betalas kontant. Det har skett en skärpning av praxis, och de principer som vägleder regeringens prövning har redovisats i konstitutionsutskottets betänkande. Är det så att herr Molin inte är nöjd med de principerna eller vill ha ytterligare preciseringar, står olika möjligheter till buds. Man kan naturligtvis interpellera finansministern om man vill ha preciseringar på vilka principer som vägleder. Man kan väcka en motion som lämnas till skatteutskottet. Det har centerpartiet gjort i år, och även om den motionen avslagits av riksdagen så är detta den konstruktiva metoden att påverka dispensgivningen -- knappast de metoder som används i reservationen.

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.**Befrielse från aktie-
vinstbeskattning*

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Jag är väl medveten om att det är svårt att förena den vidsträckta befogenheten för finansministern på det här området med en enhetlig praxis för insyn. Det var därför jag sade att mina förhoppningar nu står till att man skall göra en ändring i lagstiftningen. Jag läste skatteutskottets betänkande över den centermotion, som herr Bergqvist just nämnde, på det viset att skatteutskottet också menade att tiden var mogen att se över den här bestämmelsen. I avvaktan på den översynen har jag inte några ytterligare krav i dag, men skulle den leda till att finansministern får behålla sin diskretionära befogenhet skall jag verkligen ta vara på herr Bergqvists förslag att fråga finansministern direkt.

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Jag upplever det litet så att folkpartiet har hamnat i fel forum när man aktualiserat den här frågan i konstitutionsutskottet. Till att börja med, ansåg man uppenbarligen från liberalt håll, var praxis på tok för liberal. Sedan skärptes praxis och nu säger man någonting i reservationen om att familjeföretagen har fått minskade möjligheter. Jag tycker mig där skymta att man beklagar att departementet tagit intryck av skatteutskottets önskan om restriktivitet år 1972. Det är egentligen inställningen i sakfrågan som hela tiden ligger bakom folkpartiets agerande. Därför tycker jag det hade varit riktigare att man gått direkt på sakfrågan, som centerpartiet faktiskt har gjort.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Vår utgångspunkt har varit att detta är ett område där finansministern har ett stort inflytande och där allmänhetens insyn är mycket begränsad. Vår utgångspunkt förra året var att vi ville ha en bättre insyn i finansdepartementets handläggning av de här frågorna. Detta är ändå mycket känsliga avgöranden, som påverkar aktiekurserna i mycket betydande utsträckning. Om denna befogenhet skall ligga kvar hos finansministern, vilket jag hoppas den inte skall göra, tycker jag att det är ett minimikrav att man skall få en förbättrad insyn. Då kan jag skicka tillbaka frågan till Jan Bergqvist: Om den här befogenheten skall ligga kvar hos finansministern, är herr Bergqvist då beredd att ge en förbättrad insyn för allmänheten i dessa avgöranden i finansdepartementet?

Herr BERGQVIST (s):

Herr talman! Det är uppenbarligen så att den helt enhetliga praxis som herr Molin efterlyser icke är möjlig att genomföra inom ramen för dispensgivningen. Själva tanken med dispensgivning är att man skall ta hänsyn till de mycket starkt skiftande omständigheterna från fall till fall. De varierar från region till region, från bransch till bransch, från företag till företag och det går alltså inte att driva kravet på helt enhetlig praxis mycket hårt samtidigt som man är villig att ge dispens från den. Den motsättningen kan man inte lösa upp på det sätt som har aktualiserats från konservativt--liberalt håll i konstitutionsutskottet utan det måste bli en sakdiskussion. Därför vidhåller jag att man här har agerat i onödan i konstitutionella sammanhang i en fråga som man upplever som besvärande från saksynpunkt.

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
tövning m. m.*

*Remisser till
lagrådet*

Herr ANDRE VICE TALMANNEN anförde:

Sedan samtliga under avsnittet Befrielse från aktievinstbeskattning anmälda talare nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Remisser till lagrådet.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! I den här frågan finns ingen reservation utan endast ett särskilt yttrande, och jag skall fördenskull fatta mig kort.

Syftet med lagrådsgranskningen har varit och är – i den mån den fortfarande förekommer – att de lagförslag som framställs i propositioner skall ha varit särskilt granskade av ett från regeringen fristående organ med hög juridisk expertis. Granskningen skall vara en extra garanti för att det lagförslag som kommer till riksdagen är ett från rättslig och formell synpunkt fullödigt aktstycke.

De bestämmelser som tidigare stadgade obligatorisk lagrådsgranskning för samtliga lagstiftningsområden avskaffades 1971. Motiveringen var närmast att de gällande reglerna dels var alltför rigorösa, eftersom de stadgade att alla lagändringar – hur obetydliga de än var – inom de angivna områdena skulle underställas lagrådet, dels lämnade betydelsefulla lagstiftningsområden utanför den obligatoriska lagrådsgranskningen.

Tanken var att lagrådet skulle kunna användas mer flexibelt. Granskningen skulle kunna gälla betydelsefulla och omfattande lagförslag, oavsett inom vilket område de föll, medan mindre ingripande förslag kunde gå till riksdagen direkt utan omgång över lagrådet. Det kunde förefalla som en i och för sig vettig och smidig ordning. Erfarenheterna, sådana de redovisas i konstitutionsutskottets betänkanden år från år, visar dock att denna grundtanke inte upprätthållits i praktiken. Antalet remisser har sjunkit mycket kraftigt. 1973 gick endast 13 lagförslag till lagrådet; granskningen tycks således närmast vara på väg att avskaffas. Urvalet av de förslag som går till lagrådet tycks heller inte följa några fasta kriterier. Det är tydligen tillfälligheter eller den brådska med vilken lagförslaget bedöms böra behandlas som avgör om förslaget skall granskas eller ej.

Eftersom lagrådsgranskningen är värdefull dels ur rättsliga aspekter, dels för riksdagens ställningstagande till lagförslagen, är den angivna utvecklingen enligt min mening olycklig. Vi föreslog redan vid behandlingen av grundlagsförslaget 1973 att lagrådsgranskningen igen skulle göras i huvudsak obligatorisk. De erfarenheter som därefter vunnits understryker ytterligare att detta var en riktig ståndpunkt som det finns anledning att vidhålla när det åter blir möjligt att aktualisera frågan, dvs. när den nya regeringsformen träder i kraft.

Fru JACOBSSON (m):

Herr talman! Sedan 1971 har Kungl. Maj:t att bestämma från fall till fall om ett lagförslag skall sändas till lagrådet på remiss. Denna fakultativa lagrådsgranskning regleras i nu gällande RF 21 §, där det står att lagrådet skall yttra sig över de förslag till stiftanden, upphävanden, ändring eller förklaring av lagar eller författningar beträffande vilka Kungl. Maj:t hemställer om yttranden.

Konstitutionsutskottet har granskat omfattningen och inriktningen av lagrådsremisserna. Med hänvisning till två motioner angående utvidgning av lagrådsgranskningen har konstitutionsutskottet inte velat föregripa höstens behandling av motionerna och därför underlåtit att kommentera redovisningen av praxis.

Herr talman! Jag har i detta fall en annan mening, och jag har gått upp i talarstolen därför att jag anser det befogat att fästa kammarens uppmärksamhet på denna praxis.

Enligt RF 21 § skall såsom ledamöter i ett lagråd tjänstgöra tre justitieråd och ett regeringsråd. Lagrådet består av vår högsta juridiska expertis, vilken förutsätts stå fri från politiska hänsynstaganden. Dess sakkunskap och politiska oberoende garanterar rättssäkerheten i lagstiftningsarbetet.

Vad har då konstitutionsutskottets granskning av 1973 års lagrådsremisser visat? 1970 remitterades ett 60-tal propositioner till lagrådet, 1971 ett 30-tal, 1972 femton och 1973, det nuvarande granskningsåret, endast tretton propositioner.

Ser man lagrådsgranskningen som en kvalitets- och rättssäkerhetsgaranti måste man reagera mot denna kraftiga nedgång av antalet lagrådsremisser. Det ligger i farans riktning att en nedskärning av lagrådets arbete leder till en kvalitetsförsämring av vår lagstiftning.

Vad beror nedgången av antalet remisser på? Hur motsvarar praxis vid remitteringen syftet med införandet av en fakultativ lagrådsgranskning? Har regeringen följt upp uttalanden i förarbeten och i riksdagsdebatter?

Med en fakultativ lagrådsgranskning ville man åstadkomma både en minskning och en vidgning av remissverksamheten. Bakgrunden till minskningen är följande:

Den obligatoriska lagrådsgranskningen före 1971 innebar att alla lagförslag inom vissa angivna områden skulle remitteras. Det gällde exempelvis allmän civil- och kriminallag, kriminallag för krigsmakten, kyrkolag och lag om svenskt medborgarskap. Genom denna ordning kom även rätt obetydliga lagändringar inom de angivna områdena att belasta lagrådets verksamhet. Genom att gå över till fakultativ lagrådsgranskning ville man ge regeringen möjlighet att inte remittera mindre viktiga lagförslag och ändringar. En praxis i linje härmed kan ha givit utslag i statistiken med *färre* antal ärenden.

Den vidgning man avsåg var följande:

Av förarbetena framgår klart att man ville vidga området för lagrådets verksamhet till förut oprövade områden. Såväl författningsutredningen och remissyttrandena över utredningens förslag som majoriteten av ledamöter i 1973 års riksdagsdebatt om författningsförslaget betonade värdet av att utsträcka lagrådsgranskningen utanför det obligatoriska området. En praxis i linje härmed borde ha givit utslag i statistiken med ett *större* antal ärenden.

Då man nu gått in för den fakultativa lagrådsgranskningen och tagit bort begränsningen till vissa områden, uppstår ett behov av ett kriterium för att avgöra vilka ärenden som bör remitteras. Ett sådant kriterium ger sig av sig självt. Avgörande för lagrådsremittering bör vara om ett förslag innehåller juridiskt komplicerade frågor, vilket också framhållits av

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Remisser till
lagrådet*

konstitutionsutskottet i dess betänkande nr 20 år 1970.

Hur ser nu konstitutionsutskottets redovisning av lagrådsremisserna ut? Enligt min mening är den ofullständig från en synpunkt. På s. 239 i konstitutionsutskottets betänkande finns en tabell över de tretton granskade ärendena. Det kan nämnas att enligt en notis nederst på s. 239 har i samtliga fall lagrådets yttrande föranlett ändringar i de ursprungliga förslagen. På s. 240 finns det en tabell över ärenden, som enligt de gamla reglerna om obligatorisk lagrådsgranskning skulle ha remitterats. Men det saknas någonting: nämligen en förteckning över ärenden utanför det tidigare obligatoriska området, ärenden som angått juridiska frågor och likväl inte remitterats. Det gäller alltså vad man kallat de förut oprövade områden där den fakultativa granskningen nu skulle ge anledning till lagrådsgranskning. Det låga totala antalet granskade ärenden under hela året, tretton stycken, ger anledning anta att det funnits tveksamma fall inom de tidigare oprövade områdena som fallit utanför. Men det har vi ingen uppgift på i tabellerna på s. 239 och 240.

Jag vill därför poängtera att tabellen på s. 240 – i bilaga 9 till betänkandet – inte ger en fullständig och uttömmande bild av ärenden som kunnat bli men inte blivit remitterade till lagrådet av regeringen. Jag har inte till i dag gjort några egna forskningar för att få fram de av mig efterlysta lagstiftningsärendena, och svårigheter av praktisk art finns säkert, om man vill kartlägga dessa. Därför kan jag inte här i dag bestämt påstå att det under 1973 funnits lagstiftningsärenden utanför det tidigare obligatoriska området som borde ha remitterats till lagrådet. Jag kan bara med anledning av det låga antalet lagrådsremisser peka på en oroväckande tendens att minska lagrådets inflytande över lagstiftningsarbetet.

Som ytterligare stöd för detta påstående vill jag framhålla två lagstiftningsprodukter från detta år, alltså 1974, som innehåller juridiskt komplicerade frågor inom väsentliga områden av samhällslivet och som trots detta inte remitterats till lagrådet för yttrande. Jag syftar dels på abortlagen, som kommer på riksdagens bord i nästa vecka, dels på propositionen 1974:77 angående rättegången i arbetstvister, som kommer upp i kammaren till hösten. För att ge litet kött på benen skall jag specificera vad det är jag menar skulle ha föranlett en lagrådsgranskning.

De juridiska frågor som lagrådet enligt min mening borde ha tagit upp till granskning i abortlagen är bl.a. frågan om sjukvårdspersonalens juridiska skyldigheter, när ett barn/foster visar sig vara vid liv efter aborten och frågan om arvsrättsliga synpunkter på den situationen att ett barn/foster efter abort lever en viss kortare tid. När det gäller rättegången i arbetstvister borde frågan om vilket material som arbetsdomstolen skall lägga till grund för dom ha föranlett lagrådsremiss. Eftersom jag är processualist i det civila, har jag reagerat starkt mot att man har föreslagit en ordning med ett betydligt vidare material som grund för dom vid arbetsdomstolen än vi har enligt nu gällande regler för allmänna domstolar.

Dessa två lagförslag -- förslaget om abortlag och förslaget om rättegång i arbetstvister – vill alltså regeringen att riksdagen skall ta ställning till utan den ledning som ett yttrande av lagrådet kunnat ge. Exempelen ger anledning att fundera över vilka principer regeringen

egentligen följer då den beslutar om lagrådsremiss.

Sedan är det en annan sak. Det finns ett ordinarie lagråd. Från april 1968 till oktober 1969 arbetade dessutom två extra lagråd, andra och tredje lagrådet. Därefter, alltså från oktober 1969, t. o. m. 1973 var förordnat endast ett extra lagråd, som gick under benämningen andra lagrådet. I höstas gav regeringen inte något nytt förordnande till ledamöterna i andra lagrådet, vilka faktiskt var utsedda av högsta domstolen och regeringsrätten. Då förordnandet uteblev fick dessa ledamöter återgå till tjänstgöringen i respektive domstolar.

Man kan ställa frågan om indragningen av andra lagrådet är tänkt att vara tillfällig eller avsedd att vara permanent. Det bör ju inte vara så att regeringen genom indragningen av andra lagrådet konstruerat ett skäl för en viss policy. Det bör inte vara så att regeringen i framtiden hänvisar till en stor arbetsbelastning på det enda kvarstående lagrådet och låter detta motivera en restriktiv praxis vid beslut om remisser. Det finns all anledning att slå vakt om lagrådets verksamhet. Det är viktigt att redan nu peka på att det finns tendenser hos regeringen till en stark nedskärning av lagrådets granskning med ty åtföljande kvalitetsförsämring av lagstiftningen.

Den diskussion som förebådats till hösten med anledning av de moderata motionerna om en vidgning av granskningsområdet för lagrådet hälsar jag därför med tillfredsställelse och hoppas kunna återkomma i denna.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Som redan nämnts kommer dessa frågor att bli föremål för diskussion till hösten med anledning av de två motioner som fru Jacobsson nyss nämnde. Därför skall jag inte gå in i sakfrågan i dag. När denna diskussion skall föras tror jag emellertid att det är önskvärt att vi utgår ifrån den ordning som kommer att gälla från den 1 januari 1975.

Enligt den nya regeringsformens 8 kap. 18 § skall för att avge yttrande till regeringen över lagförslag finnas ett lagråd vari ingår domare i högsta domstolen och regeringsrätten. Sedan kommer det intressanta: även riksdagsutskott får inhämta yttrande från lagrådet enligt vad som närmare angives i riksdagsordningen. Det är onödigt att erinra mina lagkunniga meddebattörer om de regler som finns i riksdagsordningen. När en tredjedel av utskotts ledamöter begär att sådant yttrande skall inhämtas, skall det finnas särskilda skäl för avslag.

Låt mig få tillägga att det finns uppenbara svårigheter att göra upp tabeller över de lagstiftningsärenden som ligger utanför det gamla lagstiftningsområdet och som på grund av ärendenas komplicerade natur skulle kunna föras till lagrådet för yttrande. Ett sådant urval blir lätt subjektivt. Det är möjligt att någon annan än fru Jacobsson skulle ha pekat på andra lagar än de två som hon tog fram.

När det gäller kvalitetsförsämringen, som det ofta talas om i detta sammanhang, vill jag framhålla att det har skett en förstärkning av den juridiska sakkunskapen både inom departementen och i riksdagen.

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Remisser till
lagrådet*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Remisser till
lagrådet*

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag delar naturligtvis utskottsordförandens uppfattning att vi får tillfälle att mera ingående diskutera denna fråga till hösten när de nämnda motionerna kommer upp.

Utskottets ordförande erinrade om bestämmelserna i den nya grundlagen, som bl. a. gör det möjligt för ett utskott att remittera ett lagförslag "i efterhand" till lagrådet. Jag tycker att det är värdefullt att den möjligheten har öppnats, men det hindrar inte att det nog ändå är bäst om lagrådets yttrande föreligger redan när propositionen framläggs i riksdagen, detta dels därför att det kan bli besvärligt för utskottet att hinna med sina arbetsuppgifter om lagrådsremisserna tar lång tid, dels med tanke på att det enligt de nya bestämmelserna ändå ytterst är majoriteten i utskottet som bestämmer huruvida lagrådet skall höras eller ej.

Fru JACOBSSON (m):

Herr talman! Herr Fiskesjö har delvis föregripit mig i sin replik, men jag vill ytterligare framhålla att det är väsentligt vid vilken tidpunkt ett lagförslag remitteras. Om remissen kommer från regeringen, genomförs lagrådsbehandlingen på en tidig punkt i lagstiftningsarbetet. Om man däremot skall vänta så länge med remissen att proposition först hunnit framläggas och ärendet sedan hänskjutits till utskottsbehandling, sker lagrådsgranskningen vid en betydligt senare tidpunkt än normalt.

Det är vidare alldeles uppenbart, och det framhölls också klart av herr Fiskesjö, att 10 § andra stycket i den riksdagsordning som kommer att träda i kraft 1975 är en kautschukparagraf. Även om en minoritet har möjlighet att påfordra lagrådsgranskning, kan majoriteten vägra en sådan under åberopande av att härmed skulle vara förenat ett dröjsmål i ärendets behandling som skulle leda till avsevärt men.

I detta sammanhang vill jag återigen erinra om den nya situation som föreligger i och med att endast ett lagråd är i funktion. I denna situation är det fara för att en utskottsmajoritet skall finna arbetsbelastningen på detta enda lagråd vara så stor att en remiss från utskottet skulle medföra ett dröjsmål med ärendets behandling. Enligt min mening kan alltså en remiss från utskottet inte på något sätt ersätta en remiss från regeringen.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Det blir ju rika tillfällen för oss att diskutera detta både i utskottet och i kammaren till hösten. Då får vi också möjligheter att samtala med varandra om det problem som uppstår, om man skulle ha en obligatorisk lagrådsgranskning, nämligen på vilka områden en sådan skulle genomföras. För såvitt jag fattat både herr Fiskesjö och fru Jacobsson rätt råder det enighet om att en lagrådsgranskning inte kan genomföras på hela lagstiftningsfältet.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag vill bara helt kort erinra om att vi i samband med behandlingen av den nya grundlagen hade avgivit en reservation, där vi klart angav att vissa mindre ingripande lagändringar kunde undantas från

lagrådsgranskning. Likaså undantog vi av speciella skäl skatteförfattningar.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Får jag då kort erinra om att det ju är oerhört svårt att skilja mellan vad som är mindre betydelsefulla och vad som är mera betydelsefulla lagparagrafer. På den punkten lär det bli många tillfällen till sammandrabbningar mellan oss.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN yttrade:

Sedan alla under avsnittet Remisser till lagrådet anmälda talare nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t.

Herr JONNERGÅRD (c):

Herr talman! Jag ämnar behandla frågan om lantbruksrepresentanterna. Under jordbrukshuvudtiteln 1973 redovisades att vi hade lantbruksrepresentanter placerade i Bonn, Bryssel och Washington. Under årets jordbrukshuvudtitel meddelas att våra lantbruksrepresentanter nu är placerade i Bryssel, Moskva, Nairobi och Washington. Den nya posten i Moskva är helt i överensstämmelse med fjolårets riksdagsbeslut. Men bakom indragningen i Bonn och nybesättningen i Nairobi fanns inget riksdagsbeslut.

Utskottsmajoriteten säger i en lakonisk skrivning att granskningen gett vid handen att riksdagens beslut tillbörligen beaktats.

Fjolårets riksdag beslutade om förstärkning av vår utlandsrepresentation på jordbruksområdet med en representant som skulle följa utvecklingen i Östeuropa. Moskva gavs förtur som placeringsort, och 250 000 kronor anvisades för den nya befattningen. I denna del har regeringen alltså som jag sade följt riksdagens beslut.

Men fjolårets riksdag uttalade också att lantbruksbevakningen i Bonn alltjämt fyllde ett angeläget ändamål. Denna befattning inskränkte regeringen till att gälla två månader om året. I år redovisas den inte alls i jordbrukshuvudtiteln.

Riksdagen uttalade förra året liksom tidigare angelägenheten av att i ökad utsträckning följa den internationella utvecklingen på miljövårdens område. Det var ett önskemål för framtiden men inget riksdagsbeslut om någon ny befattning. I en reservation i jordbruksutskottets betänkande nämndes i förbigående att det kunde vara lämpligt att placera en särskild representant i Nairobi i anslutning till FN:s miljövårdssekretariat. Men denna fråga hade inte behandlats av jordbruksutskottet. Det fanns inget förslag om det. Reservationen avslogs av riksdagen. Sedan inrättade regeringen miljövårdsrepresentationen i Nairobi och finansierade den uppenbarligen i huvudsak med vad som kunde sparas på inskränkningen i Bonn. I dessa delar är regeringens åtgärder alltså inte i överensstämmelse med vad 1973 års riksdag beslutade och uttalade.

Nu kan vi efteråt konstatera att från jordbruks- och miljösynpunkt har ingen större skada skett. Årets riksdag har för en tid sedan godtagit de omdispositioner regeringen gjorde. I realiteten var detta riksdagsbeslut

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Riksdagens
skrivelser till
Kungl. Maj:t*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Riksdagens
skrivelser till
Kungl. Maj:t*

enhälligt. Miljövårdsrepresentationen i Nairobi är naturligtvis angelägen, och de uppgifter som avsågs för bevakningen i Bonn kan skötas från Bryssel, anser man.

Men konstitutionsutskottets granskning bör ju – vilket har understruktits tidigare i debatten från denna plats – inte vara politisk. Den bör gälla regeringens administrativa åtgärder. Och då kvarstår att omdispositionerna inte skett i konstitutionellt riktig ordning. Om nya bedömningsgrunder motiverade ändring av riksdagsbeslutet 1973, skulle regeringen ha inhämtat riksdagens medgivande innan omdispositionerna skedde.

Jag vet inte vad utskottsmajoriteten avser med att regeringen tillbörligen beaktat riksdagsbeslutet. Det kan ju inte få innebära att regeringen inte skulle behöva följa riksdagens beslut. Detta skulle stämma dåligt med de krav vi måste ställa på en regering i en parlamentarisk demokrati. I vår nya regeringsform fastslås t. ex. att statens medel inte får användas på annat sätt än riksdagen bestämt. Men också i den gamla regeringsformen, som gäller fram till årsskiftet, är det fastslaget att medel som riksdagen anvisat inte får användas annorlunda än vad som blivit fastställt. Under alla förhållanden är det sedan mycket länge konstitutionell praxis att riksdagen knyter villkor till sina anslagsbeslut och att dessa villkor skall beaktas av regeringen.

Jordbruks- och miljöpolitiskt har regeringen alltså fått syndernas förlåtelse genom det beslut som årets riksdag nyligen fattat. Det som regeringen gjorde i strid mot det tidigare riksdagsbeslutet ledde alltså inte till någon olycka. Men från de granskningsuppgifter som konstitutionsutskottet har kvarstår att omdispositionerna inte skett på konstitutionellt riktigt sätt. Reservationen M, som jag yrkat bifall till, avser att ge riksdagen detta till känna.

Herr andre vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Den 1 juli 1973 inrättades statens industriverk. I propositionen 1973:41 föreslogs också inrättandet av en särskild fond, statens utvecklingsfond. Den skulle stödja riskbetonade investeringar inom industrin för utveckling av nya produkter, processer och system. I vad gällde utvecklingsfondens administrativa anknytning diskuterade propositionen olika alternativ, t. ex. styrelsen för teknisk utveckling, STU, Sveriges investeringsbank och industriverket. Man fastnade för att föreslå en anknytning till industriverket.

Näringsutskottets majoritet förordade en anknytning av fonden till industriverket. En reservation till utskottets betänkande förordade en anknytning till styrelsen för teknisk utveckling, STU, och riksdagen biföll denna reservation. Avsikten med reservationen var att fonden genom en nära anknytning till styrelsen för teknisk utveckling skulle dra nytta av den erfarenhet som fanns där.

Kungl. Maj:t beslutade emellertid i sin instruktion för fonden den 5 juni 1973 bara att STU skulle svara för medelsförvaltning åt fonden. Riksdagsbeslutet, som alltså fattades mot de socialdemokratiska riksdags-

ledamöternas röster, måste tolkas som en betydligt vidare anknytning av utvecklingsfonden till STU. Den centrala uppgiften för STU är nämligen projektadministration, och det är någonting betydligt vidare än personaladministration. Man kan således knappast säga att andan i riksdagsbeslutet har uppfyllts.

Redan på ett tidigt stadium, herr talman, riktades det kritik mot den instruktion som regeringen utfärdade för styrelsen för teknisk utveckling. I en hörnartikel i Dagens Nyheter den 18 juli 1973 riktade fil. dr Halvard Liander i Fagersta kritik mot att riksdagsbeslutet inte hade uppfyllts. Han kallade sin artikel för "Förbigången riksdag". Det är naturligtvis möjligt – och så synes även ha skett – att denna artikel och den debatt som därefter ägde rum kring regeringens instruktion för STU har lett till en något bättre tingens ordning, så att anknytningen till STU har blivit fastare och mera vidgad. Men det vi har att ta ställning till ur konstitutionell synpunkt vid vår granskning är naturligtvis de instruktioner m. m. som regeringen har utfärdat i ärendet, och att döma av dessa har alltså icke andan i riksdagsbeslutet uppfyllts.

Herr talman! Under den här punkten diskuterar vi också riksdagens skrivelser i övrigt till Kungl. Maj:t. Där behandlas även den fråga som herr Jonnergård just har tagit upp, nämligen frågan om Sveriges lantbruksrepresentation i utlandet, och i det avseendet vill jag instämma i vad herr Jonnergård har sagt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna L och M, som är fogade till utskottets betänkande.

Herr KARLSSON i Malung (s):

Herr talman! Jag skall framföra några av de synpunkter som utskottsmajoriteten anlägger när det gäller reservationerna L och M.

I reservationen L är de borgerliga eniga om en skrivning som innebär att man anser att de åtgärder som regeringen vidtagit med anledning av riksdagens beslut om inrättande av en fond för stöd till industriellt utvecklingsarbete inte följer den viljeinriktning som riksdagen hade vid fattandet av sitt beslut i fjol. Herr Björck i Nässjö har ju nyss talat för reservationen.

I näringsutskottets betänkande 1973:54, där frågan om inrättande av en fond för stöd till industriellt utvecklingsarbete behandlades, var man överens om det värdefulla i att en statens utvecklingsfond inrättas med de i propositionen angivna uppgifterna. När de borgerliga reservanterna nu hävdar att riksdagens viljeinriktning inte följts syftar man på att utvecklingsfonden administrativt skulle knytas till styrelsen för teknisk utveckling – STU –, ett krav som framfördes i reservationen 9 till näringsutskottets betänkande 1973:54. Det var den reservationen som riksdagen godkände. Riksdagens beslut innebar att statens utvecklingsfond inrättades som en självständig myndighet med administrativ anknytning till STU – det var det senare som skilde utskottsmajoritet och reservanter åt. Denna anknytning till STU skedde till följd av riksdagens beslut. Speciella tjänster har också inrättats för att sköta utvecklingsfondens administration.

Efter vad jag kan förstå har fonden också på annat sätt samarbetat

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Riksdagens
skrivelser till
Kungl. Maj:t*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Riksdagens
skrivelser till
Kungl. Maj:t*

med STU. Detta bekräftades i den debatt som förra veckan fördes om STU. Det sades att det finns inga vattentäta skott mellan STU och utvecklingsfonden. Jag tycker att det av debatten klart framkom att samarbetet var bra de här organen emellan. Under debatten framkom även att STU sköter vissa projektbedömningar och att folk från STU sitter med i fondens styrelse.

Med beaktande av de här synpunkterna har jag mycket svårt att förstå reservanternas inställning. Det måste strida mot deras eget vetande att hävda att samarbetet skulle vara av begränsat slag. Vad reservanterna försöker hänga upp sin argumentering på är kungörelsen 1973:622 om statens utvecklingsfond samt kungörelsen 1973:623 om ändring i instruktionen 1968:404 för styrelsen för teknisk utveckling. Dessa kungörelser är utfärdade i anledning av riksdagens i fjol fattade beslut. I den ändrade instruktionen för STU står det att STU skall planera och svara för medelsförvaltning och personaladministration åt statens råd för vetenskaplig information och dokumentation samt för personaladministration åt statens utvecklingsfond.

Mot bakgrund av att inga vattentäta skott förekommer och då man samarbetar på ett bra sätt måste vad som skett innebära ett fullföljande av den viljeinriktning som avsågs i riksdagsbeslutet. Därför yrkar jag bifall till utskottets förslag i denna del, vilket innebär avslag på reservationen L.

I reservationen M tas frågan om Sveriges lantbruksrepresentation i utlandet upp. Jordbruksutskottet har de senaste åren i sina betänkanden nr 1 behandlat frågan om lantbruksrepresentanter i utlandet.

1973 anslog riksdagen pengar för en ny tjänst, och utskottet uttalade då: "Utskottet vill dock i främsta rummet förorda att befattningen placeras i Moskva." Riksdagen följde också utskottets förslag i vad gäller anslagstilldelningen och höjde beloppet i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 250 000 kronor. Men samtidigt sade utskottet att "frågan om var ifrågavarande befattning tills vidare skall placeras bör ankomma på Kungl. Maj:t att närmare bedöma". Av detta måste väl framgå att det är Kungl. Maj:t som avgör var dessa utlandsrepresentanter skall vara placerade, och detta även enligt riksdagens fattade beslut.

Riksdagens uttalande att den svenska utlandsrepresentationen skulle förstärkas med en lantbruksrepresentant i Moskva har också effektuerats av regeringen. Därutöver har Kungl. Maj:t enligt min uppfattning bedömt det vara angeläget med en effektiv bevakning av de internationella miljöfrågorna – herr Jonnergård har också tidigare framhållit det riktiga i att man bevakade de frågorna – och då måste det vara naturligt att man placerar en lantbruksrepresentant i Nairobi, där FN:s miljösekretariat är placerat. Det måste vara en uppföljning av riksdagens uppfattning, eftersom jordbruksutskottet i sina betänkanden nr 1 år 1972 och 1973 har utgått från att Kungl. Maj:t uppmärksammar det alltmer ökande intresset av att den internationella utvecklingen på miljövärdens område nog följs. Vidare har jordbruksutskottet framhållit att behovet av att följa utvecklingen även i Asien och i andra delar av världen blir alltmer uttalat. Enligt min mening står regeringens åtgärder därför i överensstämmelse med riksdagens beslut.

Jag anser också att indragningen av lantbruksrepresentanten vid

ambassaden i Bonn är en fråga som har legat helt inom regeringens kompetensområde. Lantbruksrepresentationen vid ambassaden i Bonn upprätthålls för övrigt med en befattningshavare två månader per år, en sjättedels tjänst. Därutöver kan tilläggas att Tyskland tillhör EG, och många av den gemensamma marknadens kontakter kan ske i Bryssel. Detta har också herr Jonnergård tidigare varit inne på. Kanske man då rent av kan påstå att mycket av den handelspolitiska bevakningen har förskjutits från Bonn till Bryssel.

Med vad som hänt på detta område måste riksdagens intentioner vara uppfyllda. Konstitutionellt måste det väsentliga ändå vara att det i en sådan här fråga ankommer på Kungl. Maj:t att bedöma var dessa befattningshavare skall vara placerade. Det har också jordbruksutskottet i år, JoU 1974:1, för sin del givit uttryck för, och riksdagen har godkänt det. När herr Molin i dag säger att regeringen har nonchalerat eller retuscherat riksdagens beslut samt att regeringen inte har velat förverkliga riksdagens viljeinriktningar och inte handlat enligt riksdagens andemening vill jag bestämt avvisa dessa påståenden. Det bör också framgå av vad jag tidigare sagt.

I vad gäller de två fall som har tagits upp i reservationerna L och M måste det klart framgå att regeringen har handlat i enlighet med av riksdagen givna fullmakter och att av riksdagen fattade beslut i övrigt har förverkligats. Riksdagen har ju tidigare i år diskuterat och fattat beslut om att godkänna regeringens handlande i dessa frågor. Det är då svårt för mig att förstå hur riksdagen skall kunna fatta olika beslut under en och samma session. Därför måste fullföljandet av de under året tidigare fattade riksdagsbesluten innebära godkännande av utskottets hemställan, vilket innebär avslag på reservationerna. Man kan uttrycka det så, som herr Jonnergård gjorde tidigare, att regeringen har fått syndernas förlåtelse i och med att riksdagen godkänt jordbruksutskottets skrivning. Regeringen har på intet sätt, tycker jag, gjort sig skyldig till några försyndelser och behöver således ingen syndernas förlåtelse. Här finns bara en väg att gå, och det är att avslå reservationerna.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Instruktionen för styrelsen för teknisk utveckling indikerar på intet sätt att det skulle finnas ett sådant samarbete som herr Karlsson i Malung nu talar om. Om ett tillfredsställande samarbete kommit till stånd är det bara att vara tacksam över, men vi har här att granska hur regeringen uppfyller de skrivelser som riksdagen som en följd av sina beslut tillställer den. I den instruktion som regeringen utfärdat den 5 juni 1973 heter det endast att STU skall:

”svara för medelsförvaltning och personaladministration åt statens råd för vetenskaplig forskning och dokumentation samt för personaladministration åt statens utvecklingsfond.”

Detta kan man inte påstå uppfyller vad riksdagen begärde i sin skrivelse, nämligen en nära anknytning till STU, så att man skulle kunna tillgodogöra sig den projektadministration som STU sysslar med.

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Riksdagens
skrivelser till
Kungl. Maj:t*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Riksdagens
skrivelser till
Kungl. Maj:t*

Herr JONNERGÅRD (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall, herr Karlsson i Malung, upprepa att regeringen jordbruks- och miljöpolitiskt har fått syndernas förlåtelse. Det är självklart – riksdagen har nyligen bekräftat detta, och herr Karlsson och jag var ense om det i den voterings. Men den konstitutionella sidan av saken är en helt annan fråga. Konstitutionsutskottets uppgift är att göra inte en politisk granskning utan en konstitutionell granskning av regeringens administrativa åtgärder. Miljövårdsrepresentanten i Nairobi är självfallet önskvärd – det har jordbruksutskottet uttalat vid ett par tillfällen, och riksdagen har alltså nu bekräftat det. Men bakom inrättandet av miljövårdsrepresentationen i Nairobi och bakom inskränkningen av bevakningen i Bonn fanns inget riksdagsbeslut, och det är inte konstitutionellt riktigt. Nu behöver man inte se så förfärligt allvarligt på det, men det var inte en konstitutionellt riktigt ordning.

Om man, herr Karlsson i Malung, tycker att det inte är så noga att regeringen följer riksdagens anslagsbeslut, är det meningslöst att vi här i riksdagen har ett omfattande utskottsarbete kring de många anslagspunkter som ingår i statsregleringen. Då vore det lika bra att riksdagen gav regeringen ett klumpanslag på 80 miljarder – det vore enklare men, som jag ser det, inte konstitutionellt acceptabelt. Jag får intrycket att riksdagen för herr Karlsson i Malung närmast är en remissinstans för regeringen. Det tycker jag inte stämmer så bra med vad som sägs i vår nya regeringsform, nämligen att riksdagen är folkets främsta företrädare.

Herr KARLSSON i Malung (s) kort genmäle:

Herr talman! Jo, herr Jonnergård, regeringen skall följa riksdagens beslut, och det har den gjort i det här fallet. Vad riksdagen har gjort är att den givit regeringen fullmakt att inom vissa ramar verkställa vissa av riksdagen fattade beslut. I detta fall tycker jag att regeringen har handlat i enlighet med de fullmakter den fått. Jag tror att det också finns anledning att hänvisa till vad jordbruksutskottet skrivit 1974. Utskottet har för sin del inte funnit anledning till invändningar mot de omdispositioner Kungl. Maj:t företagit i förevarande hänseende. Utskottet skriver:

”Det torde som förut framhållits få åvila Kungl. Maj:t att närmare pröva hur resurserna på hithörande område lämpligen bör disponeras och att i övrigt vidta de åtgärder som erfordras för att ifrågavarande utlandsbevakning på bästa sätt skall svara mot föreliggande behov.”

Detta har jordbruksutskottet skrivit 1974 i sin behandling av anslagsbehoven för nästa budgetår.

Låt mig sedan också säga några ord med anledning av vad herr Björck i Nässjö senast tog upp. I näringsutskottet betänkande nr 32 i år har dessa frågor behandlats. Utskottet har anfört:

”Under den korta tid som fonden fungerat har den i övrigt, enligt vad utskottet inhämtat, nära samarbetat med STU på sätt som förutsattes i propositionen. Utskottet anser sig inte ha skäl att föreslå riksdagen att göra det av motionärerna önskade uttalandet till Kungl. Maj:t.”

Eftersom riksdagen i förra veckan godtog detta uttalande, tycker jag att man skall fullfölja de riktlinjerna i dag och avslå reservationen L liksom reservationen M.

Herr JONNERGÅRD (c) kort genmäle:

Herr talman! När herr Karlsson i Malung säger att regeringen har följt riksdagens beslut i detta fall är det inte riktigt. Det har blivit så att riksdagen har följt regeringens beslut. Det som regeringen gjorde fel har nämligen vid senare bedömning visat sig vara ganska bra.

Om herr Karlsson i Malung läser jordbruksutskottets betänkande finner han att regeringen inte fått fullmakt att t. ex. inrätta en representation i Nairobi och inskränka representationen i Bonn. Fullmakten för regeringen innebar att regeringen fick avgöra var lantbruksrepresentanten för Östeuropa skulle lokaliseras; utskottet hade sagt att representanten med förtur skulle lokaliseras till Moskva, så också den fullmakten var ganska begränsad.

Jag blev litet orolig över att herr Karlsson vill ge regeringen fria tyglar. Nu i år har riksdagen — det har vi varit eniga om — beslutat att det skall tillsättas en lantbruksrepresentant i Rom i nära samarbete med FAO. Men vi har också inom jordbruksutskottet och riksdagen i övrigt önskemål om representation någonstans i Asien utan att det finns något beslut om att inrätta en sådan befattning. Om det nästa år skulle bli så, herr Karlsson i Malung, att regeringen inte inrättar en befattning i Rom utan t. ex. i Kina — kommer då herr Karlsson i Malung att konstitutionellt sett vara lika strålande oskyldigt belåten som nu?

Herr KARLSSON i Malung (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Jonnergård konstaterar att vad regeringen gjort är bra. Då riktas således kritiken mot centerpartiets egna ledamöter i jordbruksutskottet, eftersom även de har understrukit att vad regeringen har gjort är bra, men herr Jonnergård vill nu kritisera regeringen utan att hitta anledningen.

Herr WICTORSSON (s):

Herr talman! Det parlamentariska läget i riksdagen nödvändiggör kompromisser för att arbetet här skall bli meningsfullt och gagna medborgarna. Kompromisser förutsätter att vi tar hänsyn till andra uppfattningar men också att vi är beredda att stå fast vid vad vi har överenskommit, i varje fall under en viss tid.

Detta ställer krav på oss riksdagsmän och våra partigrupper. Med det arbetssätt vi tillämpar här i kammaren är det naturligt att politiska uppgörelser i första hand träffas mellan de olika utskottsgrupperna. Självfallet har dessa därvid kontakter med gruppledningarna, men ansvaret för en uppgörelse bärs i första hand av utskottsgrupperna till dess att ärendet behandlas av kammaren. När kammaren har fattat sitt definitiva beslut blir omröstningsresultatet avgörande för vilka som står bakom kompromissen.

I den fråga som vi nu diskuterar, nämligen lantbruksrepresentanternas placering, träffades en uppgörelse i jordbruksutskottet som redovisades i utskottets betänkande nr 1 år 1974 s. 3. Där redogörs för placeringarna av de olika lantbruksrepresentanterna och, som det också har redovisats här i debatten, de förändringar som regeringen genomförde förra året. Sedan konstaterar utskottet: "Det torde som förut framhållits få åvila

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Riksdagens
skrivelser till
Kungl. Maj:t*

Kungl. Maj:t att närmare pröva hur resurserna på hithörande område lämpligen bör disponeras och att i övrigt vidta de åtgärder som erfordras för att ifrågavarande utlandsbevakning på bästa sätt skall svara mot föreliggande behov. Utskottet har för sin del inte funnit anledning till invändning mot de omdispositioner Kungl. Maj:t företagit i förevarande hänseende.”

Detta skrevs i jordbruksutskottet samtidigt som vi fattade beslut om att föreslå en utökning av lantbruksrepresentanterna med en befattning i Rom för kontakter framför allt med FAO. Det var detta som var den politiska kompromissen i jordbruksutskottet.

Bakom förslaget stod efter förhandlingar jordbruksutskottets socialdemokrater, centerpartister och kommunister. Så långt jag har kunnat kontrollera stöddes uppgörelsen i kammaren bl. a. av samtliga närvarande centerpartister med undantag av herr Karl Boo, som avstod från att delta i omröstningen. Så långt fungerade den uppgörelse som förhandlats fram. Centerpartisterna i kammaren bekräftade den uppgörelse som deras kamrater träffat i utskottet.

Men vad händer sedan? Jo, samtliga centerpartister i konstitutionsutskottet vill, liksom representanterna för de två övriga borgerliga partierna, utnyttja KU:s dechargegranskning för att politiskt pricka regeringen för det handlande som bland andra centerpartisterna i jordbruksutskottet funnit vara helt i sin ordning. Det handlande som den 4 april befanns vara lämpligt är man den 21 maj beredd att stämpla som politiskt klandervärt. Om centerpartisterna i kammaren följer sina kamrater från utskottet, kan man alltså fixera tiden för giltigheten av en politisk kompromiss med centerpartiet till en månad och 17 dagar. Den tid är tydligen långt avlägsen då det räckte med ett handslag av Hedlund. Skall vi vinna respekt för riksdagens arbete och tilltro till de politiska partiernas förmåga att uppfylla medborgarnas krav är detta naturligtvis helt oacceptabelt.

I ett tal i Norrköping den 8 maj sade Thorbjörn Fälldin enligt TT:s referat: ”Det finns militanta grupper, främst hos moderaterna, som envetet ropar på nyval. Det låter kanske tufft, men så enkelt är det inte med politiken. Det är samma röster som samtidigt säger, att de kan gå med på det mesta, bara det blir enighet i oppositionen mellan mittenpartierna och moderaterna. Det är en förbryllande inkonsekvens. Kompromissen, dvs. hänsynen till andras uppfattningar, är som jag ser det ett naturligt instrument i vår demokrati – även mellan regering och opposition.”

Av centerpartisternas agerande i konstitutionsutskottet framgår nu att de har anslutit sig till de militanta grupperna, de som kan gå med på det mesta bara det blir enighet inom oppositionen. Och vi upplever den förbryllande inkonsekvensen att en uppgörelse i jordbruksutskottet i april blir ett klandervärt beteende i konstitutionsutskottet i maj. Jag vill därför fråga centerpartisterna i konstitutionsutskottet, inte Karl Boo som redovisade en annan uppfattning redan i april, men Georg Pettersson och Sven-Erik Nordin som i april röstade för uppgörelsen i kammaren och som nu står tillsammans med övriga centerpartister för reservationen N vid konstitutionsutskottets dechargebetänkande: Anser herrarna att det

är rimligt att en politisk överenskommelse i april slås sönder i ett politiskt taktikspel i maj? Främjar detta demokratin? Ger detta ökat förtroende åt politiken och politikerna? Men det finns också anledning att fråga centerpartisterna i kammaren: Kommer ni i dag att rösta för den föreliggande reservationen och därmed som politiskt klandervärt stämpla det förfarande som ni i en uppgörelse godtog i april? Svaren motses med visst intresse inte bara när det gäller den här aktuella frågan utan även när det gäller att bedöma den nuvarande politiska situationen.

Herr JONNERGÅRD (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte om det är så meningsfullt att diskutera detta med herr Wictorsson.

Det är ju två skilda frågor det gäller. Miljöpolitiskt och jordbrukspolitiskt har en enig riksdag godkänt de dispositioner som regeringen gjort beträffande lantbruksrepresentanterna. Däri ingår alltså miljövärdrepresentationen i Nairobi. Men sedan är det en helt annan sak om regeringen har handlat konstitutionellt riktigt, och det har regeringen inte gjort. Det finns inte något riksdagsbeslut bakom omdispositionerna, och regeringen borde ha inhämtat riksdagens medgivande för att göra omdispositionerna. Det är detta som konstitutionsutskottets granskning avser. Beträffande det som jordbruksutskottet har haft att handlägga i det avseendet har riksdagen varit enhällig i sin uppfattning.

Det finns alltså inte den minsta anledning att ifrågasätta några politiska fotbyten inom t. ex. centerpartiet eller några meningsbrytningar mellan centrens konstitutionsutskottsledamöter och dess jordbruksutskottsledamöter.

Herr WICTORSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag riktade min fråga inte till herr Jonnergård utan till de centerpartister som var närvarande i april vid riksdagsbehandlingen av frågan om lantbruksrepresentanterna. Herr Jonnergård var frånvarande vid riksdagens behandling av det ärendet liksom partiledaren Thorbjörn Fälldin, liksom Johannes Antonsson, liksom Gunnar Hedlund. Jag tolkar inte det som något mått på centerpartiets intresse för jordbruksfrågorna, jag konstaterar bara faktum. Min fråga går till de centerpartister som i april godkände uppgörelsen.

Jag skulle mot bakgrunden av vad man kan se av detta taktikspel vilja lämna ett gott råd till herr Jonnergård som jag i min tur har fått från annat håll och som jag tycker kan tjäna som riktmärke åtminstone för en del av de kompromisser som vi träffar under riksdagsarbetet: Man bör vänta till dess bädden svalnat efter en förening innan nya förbindelser knyts.

Herr JONNERGÅRD (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wictorsson skall få ett svar från mig, även om det inte var från mig han ville ha ett svar. Det är sant att jag var borta den dag då denna fråga avgjordes i riksdagen — för resten den enda votering som jag varit borta från. Men jag kan försäkra herr Wictorsson att om jag varit närvarande, så hade jag röstat på precis samma sätt som herr Wictorsson.

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Riksdagens
skrivelser till
Kungl. Maj:t*

Det väsentliga här är att skilja mellan den konstitutionella granskningen och jordbruksutskottets behandling av sakfrågan, nämligen lantbruksrepresentation. Den skillnaden måste man göra för att över huvud taget kunna diskutera denna sak.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Under förra veckan hade vi anledning att här i kammaren diskutera statens utvecklingsfond. Det är alldeles tydligt att fonden under den korta tid den arbetat har väckt ett visst intresse. I en reservation till punkten 9 i konstitutionsutskottets betänkande anförs att arbetet ur rent konstitutionell synpunkt inte fungerar som det rimligtvis bör göra. Man anser att fondens verksamhet inte överensstämmer med riksdagens beslut förra året. Jag ifrågasätter denna reservanternas uppfattning. Är det verkligen så att inriktningen av och arbetet inom fonden inte överensstämmer med det riksdagsbeslut som vi fattade i fjol?

I propositionen förde departementschefen ett resonemang om var fonden skulle ligga, och herr Björck i Nässjö redogjorde nyss för detta. Departementschefen kom fram till att fonden borde knytas till det nya industriverket. Men departementschefen sade också – och det är det viktigt att komma ihåg – att fonden skulle få en mycket självständig ställning, att dess arbete skulle vara flexibelt etc.

Vi som hade en annan uppfattning i utskottet reserverade oss och hävdade att utvecklingsfonden borde knytas till STU, eftersom där fanns den expertis som behövdes för att göra projektbedömningar. Man kunde också utnyttja den personal som fanns inom Investeringsbanken. Det var precis samma uppfattningar som departementschefen framförde i propositionen. Det rådde alltså inga delade meningar mellan utskottsmajoriteten och reservanterna utom i fråga om var fonden skulle ligga eller till vilken institution den skulle knytas.

Riksdagen beslutade att fonden skulle få en anknäpning till STU. Fondens arbete kom i gång den 1 juli. Vi hade då fått 30 miljoner kronor av Investeringsbankens överskott. Vi hade självfallet ingen personal när vi startade den 1 juli. Vi fick därför hjälp i första hand av Investeringsbankens personal. Men de projektbedömningar som gjordes och som fortfarande görs är STU oss behjälplig med. Den personal som trädde till den 1 mars sitter inom STU. Jag sade förra veckan att det inte finns några vattentäta skott. Handläggarna i utvecklingsfonden tar kontakt med experter och sakkunniga inom STU och diskuterar problemen. STU har också sina representanter i styrelsen. Jag har därför väldigt svårt att förstå att riksdagens beslut inte har fått avsedd verkan utan att utvecklingsfonden enligt reservanterna är alltför svagt knuten till STU. Jag vill hävda liksom jag gjorde i förra veckans debatt om utvecklingsfonden att den skall ha en fri ställning gentemot STU. Vi skall utnyttja den expertis som finns både hos STU och Investeringsbanken. I det avseendet har jag väldigt svårt att följa reservanterna. Självklart skall vi när det gäller olika projektbedömningar använda oss av den sakkunskap som finns hos STU. Utvecklingsfonden har inte någon anledning att bygga upp en stor personalstyrka.

Vad som sägs i reservationen stämmer varken nu eller tidigare med

verkligheten. Med nio månaders erfarenhet såsom ledamot av utvecklingsfondens styrelse vet jag att samarbetet mellan fonden och STU fungerar väldigt bra. Därför, herr talman, kan jag inte biträda reservationen.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Historiekrivningen i detta ärende är förenklat följande:

1. Regeringen föreslår en viss sak.
2. Regeringen förlorar mot förmodan voteringen i denna sak.
3. Regeringen utfärdar, tydligen på dåligt humör, en instruktion som så litet som möjligt anknyter till riksdagsbeslutet i frågan.
4. Debatt och kritik mot regeringen beträffande detta beslut uppstår i massmedia.
5. Regeringen försöker nu uppfylla riksdagsbeslutet.

Detta förfarings sätt, herr talman, innebär inte att regeringen slipper konstitutionell kritik för att den från början utfärdade en instruktion för STU, som inte kan sägas anknyta till riksdagsbeslutet. I instruktionen står uteslutande att man skall ägna sig åt personaladministration åt statens utvecklingsfond och ingenting om det som ändå får anses ligga i riksdagsbeslutet.

Herr Andersson i Örebro tycks ha lika svårt som vissa tidigare talare att inse att vi nu inte diskuterar forskningspolitik utan sysslar med en konstitutionell granskning av regeringens handläggning av ett visst ärende. Om regeringen sedermera rättat till vissa underlåtelser synder innebär det inte att den vid en konstitutionell granskning kan gå fri från kritik från riksdagen.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vi reserverar har sagt att statens utvecklingsfond administrativt bör knytas till STU. Jag förmodar att det rent konstitutionellt har gått till så att utvecklingsfonden från början administrativt knytits till STU. Det måste herr Björck i Nässjö ge mig rätt i. Om det finns anledning till någon konstitutionell anmärkning i detta avseende kan jag inte bedöma. Men herr Björck vill göra gällande att ärendet handlagts fel. Jag har dock väldigt svårt att förstå honom.

Från början hade fonden ingen personal. Därför använde den sig av STU:s och Investeringsbankens personal. Jag kan inte finna att man på annat sätt kan starta en verksamhet. Det gällde ju att snabbt komma i gång och lyfta av STU vissa låneprojekt rörande de mindre och medelstora företagens – de enskilda innovatörernas – produktutveckling. Detta har såvitt jag kan förstå skötts på ett hyggligt sätt, och ur konstitutionell synpunkt tror jag att det inte kan riktas några anmärkningar i det avseendet. I reservationen, som riksdagen biföll, uttalades endast att utvecklingsfonden administrativt skulle knytas till STU, och så har ju också skett.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Om herr Andersson i Örebro såsom ende riksdagsman i utvecklingsfondens styrelse där har arbetat på att riksdagsbeslutets

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Riksdagens
skrivelser till
Kungl. Maj:t*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Riksdagens
skrivelser till
Kungl. Maj:t*

intentioner skall fullföljas, så har naturligtvis riksdagen all anledning att vara herr Andersson tacksam, men det är faktiskt icke detta debatten gäller. Den gäller fortfarande om regeringen beaktat en riksdagskrivelse när den utfärdat instruktion för den aktuella fonden, inte den eventuella utveckling som kan ha ägt rum därefter.

Herr LARSSON i Borrby (c):

Herr talman! Jag ber kammaren om överseende för att jag återigen måste föra in debatten på ärendet angående lantbruksrepresentanterna. De som får bära ansvaret för att jag tar mig den friheten är herrar Karlsson i Malung och Wictorsson. Hade de inte uttryckt sig så slarvigt och lämnat så felaktiga redovisningar av vad som hände i jordbruksutskottet, så skulle jag inte ha besvärat kammaren.

Vad var det som egentligen hände beträffande dessa lantbruksrepresentanter? Jo, riksdagens beslut 1973 – riksdagens majoritetsbeslut, vilket ju brukar räknas som riksdagens beslut – innefattade att det skulle tillsättas en lantbruksrepresentant i öststaterna. Regeringen effektuerade detta beslut genom att dessutom tillsätta en sådan befattningshavare i Nairobi, i enlighet med den reservation som riksdagen hade avslagit. Det är väl ändå, herrar Karlsson och Wictorsson, ganska anmärkningsvärt att regeringen effektuerar reservationen och inte riksdagsmajoritetens beslut. Det är ju detta det handlar om, och jag tycker att det är rätt svagt av er att inte erkänna detta utan i stället föra en debatt med en massa insinuanta frågor, undanglidningar och resonemang om vad sakfrågan innehöll. I det fallet vill jag säga på utskottets vägnar – åtminstone på centerledamöternas vägnar både i utskottet och här i kammaren – att vi är väl företrädde av herr Jonnergård när det gäller redovisningen av den konstitutionella frågan. Jag är inte helt säker på att vi i jordbruksutskottet har beslutsunderlag och kunskapsunderlag för att göra den konstitutionella bedömningen. Jag har i varje fall inte fått det intrycket av herr Wictorssons inlägg.

Och vad var det som hände 1974 i jordbruksutskottet och sedermera i kammaren? Det var inte alls som herr Wictorsson säger att man plötsligt godkände i alla delar vad regeringen hade effektuerat i fjol. Nej, man gjorde – lägg väl märke till det – en korrigering av regeringens felaktiga effektivering av riksdagens beslut 1973. Jordbruksutskottet gav sig naturligtvis inte på att ta bort representationen som redan fanns anordnad i Nairobi, men det var vår givna uppgift att försöka rätta till det misstag som regeringen hade gjort när det gällde representationen inom EG. I stället för den enda representant som regeringen hade tagit bort från EG-området skall det enligt riksdagsbeslutet 1974 inom EG finnas en hel och en sjättedels tjänst som lantbruksattaché. Därmed har vi försökt rätta till det misstag regeringen tidigare gjort. Det är det det handlar om.

Vad sedan alla underliga frågor om att hålla en överenskommelse handlar om kan jag inte förstå. Överenskommelsen är att felet från i fjol skall rättas till. Det skall bli en heltidstjänst, visserligen inte i Bonn men inom EG, placerad i Rom, och en sjättedels tjänst i Bonn. Jag trodde det var en överenskommelse som alla stod bakom. Men när man nu börjar

anse att man utan vidare konstitutionellt kan godkänna att någonting helt annat effektueras blir jag fundersam över hur det ligger till med överenskommelsen.

Herr KARLSSON i Malung (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Larsson i Borrby säger att man nu har kommit överens om att vara nöjd med en sjättedels tjänst i Bonn. Då tycker jag också att riksdagen kan nöja sig med det beslut som tidigare fattats.

Jag vill påminna om vad jordbruksutskottet skrev i fjol: "Utskottet vill dock i främsta rummet förorda att befattningen placeras i Moskva." Så har väl också skett, om jag inte är fel underrättad. Samtidigt sade utskottet: "Frågan om var ifrågavarande befattning t. v. skall placeras bör ankomma på Kungl. Maj:t att närmare bedöma."

En representant placerades i Moskva och en i Nairobi. Nu säger man att det är bra med en representant i Nairobi eftersom FN:s miljöförvaltningsorgan är placerat där. Då har väl fjolårets majoritet inom jordbruksutskottet också fått sin vilja effektuerad. Skillnaden är att man i år har godtagit -- och nöjer sig med -- att en sjättedels tjänst hamnade i Bonn.

Herr WICTORSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Larsson i Borrby gör en historieskrivning om vad som hände i jordbruksutskottet när det gäller en del av den här uppgörelsen. Men han hoppar över den del i utskottets betänkande som jag citerade, nämligen: "Det torde som förut framhållits få åvila Kungl. Maj:t att närmare pröva hur resurserna på hithörande område lämpligen bör disponeras och att i övrigt vidta de åtgärder som erfordras för att ifrågavarande utlandsbevakning på bästa sätt skall svara mot föreliggande behov. Utskottet har för sin del inte funnit anledning till invändning mot de omdispositioner Kungl. Maj:t företagit i förevarande hänseende."

Herr Larsson i Borrby har inte på något sätt visat varför det som man inte hade invändningar mot i april nu plötsligt, den 21 maj, skall bli föremål för en konstitutionell anmärkning mot regeringen. Det är på den punkten min fråga fortfarande kvarstår till centerpartisterna i utskottet och i kammaren.

Herr LARSSON i Borrby (c) kort genmäle:

Herr talman! Herrar Karlsson i Malung och Wictorsson fortsätter att avstå från att diskutera vad det rör sig om: det konstitutionella förfarandet. Jag förstår dem.

Herr Wictorsson undrar när det blev aktuellt med en anmärkning och säger att det inte var aktuellt i april. Jag förstår herr Wictorsson, han är ny i utskottet, annars hade han lagt märke till att så snart detta beslut effektuerades -- felaktigt och mot riksdagsmajoritetens beslut -- reagerade utskottsledamöterna. Vi gjorde det redan i höstas genom en interpellation av utskottets dåvarande ordförande. Att detta sedan har följts upp i konstitutionsutskottet, långt innan vi lyckades förmå socialdemokraterna i utskottet att gå med på en kompromiss där vi fyllde den lucka i representationen som uppstått i Bonn genom det konstitutionellt felaktiga förfarandet, det är en helt annan sak.

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Riksdagens
skrivelser till
Kungl. Maj:t*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Riksdagens
skrivelser till
Kungl. Maj:t*

Herr WICTORSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara notera att en förutsättning för sådana kompromisser som herr Larsson i Borrby talar om var just en sådan här skrivning. Det är rätt anmärkningsvärt att moderaterna och folkpartisterna i jordbruksutskottet avger en särskild reservation medan centerpartisterna, som gått med på kompromissen, ställt sig bakom utskottets skrivning.

Herr ENLUND (fp):

Herr talman! Jag hade ursprungligen inte tänkt delta i denna debatt, men jag vill säga några ord med anledning av att man i diskussionen har tagit upp frågan om jordbruksutskottets behandling av Sveriges lantbruksrepresentation i utlandet.

I reservationen M lämnas en ganska utförlig beskrivning både av regeringens handläggning och av riksdagens beslut när det gäller Sveriges lantbruksrepresentation i utlandet. Denna historieskrivning har i någon mån kompletterats under debatten. Jag behöver därför inte gå in på den. Inte heller tycker jag att det finns anledning att ta upp till behandling de förändringar i lantbruksrepresentationen som kommer att ske med anledning av beslut vid årets riksdag.

Men eftersom majoriteten inom jordbruksutskottet, i vilken centerpartiet ingick, vid årets riksdag i samband med behandlingen av ifrågasvarande avsnitt i statsverkspropositionen inte hade någonting att erinra mot de omdispositioner som regeringen gjorde under 1973, finns det enligt min mening ändå skäl att efterlysa konsekvensen i centerpartiets bedömning.

I jordbruksutskottet anser man att det inte finns anledning till invändning mot att Bonnrepresentationen dragits in och att friställda medel i stället disponeras för representation i Nairobi i enlighet med önskemål i en av riksdagen avslagen reservation.

I konstitutionsutskottet däremot ansluter sig centerpartiet till den bedömning som folkpartiet och moderaterna gjort i år, både vid behandlingen i jordbruksutskottet och i konstitutionsutskottet, och ställer sig bakom reservationen, där det heter att regeringens åtgärder i ett väsentligt avseende strider mot vad riksdagen beslutat.

Även om man begränsar denna debatt till att enbart gälla konstitutionella synpunkter, går dessa två uppfattningar icke ihop. Jag vill för min del beklaga att regeringens handläggning av riksdagsbeslutet i år har lett till en försvagning av representationen i Bonn, alternativt i Bryssel. Men, herr talman, till skillnad från herr Wictorsson hoppas jag att den trepartireservation som är fogad vid konstitutionsutskottets betänkande och som har beteckningen M är representativ för de tre partier, som står för den, i deras helhet. Jag har uppfattat de inlägg, som gjorts i denna debatt av herrar Jonnergård och Larsson i Borrby, så att detta skulle vara fallet.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen M vid konstitutionsutskottets betänkande nr 22.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN anförde:

Sedan de under avsnittet Riksdagens skrivelser till Kungl. Maj:t anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Diarieföringen inom statsdepartementen.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Diarieföringen av allmänna handlingar har som ett av sina syften att ge allmänheten den insyn som offentlighetsprincipen och principen om allmänna handlingar avser att ge. Det finns därför anledning till vaksamhet mot alla försök att undandra allmänheten den insyn som diarierna avser att ge. Av det skälet kritiserade vi förra året finansministerns beslut att hemligstämpla diariet över ansökningar om skattebefrielse. Det fördes då en rätt omfattande debatt om den saken, och jag vidhåller alltjämt min uppfattning att detta diarium borde vara offentligt.

Men jag måste erkänna att det ärende som konstitutionsutskottet i år tagit upp när det gäller diarieföringen i kanslihuset under punkten 10 är mera uppseendeväckande, och det är principiellt mera oroande att utskottets socialistiska majoritet nu så reservationslöst i detta avseende försvarar kanslihuset.

Det rör sig om brev från dåvarande chefen för arbetsmarknadsstyrelsen Bertil Olsson till olika statsråd. Det är brev i vilka Bertil Olsson redovisar sin syn på aktuella arbetsmarknadspolitiska frågor och framför ett antal olika förslag och värderingar. De här breven är ställda personligen till vederbörande statsråd och har av det skälet inte diarieförts. Det har alltså inte varit möjligt att få insyn i dem.

Jag vill ta två exempel. Det första exemplet finns på s.265 som underbilaga 2 till bilaga 11 och är ett brev till Gunnar Sträng. "Vägen Virsbo-Ramnäs gör vi som beredskapsarbete", säger Bertil Olsson i det här personliga brevet och fortsätter: "Vi har nu varslat om nedläggning och tar upp den igen till vintern. Vi vill inte gärna göra någon ändring i beslutet."

I ett annat brev, som kommer två sidor senare i utskottets betänkande, skriver Bertil Olsson till dåvarande inrikesministern Eric Holmqvist om en arbetsmarknadskungörelse: "Så restriktiv som kungörelsen nu är skulle det hela inte komma att fungera. Inskränkning till industrins utbildning för enbart 1 månad är omöjlig att gå ut och diskutera med företagen om. Vidare hade vi tänkt oss att detta skulle decentraliseras till länsarbetsnämnderna och de lokala parterna. Det är absolut nödvändigt om det skall få effekt när vi som bäst behöver det. Jag vädjar till Dig att än en gång övertänka dessa saker — —."

Dessa brev innehåller sakupplysningar av vikt för ärendenas avgörande, t. ex. när Bertil Olsson talar om att AMS gör vägen Virsbo-Ramnäs som beredskapsarbete. Brevet innehåller också värderingar från AMS-chefen, som när han säger att AMS inte gärna vill göra någon ändring i beslutet eller när han påpekar för Eric Holmqvist att en inskränkning av tiden till enbart en månad är omöjlig. Brevet innehåller slutligen också förslag som AMS-chefen vill ha förverkligade genom beslut av regeringen av enskilt statsråd, t. ex. när han till Eric Holmqvist säger: "Jag vädjar till Dig att än en gång övertänka dessa saker — —."

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Diarieföringen
inom statsdepar-
tementen*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Diarieföringen
inom statsdepar-
tementet*

Dessa brev är alltså i realiteten till sitt innehåll detsamma som tjänsteskrivelser; jag skulle vilja säga att brevet till Eric Holmqvist närmast liknar ett remissyttrande.

I den promemoria som har upprättats inom statsrådsberedningen angående reglerna för diarieföring – den återfinns som underbilaga 1 till bilaga 11 – sägs det: "Att en handling är ställd till ett statsråd eller en tjänsteman personligen medför inte i och för sig att handlingen skall anses som ett privat meddelande. Har handlingen getts in i syfte att föranleda tjänsteåtgärd eller att påverka handläggningen eller avgörandet av ett ärende, är handlingen att anse som allmän oavsett om den ställts till exempelvis chefen för visst departement eller till en viss namngiven person." Vid sådant förhållande, fortsätter promemorian, skall handlingen "omgående överlämnas för registrering till registrator eller den som annars svarar för diarieföringen". Om handlingen däremot, påpekar man i promemorian, "avser mottagarens rent personliga angelägenheter", behövs den inte diarieföras.

Jag har svårt att tro att någon kan hävda att de här breven avser rent personliga angelägenheter. Det är tvärtom uppenbart att de gäller viktiga tjänsteangelägenheter på arbetsmarknadsstyrelsens ämbetsområde. Trots detta gör nu den socialistiska utskottsmajoriteten gällande att det är en avväggningsfråga om diarieföring skall ske eller inte. Statsrådet kan alltså göra litet grand som han vill, menar majoriteten.

Jag reagerar alldeles speciellt mot detta påstående på grund av dess allmänna natur. Kan majoriteten inte ens tänka sig att göra någon inskränkning i det här påståendet? Skall regeringsledamöter och tjänstemän i departementet, om de får viktiga handlingar som innehåller ärenden av tjänstenatur, själva få bestämma om dessa ärenden och handlingar skall diarieföras bara därför att breven är personligt adresserade? Då har man ju verkligen satt offentlighetsprincipen och därmed förutsättningarna för en fri och saklig kritik ur spel.

Jag tycker, herr talman, att detta är ett mycket enkelt fall. Alla skäl talar för att breven borde ha diarieförts i departementets allmänna diarium, och givetvis bör riksdagen uttala detta som sin mening. Jag yrkar därför bifall till reservationen N.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Som just sagts hade vi diarieföringen på tal också i fjolårets dechargede-batt. Då gällde det huruvida sekretessen också skall omfatta diarium i vilka sekretessbelagda handlingar ingår.

I år rör det sig inte om sådana subtiliteter utan i stället om några rätt prosaiska brev som har hamnat utanför diarium i departementet. Olyckan är nog inte så stor, bevars väl. Det kan ju med skäl hävdas att de uppgifter, som dessa brev innehåller, ändå har kommit till allmänhetens kännedom. Men detta är från konstitutionell synpunkt i och för sig ointressant, ty den principiella frågan är huruvida brev av den här typen skall diarieföras eller ej.

Jag finner nog som herr Molin att det är en rätt enkel procedur att avgöra detta. Om man följer den promemoria som statsrådsberedningen har upprättat kan man ganska lätt testa dessa skrivelser. I promemorian

Tisdagen den
21 maj 1974*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.**Diarietöringen
inom statsdepar-
tementent*

görs först en distinktion mellan allmänna och privata handlingar. Det sägs därvidlag att de handlingar som innehåller rent personliga angelägenheter, t. ex. om mottagarens medlemskap i organisation, är att hänföra till privata handlingar; andra är allmänna.

Sedan gäller om allmänna handlingar att inte alla nödvändigtvis skall diarieföras, och promemorian anger fyra kategorier som kan undantas från diarieföringen. Den första kategorin är pressklipp, cirkulär och sådana ting, den andra är periodiska rapporter, årsberättelser och liknande, den tredje gäller enklare förvaltningsbestyr. Om någon skriver och t. ex. ber om en avskrift, behöver man inte diarieföra en sådan skrivelse. Den fjärde kategorin är handling "som saknar begripligt innehåll". Och så kommer slutklämmen: "I den mån allmän handling inte kan hänföras till någon av de nu nämnda kategorierna, skall diarieföring regelmässigt ske."

Man kan ju inte med bästa vilja i världen klassa in de här aktuella skrivelserna i de fyra kategorier som har nämnts. Pressklipp är det inte, någon årsberättelse är det inte, och det är inte ens brev som saknar begripligt innehåll.

Vidare säger promemorian att om "handlingen getts in i syfte att föranleda tjänsteåtgärd eller att påverka handläggningen eller avgörandet av ett ärende", är det en allmän handling som skall diarieföras. I synnerhet ett av breven tycker jag verkligen innehåller sakliga uppgifter som inte på något som helst sätt kan klassificeras som personliga angelägenheter. Det är genomgående tjänsteärenden det gäller. Att brevskrivaren slutar brevet med att önska gott nytt år förändrar i sak ingenting. Det var ju inte så att herr Olsson hade för avsikt att skriva ett nyårskort till herr Peterson men i hastigheten råkade haka på några ord om beredskapsarbeten för 1 650 miljoner, sysselsättning för 40 000 man i tre månader och uttalandet att det finns resurser hos AMS på 300 miljoner. Sådana nyårskort finns inte, herr talman.

Jag konstaterar liksom herr Molin att allt fog finns för ett bifall till reservationen N.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Det är riktigt att detta är något av en följetong – vi hade frågan om diarierna uppe också under föregående år.

Utgångspunkten för diskussionen av frågan och behandlingen av den bör ju vara 2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen. Där sägs det:

"Allmänna handlingar äro alla hos stats- eller kommunalmyndighet förvarade handlingar, vare sig de till myndigheten inkommit eller blivit där upprättade."

Det intressanta är väl, om vi skall se på frågan rent principiellt, hur den principen har omsatts i statsdepartementens diarieföring. Då tycker jag man kan säga att vad konstitutionsutskottet här redovisar är vi i mångt och mycket överens om. Det är värdefullt att administrativ praxis i ärenden av den här typen redovisas, för vi betraktar offentlighetsprincipen som någonting mycket viktigt. Man får ju svar på frågan om principerna för statsdepartementens diarieföring genom att ta del av departementsinstruktionen och de riktlinjer för diarieföringen som har

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Diarieföringen
inom statsdepar-
tementen*

dragits upp inom statsrådsberedningen.

Jag tror vi kan vara överens om att de aktuella handlingarna innehåller regler som i och för sig innebär ett tillfredsställande fullföljande av de intentioner som tryckfrihetsförordningen ger uttryck för, och jag har ett intryck av att hela utskottet delar uppfattningen att man kan följa de principer som kommer fram i statsrådsberedningens promemoria. Någon har menat att detta möjligen inte skulle vara tillräckligt, men jag tror att vi i stort sett kan vara överens. I varje fall finns det i reservationen N ingen anmärkning mot promemorian. Jag har också under granskningen av det här ärendet fått ett intryck av att expeditiionscheferna i departementen tar mycket allvarligt på frågan och är ytterst omsorgsfulla i sitt arbete.

Jag vill så gå in på den fråga som både herr Molin och herr Werner i Malmö behandlade, nämligen gränsdragningsproblemet beträffande allmänna handlingar och privata meddelanden. Herr Molin citerade ur promemorian, och jag kan säga att jag ställer mig bakom det citatet. Jag tycker det är riktiga principer. När handlingen getts in i syfte att föranleda tjänsteåtgärd eller påverka handläggningen eller avgörandet av ett ärende är handlingen fullt riktigt att anse som allmän, oavsett om den ställs till exempelvis chefen för visst departement eller till en viss namngiven person. Vi är inte oense på den punkten.

Sedan är frågan, om de brev som redovisas i bilagor till betänkandet är så viktiga att det kan anses vara ett brott mot ifrågavarande princip att de inte har registrerats. Jag noterade att herr Werner i Malmö i bedömningen var skiljaktig från herr Molin, eftersom han tyckte att det egentligen inte var någon stor olycka som hade skett. Om breven hade diarieförts kunde det vara positivt, och om de inte hade diarieförts kunde det vara i viss mån försvarbart eftersom det ändå inte fanns några viktiga uppgifter i breven. Detta visar väl just att förfarandet inte är så egendomligt som herr Molin ansåg utan att man här ställs inför ganska svåra avvägningsfrågor. Jag vill i sammanhanget erinra om vad offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén har sagt i ett nyligen framlagt betänkande med utkast till lag om allmänna handlingar. Kommittén skriver: "Häri föreslås en bestämmelse om diarieföring av i huvudsak följande innebörd. Allmänna handlingar skall registreras eller ordnas så att det utan omgång kan fastställas om handling inkommit eller upprättats. Dispens från denna skyldighet skall kunna meddelas av regeringen om registreringen i förhållande till handlingens betydelse för främjande av ett fritt meningsutbyte och allsidig upplysning skulle medföra särskilt betungande arbete eller stora kostnader."

Jag tycker det är en rimlig princip att fråga vilket offentlighetsintresse som skall tillgodoses. Det är också den frågan man skall ställa här. Och när jag ser på de båda exempel som herr Molin tog, Bertil Olssons brev den 2 april 1971 till Gunnar Sträng och det andra brevet till Eric Holmqvist, så tycker jag att det första rör en fråga som inte är avsedd att påverka handläggningen av ärendet. Det handlar om vägen Virsbo--Ramnäs, alltså ett område där arbetsmarknadsstyrelsen är suverän att själv bestämma. Det andra brevet var ett följebrev till ett korrektur om en kungörelse som återsändes, och det följebrevet säger väl ingenting utöver

vad man kan läsa ut av texten i det översända korrekturet.

Jag kommer alltså fram till att vi här är överens om principerna. Man kan tvista om de enskilda fallen, men utskottets majoritet har nöjt sig med att redovisa administrativ praxis inom departementen och har inte gjort något särskilt uttalande.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Herr Svensson i Eskilstuna gjorde ett försök att skilja ut mig från herr Molin i den här frågan och menade att jag sagt att det var inte så allvarligt med registreringen, ibland kunde man diarieföra och ibland kunde man låta bli. Det är ganska underligt att en skicklig konstitutionsutskottsledamot som herr Svensson i denna debatt gör sig skyldig till försyndelsen att inte hålla isär konstitutionella och andra synpunkter. När jag sade att olyckan är väl inte så stor, därför att dessa uppgifter har ju kommit till allmänhetens kännedom på andra sätt, så är ju det sagt från arbetsmarknadssynpunkt. Då är olyckan alltså inte så stor. Men jag tillade i samma svep att detta förhållande ingenting betyder ty principfrågan kvarstår huruvida brev av den här typen skall registreras eller ej.

Det finns sålunda i den konstitutionella frågan inte någon som helst skillnad på herr Molins och min inställning.

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Vad vi nu diskuterar är huruvida de aktuella breven enligt nuvarande bestämmelser och praxis borde ha diarieförts trots att de var ställda till statsråden personligen. Jag lyckades i Olle Svenssons inlägg endast hilla ett argument för att de inte skulle diarieföras, och det var att herr Svensson menade att breven inte avsåg att påverka tjänsteåtgärder i någon riktning. När Bertil Olsson om Fläktfabrikens utvidgningsplaner till Gunnar Sträng säger: "Jag hoppas Du kan ta det med det snaraste" eller när Bertil Olsson till Eric Holmqvist säger: "Jag väddar till Dig att än en gång övertänka dessa saker", så menar alltså Olle Svensson i Eskilstuna att den mäktige förre AMS-chefen därmed inte avsett att påverka några beslut i regeringen.

Detta får räcka. Det visar väl hur svag argumentationen till stöd för regeringens åtgärder denna gång är.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Till herr Werner i Malmö vill jag säga att jag inte kan anse annat än att han just påpekade att det här inte rörde sig om brev som uppfyller de krav på synnerlig betydelse för påverkan av ärendet som man bör kunna ställa på brev som skall diarieföras. I promemorian står det att handlingen, om den avser mottagarens mera personliga angelägenheter eller har ställts till honom i annan egenskap än som företrädare för regeringen, inte bör anses som allmän, och den bör då inte diarieföras. Jag finner att de handlingar som här har nämnts i samliga fall är av detta slag. I fallet med korrekturet utgjorde brevet bara en följeskrivelse i samband med återställandet av korrekturet. Jag kan inte finna att detta är någonting som naturligen bör diarieföras.

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Diarietföringen
inom statsdepar-
tementent*

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Utanordnande av
arvode m. m. för
visst utrednings-
uppdrag*

I det här materialet finns det, som herr Werner i Malmö påpekade, också ett brev där statssekreteraren – som nu för första gången blir granskad av konstitutionsutskottet – tillönskas gott nytt år. Det är klart att det kan finnas ett visst intresse för att även sådana brev kommer till allmänhetens kännedom, men då är det väl ändå som service åt tidningarnas Galapeter-avdelningar och inte för att tjäna något viktigt offentlighetsintresse.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Att där står "Gott Nytt År" förändrar verkligen inte brevetts karaktär. Möjligen förändrar det situationen för brevskrivaren, så att han inte kan skicka det som tjänstebrev. Men faktum är att det här brevet innehåller en rad viktiga sakliga uppgifter som rör vår arbetsmarknadspolitik.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN yttrade:

Sedan samtliga under avsnittet Diarieföringen inom statsdepartementen anmälda talare nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Utanordnande av arvode m. m. för visst utredningsuppdrag.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Detta ärende är ingalunda det största vi har att behandla i dag – ej heller det minsta. Det rör två principer.

Den ena principen gäller hur uppdrag lämnas i kanslihuset och i departementen. Konstitutionsutskottet begärde från industridepartementet uppgift om vad det var för uppdrag som hade givits åt Conseil AB. Utskottet fick då ett brev från expeditionschefen i industridepartementet, av vilket framgick att sådana uppdrag kunde ges i olika former. Man redogjorde också för vilka dessa var. Därefter kom man till det aktuella fallet: "Uppdraget till Conseil AB synes ha getts av dåvarande departementschefen i muntlig form våren 1970."

Denna metod – som inrikesdepartementet på den tiden använde, åtminstone i det fallet – har departementet nu övergivit. Det får man säga är välbetänkt. Vi har alla hört talas om affärsmän som har kontoret på fickan, men att industriministern på fickan skall ha uppdrag som han lämnar muntligen till vederbörande är minst sagt förvånande. Det tyder på en oordning och ett slarv som inte bör få förekomma. Det är dock fråga om förbindelser för statens räkning. Man skall förr eller senare betala arvodet, och vederbörande inom departementet skall veta vem han skall betala arvodet till. Är då uppdraget givet i muntlig form är det inte särskilt lyckat.

Mot denna metod att ge uppdrag i muntlig form på detta sätt har konstitutionsutskottet enhälligt reagerat och uttalat att den inte bör förekomma. Detta noteras tacksamt, ehuru det skulle förvåna om konstitutionsutskottet inte gjort detta enhälliga uttalande.

Den andra principen däremot har blivit litet mer omstridd. AB Conseil, vad är det för något? Jo, det är ett s. k. enmansbolag. Styrelsen består av ägaren till bolaget och hans fru. Det finns ingen person anställd i företaget mer än en företagsledare, dvs. ägaren, till vilken ej någon lön

utgått. Rörelsens omfattning är relativt ringa. Företaget redovisar för det år det gäller, 1970, intäkter av rörelsen som i stort sett överensstämmer med betalningen för uppdraget; skillnaden är några tusen kronor. Under året 1970 och det följande året har denna inkomst ätits upp av förvaltningskostnader, och kvar blir en förlust på 4 000 kronor.

Det är med andra ord ett märkligt bolag i samband med utredningar, även om den typen av bolag inte är helt ovanlig i många andra sammanhang. Reservanterna framhåller nu i denna trepartireservation:

”Om uppdrag lämnas åt juridisk person bör uppgift först inhämtas om karaktären av företaget och om dess rörelse.” Reservanterna konstaterar vidare att uppdraget alltså anförtroddes åt ett s. k. enmansbolag och att inkomsten från uppdraget utgjorde praktiskt taget bolagets enda rörelseintäkt under perioden i fråga. ”En enkel undersökning”, avslutar reservanterna, ”hade kunnat förebygga att utredningsuppdraget gavs åt detta bolag.”

Jag vill tillägga, herr talman, att det torde vara praxis inom åtskilliga delar av den statliga förvaltningen att man inte ger uppdrag och än mindre utbetalar arvode åt bolag av denna karaktär. Bolaget är sådant att det rimligen icke bör stå på avlöningslistan hos ett statligt departement eller företag.

Därför ber jag att få yrka bifall till reservationen i denna del.

Herr NORDIN (c):

Herr talman! Det lider mot middag, och man kan – för att göra en återblick – säga att dagens dechargede-batt inte har varit präglad av särskilt skarpa hugg. Ingen hade väl heller väntat sig att några huvuden skulle rulla i dag.

När debatten nu är inne i det skede som i utskottsbetänkandet är rubricerat Övriga frågor skall inte heller jag försöka skapa den dramatik som saknats hittills.

Jag vill bara erinra om – detta har sagts redan förut i dag – att konstitutionsutskottets arbete, och därmed även dechargede-batten, numera framför allt präglas av en granskning och en redovisning av administrativ praxis i departementen. Därav följer att man måste påtala när denna praxis är olämplig, och nu är vi inne på ett sådant exempel.

Herr Hernelius har ganska ingående beskrivit det här utredningsärendet beträffande vissa TV-kassettfrågor och de två diskutabla principer som departementet tillämpat i det avseendet. För det första har uppdraget givits endast i muntlig form och i en situation då det absolut inte förelåg någon brinnande brådska – det var sannerligen inte någon energikris på gång på det här fältet! För det andra har man, långt om länge, betalat ut utredningsarvode till ett enmansbolag.

Jag vill påpeka att det finns ytterligare en dunkel sak i den här frågan: nio dagar efter det att denna utredning kommit in till departementet åsattes den hemligstämpel. Jag skall här inte söka efterforska anledningen till just detta, men jag vill väga in en sak till i bedömningen av ärendet, nämligen att det finns ytterligare exempel på hur just industridepartementet har gett sådana utredningsuppdrag till enmansbolag.

Med hänsyn till hur man i denna kammare gång efter annan har

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Utanordnande av
arvode m. m. för
visst utrednings-
uppdrag*

påtalat enmansbolagens karaktär av skatteflyktsutväg är enligt min mening en admonition av den milda typ som utskottsreservanterna förespråkar väl motiverad. Den borde kunna leda till en prydligare administrativ praxis i fortsättningen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen O under punkten 15.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! I en sak är utskottet helt enigt här, nämligen att det inte är lämpligt att ge utredningsuppdrag muntligen, så att det inte finns någon som helst skriftlig dokumentation på det. Vi får väl hoppas att denna utskottets enhälliga åsikt kommer att respekteras av departementen i framtiden.

Sedan har vi också utbetalningen av pengarna till ett enmansbolag, som i detta fall väl snarast får kallas ett skatteflyktsbolag. Utskottsmajoriteten skriver: "Det har vidare ifrågasatts lämpligheten i att som skedde i förevarande fall – anförtro uppdraget åt ett s. k. enmansbolag. Med hänsyn till uppdragets karaktär kan någon anmärkning inte riktas mot departementschefens val av utredare."

Man kanske inte kan komma med några som helst anmärkningar mot valet av utredare – det är säkerligen en mycket lämplig person i det här fallet – men pengarna gick till ett bolag som enligt sin bolagsordning har till uppgift att "idka konsulterande verksamhet företrädesvis inom vattenanläggningstekniken, utöva ekonomisk rådgivning ävensom äga och förvalta fastigheter och värdehandlingar."

Med tanke på dåvarande departementschefens mycket goda bekant-
skap med utredaren torde det aktuella bolagets karaktär av skatteflykts-
bolag ha stått relativt klar för honom.

Folkpartiet är motståndare till sådana skatteflyktsbolag och detta slag av skatteflykt, och jag lever faktiskt i den tron, att även socialdemokraterna är motståndare till sådana saker. Därför tycker jag det är litet underligt att socialdemokraternas representanter i utskottet inte anser att det finns anledning att rikta någon som helst anmärkning mot vad som har hänt i det här fallet. Ännu konstigare är kanske att inte heller kommunisternas representant i utskottet har reagerat, utan tycker att denna form av skatteflykt är någonting som man gott och väl kan godkänna. Det kan icke vi i folkpartiet göra, och jag yrkar därför, herr talman, bifall till reservationen O.

På förslag av herr andre vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande detta betänkande samt behandlingen av på föredragningslistan återstående ärenden till kl. 19.30.

§ 5 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framställdes, nämligen
av

Nr 230 Herr *Sörenson* (s) till herr industriministern angående språk-
undervisningen för utländsk arbetskraft:

Anser industriministern det vara förenligt med gällande lagstiftning,
att avtal träffas mellan arbetsgivare och arbetstagare om inskränkning i
påbjuden språkundervisning för utländsk arbetskraft, såsom t. ex.
påstås ha skett vid NJA?

Nr 231 Fru *Ryding* (vpk) till herr utbildningsministern om åtgärder
med anledning av Sveriges Radios ekonomiska situation:

Vilka åtgärder planerar utbildningsministern för Sveriges Radios del
med tanke på att extra anslag inte beviljats och att radiolyssnarna och
TV-tittarna som en följd därav inte kommer att få ta del av det
allsidiga programutbud som de garanteras enligt avtal, och vad avser
utbildningsministern att göra åt det läge på kulturarbetsmarknaden
som han härmed själv så allvarligt försämrat?

§ 6 Kammaren åtskildes kl. 18.00.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert

Nr 86

Tisdagen den
21 maj 1974

*Granskning av
statsrådets ämbets-
utövning m. m.*

*Utänordnande av
arvode m. m. för
visst utrednings-
uppdrag*